

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XXXVII • Nr. 1–2 • 2026

SUMAR

DEZVOLTARE COMUNITARĂ

- ANDREEA (ACASANDRE) PENE, ANTONIA DINU-PANAITESCU, Induced Participation As the Basis for the Development of A Socially Inclusive Community. The case study of Tărlungeni Village, Braşov County, Romania (Participarea indusă ca bază pentru dezvoltarea unei comunități incluzive din punct de vedere social. Studiu de caz: Comuna Tărlungeni, Județul Braşov, România)..... 3

ȘCOALA SOCIOLOGICĂ DE LA BUCUREȘTI

- MANUELA GHEORGHE, Dochia Ioanovici: o contribuție cvasi-necunoscută la cercetarea credințelor și practicilor magice în cadrul Școlii Sociologice de la București 29
- ADRIAN PĂDURE, Școala Gusti și monografiile pe probleme 47

SOCIOLOGIE ȘI MERITOCRAȚIE

- MADHUSMITA PATI, JATINDRA KUMAR NAYAK, The Meritocratic Turn: Perspectives on Two Odia Autobiographies (Tumura meritocratică: perspective asupra a două autobiografii Odia)..... 61

SOCIOLOGIA MIGRAȚIEI

- MATEI SOARE, “Garbagemen Are Also Important”. How “Low-skilled” Romanian Migrants View Political Representation and the “Brain Drain” Discourse („Și gunoierii sunt importanți”. Cum văd migrații români „slab calificați” reprezentarea politică și discursul „brain drain”) 77

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXVII, nr. 1–2, p. 1–134, București, 2026

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

CONFERINȚELE DALLES ALE ACADEMIEI ROMÂNE

MONICA MITARCĂ, Acad. Nicolae-Victor Zamfir, „Fizica și civilizația umană”	107
--	-----

IN MEMORIAM

MARIAN V. NĂSTASE, Maria Larionescu – lecții care rămân. Binele făcut discret	111
---	-----

COMENTARII ȘI RECENZII

Bădescu, A.I., Bădescu, I.C., <i>Disoluție identitară sau adaptare la multiculturalitate? Studiu asupra translingvismului în rândul familiilor cu copii din Manchester</i> , Manchester, Editura Manchester Expert Academic Press, 2023 (Cristi Pantelimon); <i>Secularizarea contemporană și noile camuflări ale sacrului (Anastasia Dumitru)</i>	115
--	-----

INDUCED PARTICIPATION AS THE BASIS FOR THE DEVELOPMENT
OF A SOCIALLY INCLUSIVE COMMUNITY. THE CASE STUDY
OF TĂRLUNGENI VILLAGE, BRAȘOV COUNTY, ROMANIA

ANDREEA (ACASANDRE) PENE*,
ANTONIA DINU-PANAITESCU**

ABSTRACT

The article examines the way in which induced participation, defined as state-initiated participation implemented through bureaucracies, can be mobilized as a planning instrument to address less visible structural problems. Using Tărlungeni Village (Brașov County) as a case study, the article argues that proximity to Brașov City generates a risk of functional dependency and “annex” development, while the commune’s unusually young demographic profile (approximately one quarter of residents are aged 0–14 years old) creates both demand and opportunity for the development of new local social infrastructure. The paper’s central claim is that an inclusive cultural and educational center can operate simultaneously as [1] a complementary amenity that reduces weekly leisure and education outflows to Brașov and [2] a soft integration mechanism in a community marked by ethnicity-based segregation, particularly in education.

From a methodological standpoint, the study employs a mixed-methods design: demographic and administrative statistics are triangulated with a consultative study conducted by the authors, who were contracted by an independent agency that, together with the local government, provides funding through New European Bauhaus funds. The research consisted of three theme-based focus groups (problems, needs, solutions) and an opportunity-sample survey conducted both online and in the field in all the villages of Tărlungeni (Tărlungeni, Purcăreni, Zizin, Cărpiniș). Results show a high perceived need for the center (4.27 / 5.00), a strong stated desire to volunteer for future activities aimed at establishing this center (72.5%), and recurrent narratives of limited interethnic interaction despite a local public discourse mentioning the “absence of interethnic tensions”. The results of the consultative research formed the basis for a set of proposals designed to support the establishment of a future community center.

---

* Andreea (ACASANDRE) PENE, assistant professor, Faculty of Urban Planning, „Ion Mincu” University of Architecture and Urban Planning, e-mail address: a.acasandre@gmail.com.

** Antonia DINU-PANAITESCU, Ph.D. Candidate, Doctoral School of Urban Planning, Faculty of Urban Planning, „Ion Mincu” University of Architecture and Urban Planning.

However, the article also demonstrates a key constraint of the induced participation: implementation lag driven by bureaucratic, financial, political blockage in Romania, which risks eroding trust and reinforcing the very segregation the process seeks to mitigate.

Keywords: induced participation, participatory urbanism, vulnerability, social segregation, community.

INTRODUCTION

Tărlungeni is one of the largest rural communities of Braşov County. With a population of 12,166 inhabitants in 2022 (according to the National Institute of Statistics), and with a tendency of continuously increasing its population due to its proximity to the city of Braşov, this village presents the risk of becoming a mere extension of the larger city, largely dependent on its amenities. To avoid becoming functionally subordinated to Braşov, Tărlungeni must find ways for a sustainable development, which would include creating the facilities, amenities and the social infrastructure its inhabitants need. By having one of the largest underage populations in the area, representing a quarter of the total population of the village, this settlement has the potential of turning into an attractive area for young generations of people. Thus, the need for a cultural and educational center in Tărlungeni is not only supported by the inhabitants, as it results from the survey and focus groups we conducted, where they expressed both their support and their willingness to contribute to future activities. It is also substantiated by demographic data indicating a markedly young population structure, with children accounting for approximately one quarter of the total population, thereby reinforcing the case for developing a dedicated cultural and educational hub oriented towards younger age groups.

The article aims to assess the potential of an inclusive cultural and educational center to operate simultaneously as a complementary facility, capable of reducing those recurrent outflows for leisure and educational purposes to Braşov, and as a soft integration mechanism within a community characterised by ethnicity-based segregation, particularly within the educational system. A defining characteristic of Tărlungeni's demographic structure is its pronounced ethnic diversity, with the population distributed in relatively balanced proportions among Romanians, Hungarians, and Roma. Hence, the incorporation of the induced participation concept within this research serves a diagnostic and instrumental role, enabling the identification and articulation of less visible structural issues within the social fabric of Tărlungeni, particularly the ethnicity-based segregation. By structuring the participatory process in a guided intentional manner, the research seeks to resurface latent community needs and tensions that might otherwise remain unexpressed.

The statistical data analysis, along with the consultative study we conducted, based on surveys and three focus groups with various key members of the

community, have shown that the population of Tărlungeni not only needs but also eagerly wants *a cultural and educational center*. The study was initiated by a private company, in cooperation with the public administration of Tărlungeni, being funded by New European Bauhaus. Throughout our discussions with the members of the community, mentions were made of a previous attempt to build a similar center, a few years ago. “Parents and teachers have come together and organized the space, but unfortunately it didn’t last long, because the number of children increased rapidly and we needed that space to be allocated to the school”, mentioned one of the teachers that participated in the second, exploratory focus group.

Parents, teachers, and children, all mentioned, during the survey and the focus groups, that they would find it extremely useful to have a cultural and educational center in Tărlungeni. In their opinion, this center would help bring together the multiethnic community. Furthermore, most of them have mentioned that by having such a cultural and educational center in Tărlungeni, people will not feel so dependent on the city of Braşov, and they would choose to spend more time in their village. Even though the survey has shown that many people spend their free time near their homes, most of them also mentioned that at least once a week they go to Braşov for different activities, such as sports or education.

A cultural and educational center in Tărlungeni would have the potential to not only create a social bond between the residents from the three ethnic groups which, at this point, are very segregated. It would also have the potential of generating an increase in the quality of life of the population, also helping the population from the villages within the commune (*Cărpiniş, Purcăreni, Tărlungeni, Zizin*) have an attraction closer to their homes and, at the same time, lifting the pressure off Braşov, which is now the main attraction for the entire population in the nearby rural and urban settlements, due to their lack of such social, cultural and educational amenities.

THEORETICAL APPROACH

SOCIAL SEGREGATION

The village of Tărlungeni is deeply characterized by social segregation, based on ethnic differences, especially at the education level. Thus, Tărlungeni has four different school buildings, one for each territorial subdivision (Tărlungeni, Purcăreni, Zizin and Cărpiniş). Among these buildings, the Tărlungeni school is the largest, being also divided into two different buildings – one in Tărlungeni (for the Romanian children) and one in Zizin (for the Hungarian children). The other school in Zizin has a number of 373 pupils (statistical data from 2021/ 2022 school year). All pupils studying there are of Roma origin, most of them inhabiting the southern half of Zizin Village, considered to be a disadvantaged area.

In this case, the analysis explores the problems of the three ethnic groups sharing a common citizenship framework, yet differentiated by distinct cultural characteristics, as discussed above. When we are discussing ethnicity, the debate usually shifts to “ethnic minorities” (Oppenheimer, 2001) – those ethnic groups that do not represent a majority at a national level, from a quantitative perspective. Within certain European institutional frameworks, “ethnic minorities” are sometimes defined as groups that are not historically native to a given territory, and are perceived as culturally distinct in terms of language, traditions, religion, collective memory, or origin (Venice Commission, 2006) (Council of Europe, 2002). Other researchers identify ethnic boundaries based on deeper factors than language, numbers and traditions, such as past political relations (especially conflicts) and other significant historical events (Mounk, 2022, pp. 36–49). Some connections might be more important than others when defining ethnic groups, but they are more flexible and less uniform than we might think (Yang, 2000, Mounk, 2022, Rotaru, Crețan, & Ianăș, 2023). More often than not, differences among ethnic groups may result in prejudice and discrimination between groups that stands in the way of discovering shared interests. Thus, induced participation would act as a mitigation force that connects separate groups. The three focus groups were structured around thematic axes rather than ethnic criteria, each session addressing a distinct dimension of community life: (1) perceived problems, (2) identified needs, (3) potential solutions. This thematic design pertains to the organization of the discussion guides, not to the composition of the groups themselves. In terms of participant selection, no ethnic segmentation was applied. Instead, each focus group included participants from all major ethnic communities present in Târlungeni (Romanians, Hungarians, and Roma).

Consequently, every session functioned as a mixed setting in which individuals from different ethnic backgrounds engaged simultaneously with the same thematic prompts. This approach was intentionally adopted to avoid the reproduction of ethnic boundaries within the research design and to create conditions for interethnic dialogue. By bringing together diverse participants within each thematic discussion, the study facilitated the articulation of shared concerns and overlapping interests, particularly in relation to the development of a future cultural center.

In this sense, induced participation operated not only as a methodological choice but also as a social mechanism, enabling interaction across groups lines and supporting the emergence of a more integrated perspective on community development.

In Romania, the prevalent ethnic group is Romanians, followed in numbers by Hungarians and Roma – an ethnic composition that has maintained the same structure for the last century, between 1930 and 2021 (Institutul Național de Statistică, 2021). Interethnic tensions among these groups are also a recurring feature given the ethnic composition, as evidenced by historical records, particularly in Transylvania, where Romanians, Hungarians, Roma and Germans co-existed for several centuries.

Beyond other historical determinants, Romania's accession to the European Union in 2007 has also contributed to the reconfiguration of ethnic relations and social segregation patterns. From a social perspective, becoming a member state of the European Union meant for Romania increasing aid and responsibility on social inclusion matters (Cace, 2010). Recent European social policies promote the mitigation of all forms of social exclusion, such as poverty, marginalization and underclass (Lister, 1996). The term *underclass* appeared and spread in the 1980s US through the works of various authors, such as Ken Auletta or William Julius Wilson. In Europe, Charles Murray is credited with using this concept to refer to minority groups (racial, ethnic or other nature) that are marginalized and affected by poverty, with some of whose members engaging in unlawful activities. Social inclusion, participation and sustainability are addressed in most of the recent international policies, such as the Treaty of Lisbon and the Treaty of Nice (2000), the Leipzig Charter (2007, updated in 2010) and more recently, in the New European Bauhaus initiative (2020 – present). In post-communist Romania, governmental social policies have focused on poverty mitigation, quality of life, and social inclusion, while also aiming to increase the employment rate (Ionescu, 2010).

WHAT IS INDUCED PARTICIPATION?

Our research relies upon the concept of *induced participation*, as it is defined by Ghazala Mansuri and Vijayendra Rao in a 2013 World Bank Policy Research Report: “induced participation refers to participation promoted through policy actions of the state and implemented by bureaucracies” (Mansuri & Rao, 2013, p. 32). The difference between induced participation and organic participation lies not in the mere existence of a shared purpose, but in how that purpose is defined and how resources are mobilized. In the case of induced participation, both the strategic objectives and the allocation of resources are institutionally framed and supported by public authorities.

Organic participation requires citizen initiative, resources and persistent efforts from the civil society, thus being a form of democratic expression. This type of participation usually appears when a problem affects a significant number of citizens, who are then driven by the common **purpose** of solving that problem. Therefore, the group is formed spontaneously, in an organic manner, with citizens who share the same vision, but not always have the same time or energy **resources**, the same knowledge or the same budget. These differences usually become a strength, offering the group various means for achieving their vision, while at other times they can divide the group. The **stakeholders** are fairly the same involved in the induced participation process: public agencies, professionals and citizens grouped in civic organizations. In this equation, the most powerful stakeholder is the state (public agencies), which makes the final decisions, followed by the civic organization that leads the movement of organic participation and represents the interest of a particular group of citizens (Mansuri & Rao, 2013).

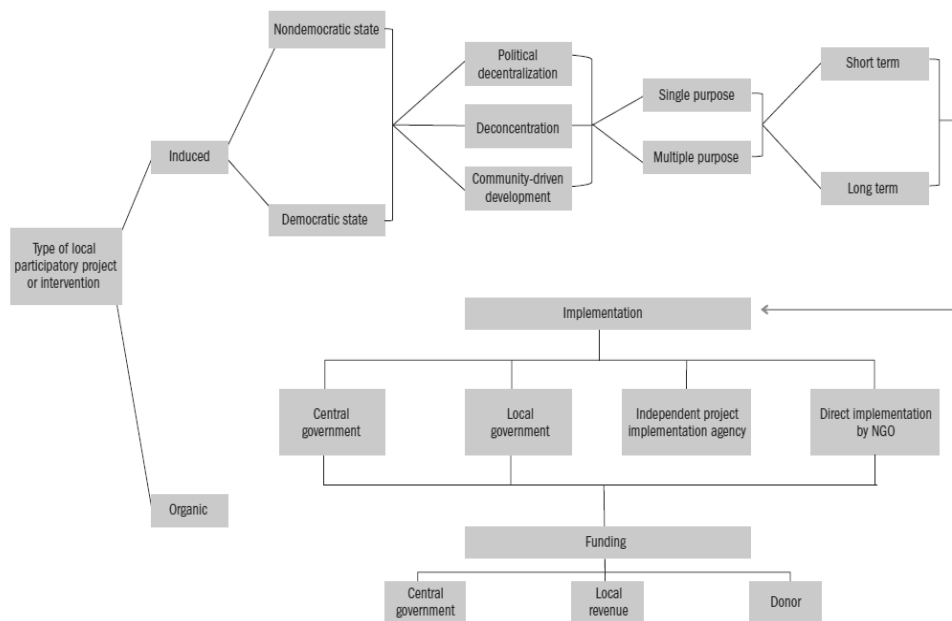
Unlike organic participation, **induced participation** is initiated and facilitated by power institutions – either governmental, regional or local, as a form of decentralization or community – driven development. The main **reason** of the process is usually a matter of public interest, aiming to fulfil the common interests of the civil society and synchronizing with national government goals and **resources** such as national funds and international funding opportunities. Within the scientific literature, three main principles underlying induced participation are identified based on Fung And Wright’s concept of “empowered participatory governance” (Fung & Wright, 2003, pp. 15–18):

- “Practical orientation” – the participatory process focuses on practical, immediate issues.
- “Bottom-up participation” – solutions are proposed by the stakeholders directly affected by the problem through a creative problem-solving process, while also incorporating the expertise of professionals.
- “Deliberative solution generation” – decisions are relying on a dialogue between the participants and negotiation that results in finding a compromise.

Essentially, induced participation recreates organic participation patterns, but it is important to be supervised by well-functioning state agencies, in order to be effective and avoid the risk of corruption (Mansuri & Rao, 2013). The same authors conceptualize induced participation as comprising three modalities – decentralization, de-concentration, and community-driven development – differentiated according to the degree of involvement exercised by state agencies in local urban planning processes. From a theoretical perspective, community-driven development brings decision-making closer to citizens by allocating financial resources directly to community, enabling them to design and implement social, economic, and urban development projects. In practice, however, these three typologies often overlap, resulting in hybrid arrangements that combine elements of political decentralization, incentive-driven local administrators (deconcentration), and community-driven development initiative.

From an analytical perspective, participation in decision-making can function as an integrative mechanism, capable of bridging socially segregated communities by creating shared spaces for dialogue, negotiation, and collective problem-solving. Ethnicity-based segregation, particularly in the educational system, produces asymmetries in access to resources and information, which in turn constrain the capacity and willingness of certain groups to engage in participatory processes. In such contexts, participation cannot be assumed to emerge organically or to be equally accessible to all social groups. Rather, it requires intentional design to overcome these structural barriers. Induced participation thus operates as a corrective mechanism, aiming to reconfigure the conditions of participation by actively bringing

together socially and spatially fragmented groups within a shared deliberative framework. By doing so, it not only facilitates dialogue across ethnic boundaries, but also enables the articulation of differentiated needs and the identification of common interests. In the case of Tărlungeni, this approach allows the participatory process to function as both a diagnostic tool, revealing the effects of segregation on everyday life, and as a formative instrument, shaping the cultural and educational center as a space explicitly oriented toward social integration and inclusive community development.

Source: *A typology of induced participation* (Mansuri & Rao, 2013, p. 37)

Figure 1. Induced participation constraints.

The implementation section of the figure shows who are those potential stakeholders that can run it, independently or by collaborative means: central or local governmental institutions, independent project implementation agencies or NGOs. In the specific case of Tărlungeni, there has been a combination of bodies that initiated the induced participation process: an independent agency – represented by the authors of this study – contracted by the private company that initiated the research (through NEB funds) in collaboration with the local administration to implement the participatory process and, of course, the local council, which remained actively involved throughout all stages of the research, ensuring an institutional oversight.

WHY INDUCED PARTICIPATION?

Our research is distinctive in its focus on Eastern Europe, a region shaped by approximately half a century of communist rule and the subsequent regime change at the end of the twentieth century, the effects of which continue to influence contemporary developments. Within this cultural and economic framework, democracy remains an evolving process in Romanian society, and participatory practices are shaped by the specific conditions of the post-communist context. Studies focusing on Eastern Europe's big and medium size cities indicate that citizen involvement typically require active stimulation, given the relative scarcity or absence of organic, bottom-up participation in post-communist contexts (Baba, Cherecheș, Mora, & Țiclău, 2009, Hafner-Fink, 2012). We have witnessed, however, a growing visibility and importance of induced participation processes in both urban and rural settlements across Eastern Europe, largely supported by European Union development programs and funding under the 2014–2020 financial framework, particularly through the operational programs (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene, 2023). A similar dynamic can be observed in Târlungeni, where community development has been strongly influenced by its geographical proximity to Brașov, the largest city in Romania's Central Development Region. Its demographic structure – with nearly a quarter of the population aged 0–14 years old – further reinforces this development potential. In an increasingly aging society (Grundy, 2017, pg. 11–18), this community has an evident demographic advantage, not as a consequence of its actions, but out of chance. However, the consolidation of this demographic advantage ultimately depends on the community's capacity to act, a responsibility that the municipality of Târlungeni appears to recognise.

Our research focuses mainly on the implementation stage of induced participation (Mansuri & Rao, 2013), which consists of participatory instruments. There are multiple types of methods and a variety of instruments that can be put together in numerous ways (Sanoff, 2000). Poljak Istenič and Kozina's study on five Eastern European small and medium cities lists a series of participatory instruments that have been used for the implementation of induced participation processes by the local administrations (Poljak Istenič & Kozina, 2020):

- stakeholder platforms
- workshops
- living labs
- face-to-face meetings
- web platforms
- social media
- consultation and surveys
- voting procedures
- awareness raising campaigns.

The instruments listed above are not infallible – they might succeed or not, depending on how they are implemented, on the effectiveness of state agencies and on the characteristics of the community. In addition to other social and cultural factors, there are also the circumstantial aspects of the political context, which need to be taken into consideration when assessing the success rate. In a community that only sees participation in its electoral stage (electing representatives), the participatory instruments must be accessible, attractive and have didactic components. The goal of induced participation is, in this case, to shift the paradigm of urban planning from power delegation to a deliberative democracy approach (Carpentier, 2012). Finally, from this perspective, decision-making in urban planning should lean towards communicative methods, based on dialogue and negotiation (deliberation) between the stakeholders affected by the decision (Elster, 1998).

The approach used in the case of Tărlungeni is both academic and practical. Thus, the community was presented with the demographic data that led to the proposal for a Cultural Center in the area. From that point on, though, the decisions regarding the activities in that Cultural Center were up to the community members. The focus groups had a collaborative approach, requiring participants to imagine what types of activities they envisioned for the center. This approach not only generated practical ideas regarding the future center, but also yielded two secondary immediate consequences: [1] it brought the members of the community together, as a group, regardless of their ethnicity *and* [2] it brought the community closer to the project, making it theirs rather than the municipality's.

METHODOLOGY

The village of Tărlungeni is situated in the south-eastern part of Braşov County, as part of the Braşov City Metropolitan Area. The study highlights the emerging need for local complementary amenities, whose function is to reduce the growing dependence on the main urban center for services such as leisure, education, and healthcare. The induced participation concept is presented as a possible approach towards solving less perceivable issues of a community, thus introducing municipality-based proposals to the inhabitants, testing their acceptance and jointly developing their final form.

The methodological design of this research is directly informed by the theoretical framework of *induced participation*, understood as a structured, state-supported process aimed at facilitating inclusive and deliberative engagement among community members (Mansuri & Rao, 2013). In this context, the choice of a mixed-methods approach reflects the dual role of induced participation within the research design: as a diagnostic instrument for identifying local needs and constraints, and as a formative mechanism that contributes to shaping future community engagement.

The chosen methodology was mixed, based on both quantitative and qualitative techniques. This was methodologically motivated by the need to triangulate breadth and depth: the survey captures distributed perceptions across the community, while focus groups enable the observation of interactional dynamics and a consensus-building process central to induced participation. The qualitative technique used in this research was the focus group. Focus groups were selected as the primary qualitative method due to their capacity to generate interactive, co-produced knowledge, reflecting the deliberative dimension of induced participation and enabling observation of interethnic communication patterns in real time. In this case, three separate focus groups were organized, in order to test the inhabitant's wish for a Cultural Center in Tărlungeni, to assess the urgency of this sort of project, as well as to understand the existing communication patterns between the three different ethnicities. The focus groups were designed as deliberative spaces, aligned with the principles of "empowered participatory governance" (Fung & Wright, 2003), enabling bottom-up articulation of needs, negotiation among participants, and collective problem framing across ethnically differentiated people. Their thematic organization – on three different themes such as problems, needs, and solutions – was a deliberate methodological decision, intended to counteract existing patterns of social segregation and to stimulate interaction within a shared communicative setting.

This stage of the research was conducted between December 2022 and February 2023, and involved collecting data on *the main social inclusion challenges perceived by residents, the perceived need for investment in a cultural and educational center in Tărlungeni, and the population's views on the activities that such a facility could host*. The qualitative component of the research was based on an exploratory approach, intended to gather direct, spontaneous information from the participants. The initiative belonged to a private company who financed the project through NEB funds (name withheld due to contractual confidentiality constraints), to the Town Hall and to the Local Council. The three focus groups were organized in the Tărlungeni Town Hall. The research had an applicative approach, aiming to bring the community together through a common purpose: a Cultural Center that could benefit all the young members of the village. Furthermore, the solutions generated during the debates were meant to be implemented in the project, thus making the inhabitants part of the solution process, rather than delegating it to the municipality.

The research employs two complementary and methodologically equivalent components: a quantitative strand, based on a questionnaire, and a qualitative strand, structured as three focus groups, both strands contributing equally to the investigation. The questionnaire was distributed online and administered on site, on a sample of population from all the subdivisions of the village (Tărlungeni, Cărpiniș, Purcăreni, Zizin), belonging to all three ethnic groups (Romanians, Hungarians, Roma). The survey used an opportunity sample, aiming mainly to understand, from a quantitative perspective, the problems and needs of the population,

and the local amenities that they consider necessary. The use of an opportunity sample is justified by the exploratory and participatory nature of the research, aiming to maximize inclusion across territorial subdivisions and ethnic groups rather than statistical representativeness, in line with participatory governance approaches (Fung & Wright, 2003). The quantitative part of the research, based on a survey that was distributed online among the population of Tărlungeni in January 2023, gathered 323 responses from the participants. The questionnaire was structured around several coherent thematic domains, articulated around location, access to local amenities and social infrastructure, population needs and perceived problems, aspects of social inclusion, and urban mobility conditions within Tărlungeni. These domains were derived deductively from the theoretical framework (access to amenities, social inclusion, and mobility as key dimensions of community integration), at the same time allowing inductive identification of locally specific issues.

Both the questionnaire and the three focus groups were designed as equally important and mutually reinforcing components of the research. Their equivalence reflects the epistemological assumption of the study, which is that participatory knowledge emerges both from aggregated individual perceptions and from collective deliberation processes. While the questionnaire, based on an opportunity sampling strategy, captures a broad spectrum of perceptions across all territorial subdivisions and ethnic groups, the focus groups provided in-depth, deliberative insights into the subject. Their structure was aligned to identify perceived needs, deficiencies in local amenities, and attitudes toward social inclusion, thereby operationalizing key dimensions of the theoretical framework.

In addition, this research describes the demographic reality in Tărlungeni by presenting a quantitative approach of the social tendencies regarding ethnicity, structure of the population, migration, natural evolution of the population and occupations.

RESULTS AND INTERPRETATION

SOCIAL AND DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF THE VILLAGE

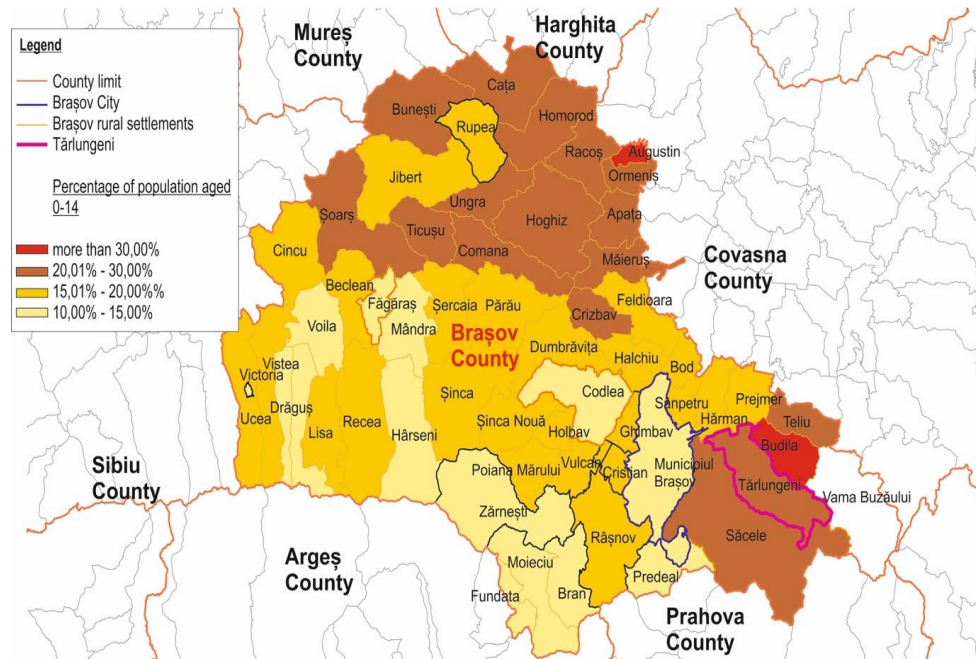
Tărlungeni is a village in Braşov County, situated in the south-eastern vicinity of the city of Braşov, the county seat of Braşov County, which is one of the 42 Counties of Romania. Its location is in the Central Region of the country, in the southeastern part of Transylvania. From a territorial perspective, Braşov County is comprised of Braşov City and other three important cities/municipalities, Coldea, Făgăraş and Săcele, as well as six other towns (Ghimbav, Predeal, Râşnov, Rupea, Victoria and Zărneşti) and 48 villages (rural settlements). Three of the four municipalities of Braşov are in the southeastern part of the County.

The County of Braşov has a relatively unbalanced structure, as most of its urban settlements are in the southeastern part of its administrative area, while the rural areas are spread over the western, eastern, and northern parts of the county.

All these urban areas concentrated in the southeastern part of the county are strongly connected to Prahova County, especially with Prahova Valley, which is one of the most touristic zones of Romania.

The Tărlungeni Village, the main subject of this study, is situated in the immediate vicinity of Săcele City, approximately 63 km from Braşov City, which makes its position, from a geographical perspective, very advantageous. The closeness to these urban areas, most often offers access for the population of the village to a series of amenities and facilities specific to an urban-settlement. Nevertheless, being in the immediate vicinity of large urban settlements also poses some significant challenges, some of which are related to sub-urbanization and commuting.

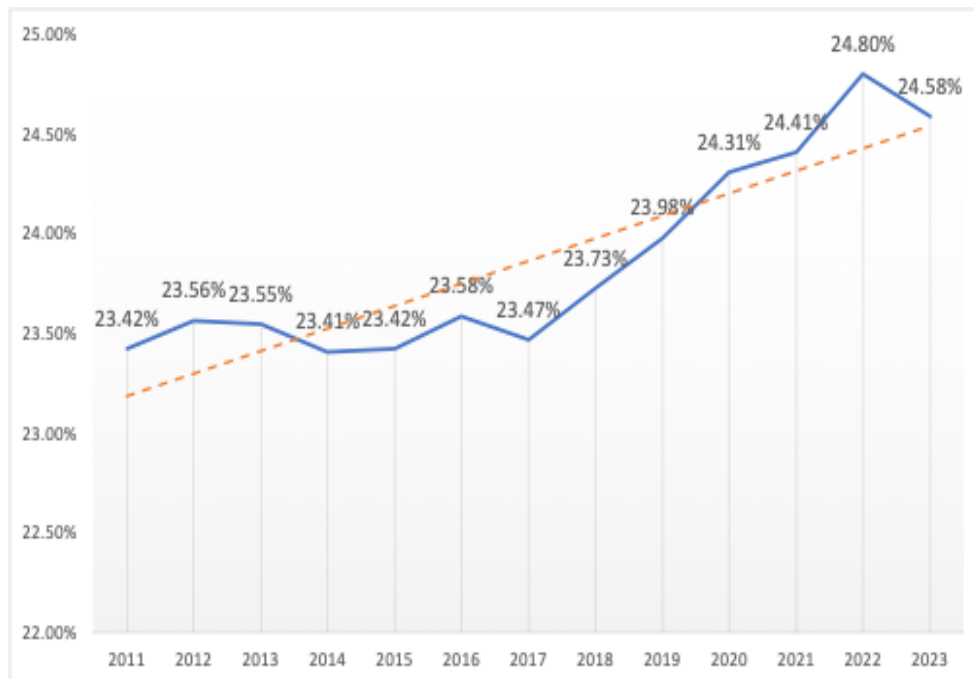
The demographic evolution of Tărlungeni indicates an increase of the total population of the village by almost 60% during the 2011–2024 period. Thus, the village has seen its population increase in size, from 8 521 inhabitants at the beginning of the interval, to 13.624 inhabitants in 2024. From an age perspective, the most obvious increase of the population was reported in the 0–14 age interval (the children). This age group increased by almost 67%, while the active population (15 to 64-year-olds) has increased by approximately 59%, the older population (65-year-olds and over) having increased by a little over 52%.

Source: Author, based on the information provided by the National Institute of Statistics

Figure 2. Weight of children's population among the Braşov administrative units, in 2023.

Tărlungeni is a very young village, demographically speaking, with a percentage of old population of a little over 10% and a young population that represents almost a quarter of the entire mass of inhabitants. The ageing index has decreased during the 2011–2024 period, from 0.48 to 0.44, making this village an exception, given the general tendencies reported not only in Romania, but in the entire Europe (Grundy, 2017, pg. 11–18).

Source: Author, based on the information provided by the National Institute of Statistics

Figure 3. Evolution of the weight of the young population (0–14 ani) in the total population, over the 2011–2023 interval.

The statistical data shows that the population of Tărlungeni is increasing, based on both natural causes and migration. As previously noted, the natural growth rate of the population in Tărlungeni has followed an upward trend over the 2011–2023 period. The highest natural growth rate was registered in 2018, when Tărlungeni had a birth rate of 22.18 (*total births of 222 in raw numbers*) and a mortality rate of 9.49 (*95 deaths registered in Tărlungeni in 2018*). The trendline illustrates a general tendency of increase of the natural growth rate. In 2023, the natural growth rate was 10.67, with a birth rate of 17.78 and a mortality rate of 7.11.

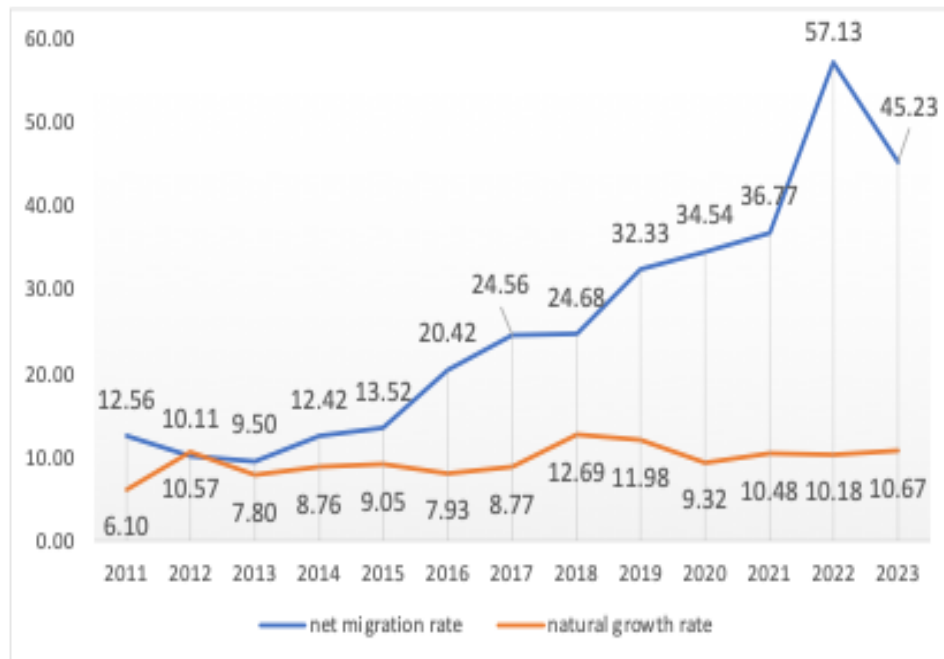
The main cause for the increase in the number of inhabitants in Tărlungeni during the last thirteen years, though, is the net migration rate. The trendline for the

2011–2023 time period suggests a rapid increase in population through internal migration. In 2022, Tărlungeni recorded the highest number of new arrivals. Thus, 883 people have relocated to Tărlungeni that year, while 195 people have left the village. The majority of in-migrants originated from the city of Braşov, reflecting a broader suburbanization dynamic whereby small peri-urban settlements in the vicinity of Braşov are increasingly integrated into suburban hinterland.

The arrival rate in 2022, in Tărlungeni, was 72.50, while the departure rate was 15.35. Therefore, the net migration rate in 2022 was 57.15, the highest value registered yet. In 2023, the net migration rate was reported at 45.23, which is the second highest value reported in the interval we have analyzed.

AMENITIES AND COMPLEMENTARY FUNCTIONS

As previously stated, Tărlungeni is rapidly becoming one of the most attractive villages in Braşov County. With a population growth that has been rapidly increasing over the last few years, both naturally and through migration trends, Tărlungeni benefits of a substantial work force and a very numerous young population (*the 0–14 population in Tărlungeni represents approximately 25% of the total population of the village*).

Source: Author, based on the information provided by the National Institute of Statistics

Figure 4. Comparative evolution of the net migration rate and the natural growth rate of Tărlungeni population, during the 2011–2023 time period.

From an economic perspective, according to the statistical data, the economy of Tărlungeni is powered especially by APEMIN ZIZIN S.A., the company that produces the mineral waters so well-known, at national level. However, Tărlungeni is very much influenced also by the proximity to the city of Braşov.

In 2023, Tărlungeni registered a total of 1,237 companies, accounting for approximately 1.50% of the total companies in Braşov County. Their combined turnover was estimated at 557.6 million euros, representing 0.72% of the County's total turnover, while the net profit generated amounted to approximately 73.2 million euros (1.14% of County total). The total number of employees working in the companies of Tărlungeni was 1,237 people, corresponding to around 1.50% of the County's workforce.

Based on data such as fiscal value, number of employees and profit perspectives, the main activity of Tărlungeni are *the manufacturing industry*, followed by *retail*. Most of the inhabitants are employed in the manufacturing industry, retail, and constructions and as previously mentioned, the main economic agent in this village is APEMIN ZIZIN S.A.

The attractiveness of Tărlungeni is visible in the increasing number of residential units in the area, especially starting with 2016. The number of housing units became highly increased over the past few years, with the highest number of new houses being reported in 2021 (*335 houses were built that year*). In 2023, the National Institute of Statistics mentions that 333 new housing units were built in Tărlungeni during that year.

As we have mentioned, the number of children in Tărlungeni has been increasing over the past years. Thus, the statistical data indicates an increase in the kindergarten children (aged 3 to 5) from 419 pupils in 2011, to 480 pupils in 2016, to 749 pupils in 2024. The number of school-aged children (between 6 and 14 years old) has been increasing from 1,142 people in 2011, to 1,256 people in 2016, and to 1,879 people in 2024.

As noted earlier in the study, Tărlungeni has four schools operating in five buildings (the Tărlungeni school functioning in two buildings). Each of these schools is associated with one of the subdivisions of Tărlungeni: Tărlungeni, Zizin, Purcăreni, and Cărpiniş. The Tărlungeni school is the largest, accommodating approximately 580 students and operating in two buildings, one located in Tărlungeni and another in Zizin, the latter schooling Hungarian pupils. The Zizin school, commonly referred to as the Roma school, has a student population of approximately 373 pupils and is situated in proximity to one of the largest disadvantaged communities in Tărlungeni.

Source: *Tărlungeni Town Hall*

Figure 5. Map illustrating the spatial distribution of disadvantaged communities in Tărlungeni.

According to the data provided by the Tărlungeni Town Hall, two main disadvantaged communities have been identified within the settlement and its constituent villages. Their relative locations within the village are presented in the image above. As shown, the largest disadvantaged community is situated in Zizin, in close proximity to the building that has been selected to be converted into a **cultural and educational center for the community**. This disadvantaged community is estimated to be of approx. 1,500 – 1,700 persons, all of whom are Roma people. As illustrated earlier, the Roma community situated in this southern part of the village is also spread on the other side of the Zizin river, in a small group of houses. According to the information provided by the Town Hall representatives, this community, accounting for approximately 12%–13% of the village's total population, does not hold legal tenure over the land it occupies. Thus, it represents not only a disadvantaged group, but also a case of informal and precarious housing. The majority of children residing in the area are enrolled in the Zizin school unit, which, according to the statistical data for 2021/ 2022 academic year, counted around 373 students, predominantly of Roma ethnicity.

The second disadvantaged community is in Tărlungeni, in the northern part of the village. This is a smaller community, estimated at around 500 to 700 inhabitants and all of them are also part of the Roma population. The children that

live here are students of the Tărlungeni school unit, counting in 2021/ 2022 a total of 79 Hungarian students and 501 Roma students.

THE PARTICIPATORY PROCESS AND DERIVED OUTCOMES

This research has a mixed methodology, consisting of both quantitative and qualitative methods. Its practical orientation has been focusing on assessing Tărlungeni community's needs, problems and necessary amenities within the framework of oriented participation (Fung & Wright, 2003, pp. 15–18). Thus, the project of repurposing an abandoned building into a **cultural and educational center for the community** constituted the basis for enabling such participation. To this end, the authors of the study – as sociologists involved in the study on behalf of the funding company and in collaboration with the public administration – initiated a public consultation process, comprising a public debate and a dedicated questionnaire, aimed at identifying the perceived need for such an amenity in the community and, subsequently, the main activities desired by the population.

One of the most important traits of the structure of the population in Tărlungeni is *its ethnic diversity*. Thus, the population of Tărlungeni is divided almost equally into Romanians, Hungarians, and Roma people. During these debates, all three ethnic groups were present, contributing equally to the development of the idea of a Cultural Center in their community.

At a social level, the discussions with the members of the community have revealed two different approaches. On one side, the public discourse of the population was oriented towards *not having any social tensions among the members of the community*. Members of the community that participated at the discussions specified several times that there are no social problems in Tărlungeni and that the three ethnic groups coexisted peacefully. On the other hand, though, the discussions have revealed the fact that, even though there were no tensions or problems among the three ethnic groups, *the interaction between them is very limited*. As a result, it is relatively clear that most of the population doesn't interact with members of the other ethnicities, although they are living in the same administrative area, sometimes even as neighbors. "My daughter can't play with our neighbor's daughter because they don't speak the same language. They are both very small [around 4 years old], but we are Romanians, and they are Hungarians. I remember one time, each of them was in their own courtyards and they were looking at each other and waving, but they couldn't play together because of the language issue", one of the mothers invited to the focus group told us. A later explanation revealed the fact that the Hungarian students start learning Romanian only in school, once in first grade [*when children are already around six or seven years old*].

From a social inclusion perspective, it has been observed that students belonging to the Hungarian ethnic group are taught in separate classrooms. They

are instructed by different teachers and follow a distinct curriculum delivered in the Hungarian language. In this context, language represents a key factor contributing to this form of educational segregation, which is often institutionally justified. Romanian is taught as a secondary language in this framework. Thus, when reflecting on the local educational system, two Hungarian teachers indicated that, although the overall number of students has increased in recent years, the number of Hungarian students remains relatively low. “We have only 79 Hungarian students in Tărlungeni, at the moment”, says one of the teachers from the Tărlungeni school. The statistics received from the school units in Tărlungeni revealed that the number of Hungarians students has slightly increased during the past three years, from 68 students in 2019/2020, to 71 students in 2020/2021, and to 79 students in 2021/ 2022. The only Hungarian school section is in Tărlungeni Village, the other three school units – Purcăreni, Zizin, Cărpiniș – only having Romanian and Roma students enrolled in their programs.

Roma students are enrolled across the Tărlungeni, Zizin, and Cărpiniș school units, with the highest numbers recorded in Tărlungeni school (501 students), followed by Zizin school (373 students) and Cărpiniș school (158 students). With the exception of Tărlungeni – where both Roma and Hungarian students are present, albeit in separate school units – the Zizin and Cărpiniș schools serve exclusively Roma pupils. In 2021/2022, the Zizin school unit reported 373 students, all of whom were Roma, while the Cărpiniș school unit recorded 158 students, similarly, composed entirely of Roma pupils.

As described earlier, the social segregation in the four school units of Tărlungeni is clearly visible in the statistical data. In neither of the four school units, we cannot find all three ethnicities studying together. The Tărlungeni school has both Roma and Hungarian students, but in separate buildings of the same school, the Purcăreni school has only Romanian students and Zizin and Cărpiniș schools have only Roma students enrolled.

THE PERCEIVED PROBLEMS OF TĂRLUNGENI

During the survey, the participants were asked to identify the main problems they perceive in Tărlungeni through an open-ended question, allowing for unrestricted responses. Thus, a large percentage of respondents indicated that the most pressing issues relate to **road infrastructure and public transport**. A total of 40.87% of respondents identified this aspect as problematic. Within this category, the participants referred not only to issues related to road infrastructure, for cars as well as for pedestrians. One respondent mentioned “Lack of asphalt and street lighting on the side roads”, while others nominated “the lack of pedestrian crossings or the lack of sidewalks” as problematic and unsafe for the population.

A specific problem was mentioned by one of the respondents, related to the Izvor Neighbourhood in Tărlungeni. “There is no transportation from Izvor Neighbourhood to the schools in Purcăreni and Tărlungeni”, which is causing difficulties for the children that live in that specific area.

The second most frequently reported issue concerns the **lack of activities for children and young people**, as well as the **insufficient playgrounds** in Tărlungeni. There were many respondents mentioning this aspect, but one of them formulated it more sharply: “People have no reasons to spend time in Tărlungeni”, says this participant, while another respondent mentions that “there is no cinema, sports hall where you can exercise after classes....”.

The participants to the study specified that they would like to be able to get involved in *activities that can reunite all three nationalities*, as they feel that **traditions and customs are being lost** and the members of the three ethnic groups – Romanians, Hungarians, and Roma people – don’t interact with each other. However, when asked if they feel, in any way, excluded or rejected by the community, the members of the Roma community mention that they sometimes feel that they are not welcomed to some of the activities. “Yes, the fact that we are Roma people means that sometimes we are treated with indifference and oftentimes, our problems are not being heard”, said one of the participants in this study. At the same time, other participants reported instances of *racial and social discrimination*. Notably, all respondents who raised issues related to discrimination belonged to the Roma community in Tărlungeni, a pattern that is also reflected in the survey responses. Additionally, 5.57% of the respondents underlined *the education of the members of the community* as key concern. Within this category, nearly a quarter of the responses referred to behavioral aspects associated with members of the Roma community.

The analysis reveals a certain gap at community level, especially between the Roma population and the other two ethnicities. Participants at this study mentioned that the Roma population is a slightly different category, *below the level of the other members*, sometimes not completely integrated or accepted by the other ethnic groups. On the other hand, the relation between the Romanians and Hungarians is also marked by certain fractures, caused not by their culture or social behavior, but by the language itself, especially during the first years of their lives.

CONSIDERATIONS OF THE PARTICIPANTS REGARDING THE NEED FOR AN INCLUSIVE CULTURAL AND EDUCATIONAL CENTER IN TĂRLUNGENI

Although the social disparities in Tărlungeni don’t clearly generate tensions among the three ethnic groups, Hungarians, Romanians, and Roma people, there has been identified a significant fracture and lack of interaction at community level, that generates the risk of loss of traditions, customs, and an imminent risk of

lack of interaction at the community level. The population of Tărlungeni comprises three different communities that need to be brought together by a **common social bond**.

When asked about **the perception regarding the need for an inclusive cultural and educational center in Tărlungeni**, in both focus groups and surveys, community members have mentioned that this is a **very useful investment in the future of this community**. During the discussions in the first focus group, one member of the Roma Community that is very much involved in the integration of the Roma population in the community, has mentioned that she sees this investment as a *House of friendship* that will help *cultures merge*. Other members of the community, participants to this first focus group, emphasized that a Cultural and Educational Center is very much needed in Tărlungeni, as most of the activities families involve their children into are taking place in Braşov.

Within the survey, residents of Tărlungeni were asked to identify, based on their own needs and those of their family members, the key facilities or services they consider necessary but currently lacking in the commune. Approximately 60% of respondents identified the need for **sports facilities**, while slightly over 50% of them mentioned the need for **playgrounds for children**. A further 46% emphasized the need for **parks and green spaces**. The question also included an open-ended option, through which approximately 9% of participants expressed interest in additional activities, such as **arts, theatre, music, dance, painting, and craft-based activities**.

In the first weeks of 2023, when the survey was being conducted, most of the population of Tărlungeni was aware of the intention of the authorities to create a cultural and educational center in their village. Thus, 62.7% of the participants mentioned that they were informed, and they knew about this project. When asked about the perceived need for such an investment, on a scale from 1 to 5 (*where 1=not necessary, 5=extremely necessary*), **the perceived need for a cultural and educational center in Tărlungeni obtained a total value of 4.27**, which equals a **very highly perceived need for the implementation of this project**. During the discussions, the inhabitants not only showed openness to the implementation of the project, but also a very strong willingness to engage in the process of making it happen. Thus, **the participatory process** emerged, starting from the design ideas to the implementation.

The level of support for the project among residents is considerable. When asked about their willingness to engage in the organization of various activities, 72.5% of respondents to the online survey provided affirmative responses. Furthermore, some participants indicated a conditional willingness to contribute, depending on the announcement of specific activities.

Table 1

List of activities imagined by the inhabitants during the consultations

	First Team	Second Team
Ground floor	Sports area (modern dances, various sports, traditional dances)	Sports Area (with changing rooms, offices, and sanitary facilities)
	Events hall	
	Museum / Exhibition Area	Museum
	Social interaction spaces	
	Local NGO Headquarters	
	Educational area (courses and training activities)	
First floor	Music hall	Creative studio for music and the study of different instruments
	Library	
	Workshops (painting, crafts, sculpture)	Modular space for different recreational activities for children
	Outdoor terrace	

Source: *Designed by the author based on the proposals of the respondents*

During the survey, most of the participants mentioned they would like to be able to have *educational activities and games* for the children in Tărlungeni. Other participants mentioned the willingness to be involved in *sports activities* and different types of dancing lessons.

During the second focus group, the participants were asked to imagine the activities that might take place in the future cultural and educational center in Tărlungeni, using the sketches of the building and some sticky-notes. The enthusiasm of the participants was doubled by the fact that most of them had never visited the building and had never known how it looked on the inside. The older participants, however, did recall the fact that there used to be a bar, a pharmacy (*on the ground floor*), and a clothes store (*on the first floor*) there. The participants split into two groups, generating two sets of proposals. The first group suggested, for the ground floor, activities such as **educational activities of foreign language learning, music, or history of the three ethnicities**. Furthermore, this group proposed that the ground floor should shelter the headquarters of a local NGO. Another proposal was oriented towards sports **activities such as dancing, different sports, and traditional dances**. This group also proposed **socializing activities**, in relation to the courtyard and outside space. The second group mentioned a smaller number of activities than the first one, underlining instead that they would like to have **sports activities** and **a museum** on the ground floor of the building.

For the first floor, the first group proposed activities such as **a library, music hall, a versatile studio for craftsmanship, sculpture, painting, and other activities**. Furthermore, the group mentioned a socializing space at the first floor, in the form of an outside space such as a terrace. The second group envisioned a **creative studio for music and the study of different instruments**, as well as **a modular space for different recreational activities for children**.

CONCLUSIONS

The outcomes of participatory processes are not always directly observable in material or immediate terms; therefore, it is essential to critically assess the process itself. In this context, the question arises: **can Tărlungeni be considered a successful case of induced participation?** This, in turn, prompts a broader inquiry into the criteria that define a successful participatory process. Participation should be understood not primarily in terms of measurable outputs, but as part of a process that creates space for citizens' voices to be expressed. While such processes do not automatically translate into influence (Cornwall, 2008), they play a crucial role in fostering civic engagement and community development by enabling citizens to participate in public decision-making. In this case, "empowerment" is a key component of induced participation: although the initiative and the design of the process originate from the institutional level (local administration), the deliberative space – and, potentially, decision-making capacity – is situated at the level of the community.

Regarding the boundaries of our research, we did not intend to draw an overview of participatory theory or practices, but rather to explore how the concept of induced participation can adapt to the case of urban planning in Tărlungeni, a village that aims to overcome the effects of social segregation. Especially in the case of socially segregated communities, such as Tărlungeni, marginalization is a vicious circle. On one hand, marginalized groups are the ones affected by social factors such as poverty, low level of education, and spatial factors, such as lack of basic infrastructure (education, health, sanitation). On the other hand, marginalization is an outcome of self-exclusion, which is a consequence of poor physical and social living conditions (Cornwall, 2008). Self-exclusion might mean lack of confidence to express ideas; it might mean skepticism about one's opinion being taken into consideration or it might mean lack of resources to think about anything other than one's immediate survival issues. We have seen throughout the article that there are a plethora of social and demographic factors that enhance cooperation between citizens. Mansuri and Rao acknowledge that coordination of civic action (participation) is affected by the state of collective identity, which, in the case of Tărlungeni, is fragmentary, due to the social segregation of the ethnic groups (Mansuri & Rao, 2013, p. 69).

One limitation of a participatory process is the slow pace of implementation, often resulting from the need to navigate complex bureaucratic procedures and financial constraints before plans can be translated into concrete interventions. The case of Tărlungeni also reflects this pattern. Three years after the completion of the participatory process, the building remains in the same condition as at the outset of the consultation. Although, during the consultation phase, plans were being made for community members to collectively clean and organize the courtyard – an outdoor area of approximately 700 sqm – by the summer of 2023 these actions were not carried out. In December 2025, when asked about the status of project

implementation, representatives of the Local Council indicated that progress had been hindered by recent political developments in Romania, limited funding, and internal political misalignments within the Tărlungeni Town Hall.

This, however, is the second time a building is proposed to be converted into a Cultural Center in Tărlungeni. The first time, the project was dropped because of the rapid increase of the number of children in the village, which meant that the targeted building had to be allocated to one of the schools, in order to accommodate other classrooms. This time, the building is still disused and in continuous degradation, making it even more difficult for the community to understand the lack of urgency for the implementation of the project. Numerous studies highlight the constant fractures between public administrations and citizens in Romania (Acasandre, 2020), the case of Tărlungeni being no different. It indicates, once more, that bureaucratic actions and political tensions, more often than not, delay implementation which eventually leads to disappointment of the population and mistrust in the political actions.

The social segregation in Tărlungeni has not yet been overcome, as it remains a complex and sensitive issue, requiring sustained, multi-dimensional interventions in collaboration with community members. Although the participatory process may have temporarily fostered a shared awareness among residents – highlighting that, despite cultural, behavioral, and linguistic differences, they hold similar expectations from local authorities – this momentum was not maintained. In the absence of concrete follow-up actions, these expectations have gradually diminished, and the community continues to evolve along its existing, largely organic trajectories.

REFERENCES

1. Acasandre, A. (2020). Public Participation in the Decisional Process in Bucharest. *Logos Universality Mentality Education Novelty: Political Sciences & European Studies*, 6(1), pp. 1–16.
2. Baba, C., Cherecheș, R., Mora, C., & Țiclău, T. (2009). Public participation in public policy process – Case study in seven counties from North-Western region of Romania. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, pp. 5–13.
3. Cace, S. (2010). Conceptul de incluziune socială la nivelul Uniunii Europene. In C. Zamfir, S. Stănescu, & C. Briciu, *Politici de incluziune socială în perioada de criză economică* (pp. 54–71). București: Editura Expert.
4. Carpentier, N. (2012). The concept of participation. If they have access and interact, do they really participate? *Frontieras – estudos midiáticos*, 14(2), p. 164–177. doi:10.4013/fem.2012.142.10.
5. Cornwall, A. (2008). Unpacking „Participation”: models, meanings and practices. *Community Development Journal*, pp. 269–283.
6. Council of Europe. (2010). *Linguistic diversity and new minorities in Europe*. Council of Europe Publishing. <https://rm.coe.int/linguistic-diversity-and-new-minorities-in-europe/16802fc1c0>.
7. Elster, J. (1998). *Deliberative Democracy*. Cambridge University Press.
8. Encyclopaedia Britannica. (2025, June 11). *Ethnic group*. Retrieved from Britannica: <https://www.britannica.com/topic/ethnic-group>.

9. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). (2007). *Report on non-citizens and minority rights* (CDL-AD(2007)001). Council of Europe. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2007\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2007)001-e)
10. Fung, A., & Wright, E.O. (2003). Thinking about Empowered Participatory Governance. In A. Fung, & E.O. Wright, *Deepening Democracy* (pp. 3–42). New York: Verso.
11. Grundy, E. &. (2017). Population ageing in Europe. *Oxford textbook of geriatric medicine*, pp. 11–18.
12. Hafner-Fink, M. (2012). Political participation, democratisation and citizens' values in Europe. *Teorika in praksa*, 49(3), pp. 544–565.
13. Institutul Național de Statistică. (2021). *Populația după etnie la recensămintele din perioada 1930–2021 (Etnii, Județe)*. Institutul Național de Statistică. Retrieved June 22, 2025, from <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/>.
14. Ionescu, M. (2010). Romii ca minoritate națională în România, în perioada 2004–2007. In C. Zamfir, S. Stănescu, & C. Briciu, *Politici de incluziune socială în perioada de criză economică* (pp. 168–184). București: Editura Expert.
15. Istenic, S. (2019). Participatory urbanism: creative interventions for sustainable development. *Acta geographica Slovenica*, pp. 127–140.
16. Lister, R. (1996). *Charles Murray and the Underclass: The Developing Debate*. London: IEA Health and Welfare Unit.
17. Mansuri, G., & Rao, V. (2013). *Localizing Development. Does Participation Work?* Washington, DC: World Bank.
18. Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene. (2023, martie). *Harta finanțărilor din fonduri europene până la data de 31 martie 2023*. Retrieved mai 26, 2025, from Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene: <https://mfe.gov.ro/harta-finantarilor-din-fonduri-europene-pana-la-data-de-31-martie-2023/>
19. Mounk, Y. (2022). *The Great Experiment: Why Diverse Democracies Fall Apart and How They Can Endure*. New York: Penguin Press.
20. Oppenheimer, G.M. (2001). Paradigm Lost: Race, Ethnicity and the Search for a New Population Taxonomy. *American Journal of Public Health*, 91(7), pp. 1 049–1 055.
21. Poljak Istenič, S., & Kozina, J. (2020). Participatory Planning in a Post-socialist Urban Context: Experience from Five Cities in Central and Eastern Europe. In J. Nared, & D. Bole, *Participatory Research and Planning in Practice* (pp. 31–50). Ljubljana: Springer Open.
22. Rotaru, M.-A., Crețan, R., & Ianăș, A.-N. (2023). Ethnicities in Post-Communist Romania: Spatial Dynamics, Fractionalisation, and Polarisation at the NUTS-3 Level. *Land*, 12(6). Retrieved from <https://www.mdpi.com/2073-445X/12/6/1133>.
23. Sanoff, H. (2000). *Community Participation Methods in Design and Planning*. New York, NY: John Wiley & Sons.
24. Wang, Y., Wang, Y., Patel, S., & Patel, D. (2001). A layered reference model of the brain (LRMB). *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics (C)*, pp. 124–133.
25. Yang, Q. P. (2000). *Ethnic Studies: Issues and Approaches*. New York, NY: State University of New York Press.

DOCHIA IOANOVICI: O CONTRIBUȚIE CVAASI-NECUNOSCUTĂ
LA CERCETAREA CREDINȚELOR ȘI PRACTICILOR MAGICE
ÎN CADRUL ȘCOLII SOCIOLOGICE DE LA BUCUREȘTI

MANUELA GHEORGHE*

ABSTRACT

DOCHIA IOANOVICI: A QUASI-UNKNOWN CONTRIBUTION
TO THE RESEARCH OF MAGICAL BELIEFS AND PRACTICES
WITHIN THE BUCHAREST SCHOOL OF SOCIOLOGY

The aim of this study is to bring to the attention of the specialized public Dochia Ioanovici, an assiduous and talented researcher of magical practices within the Bucharest School of Sociology, and to highlight the content and scientific merits of the field research undertaken by her during the Runcu campaign (1930).

I am outlining the data and information that I was able to find regarding Dochia Ioanovici; I am then analyzing the results obtained by the researcher, as they appear from her published work, while presenting some conclusions and observations, including some in relation to the current phenomenon of the persistence, among a certain part of the Romanian population, of some magic and witchcraft practices.

Keywords: Dochia Ioanovici, sociology of religions, Bucharest School of Sociology, magical beliefs and practices, magical rituals.

INTRODUCERE

Școala Sociologică de la București, atât prin meritele metodologice și teoretice incontestabile aduse în toate domeniile sociologiei, cât și prin idealul nobil al îmbinării cunoașterii cu participarea efectivă la schimbarea în bine a societății, reprezintă un reper continuu și o sursă de inspirație vie, impunându-se ca un punct de plecare de neocolit în elaborarea unor noi concepte explicative și interpretări ale socialului.

---

*, PhD, Researcher, Institute of Sociology, Romanian Academy, e-mail address: *manu_er2003@yahoo.fr*.

Inclusiv în ceea ce privește contribuția adusă la cercetarea spiritualității poporului român¹ și, implicit, a fundamentării științei sociologiei religiei în țara noastră, Școala Sociologică de la București oferă o moștenire științifică vastă și excepțională, ce trebuie adusă în actualitate și valorizată în permanență.

Având în atenție aceste aspecte, impulsul care a stat la baza inițierii acestui studiu constă într-o tentativă de readucere în atenție a contribuției Școlii gustiene la cercetarea spiritualității în comunitățile sătești, prin intermediul unei teme particulare, și anume aceea a credințelor și practicilor magice din satul Runcu, așa cum au fost analizate și interpretate acestea într-un studiu cvasi-necunoscut al unei monografiste promițătoare, Dochia Ioanovici, dar care, din motive încă neelucidate, și-a încheiat brusc activitatea în cadrul Școlii de Sociologie, fără a se mai ști ulterior nimic despre aceasta.

În acest demers au fost parcurși câțiva pași distinctivi, ce au constat în: precizarea, pentru început, a cadrelor generale care circumscriu contribuția relevantă a campaniilor monografice la cercetarea vieții religioase a poporului român; expunerea și analiza asupra studiului Dochiei Ioanovici; trasarea unor concluzii relevante, inclusiv în raport cu translatarea temei magiei din perioada interbelicului românesc în actualitatea societății românești de după 1990, subliniind, pe de o parte, aspectul persistenței preocupărilor pentru magie în cazul unei anumite părți a populației, dar și aspectul transformărilor modului în care românii se mai raportează la magie în prezent.

CERCETAREA VIEȚII RELIGIOASE A POPORULUI ROMÂN ÎN CADRUL ȘCOLII GUSTIENE. CÂTEVA REPERE GENERALE

Care sunt cele mai profunde resorturi ale sufletului poporului român? Există un etos specific românesc? Explorarea acestor teme majore s-a realizat în cadrul sociologiei monografice exclusiv prin raportare la realitatea satului românesc al anilor '30 ai secolului trecut, aspect din care derivă și meritul uriaș acestei școli, atestat în primul rând „de noblețea sufletului deschis către lumea anonimă a țăranilor.”²

Cercetările desfășurate în cadrul campaniilor monografice tutelate de Dimitrie Gusti au evidențiat, ceea ce de altfel demonstrează și Dochia Ioanovici, că religiozitatea sătească se caracteriza prin coexistența pașnică dintre religie, magie și superstiție; este acea evlavie populară la profunzimile căreia putem accede prin intermediul cunoașterii culturii populare, a tradițiilor, mitologiei, creației folclorice și a modului de viață plinar, specific comunităților tradiționale. Sunt aspecte asupra cărora sociologia românească interbelică s-a aplecat cu deosebire, evidențiind acele elemente de viață ce exprimă cel mai bine modul de a fi al poporului român,

---

¹ Acest imperativ este sintetizat în îndemnul unuia dintre cei mai remarcabili reprezentanți ai acestei Școli: „Să încercăm (...) a înțelege cât mai bine psihologia oamenilor din satul nostru, toate credințele lor precum și practicile în legătură cu aceste credințe” (Stahl, 1939, p. 115).

² Bădescu, 2005, p. 10.

sau acea *dimensiune românească a existenței*, conform binecunoscutei sintagme vulcănesciene.

Această valorizare a conceptului de specific național, inclusiv prin dimensiunea religioasă intrinsecă acestuia, a fost, de altfel, o preocupare predominantă a orientării spiritualiste din cadrul Școlii Sociologice de la București, reprezentată de Ernest Bernea, Ion I. Ionică și Mircea Vulcănescu în perioada interbelică, și care va fi relansată în sociologia românească, după 1990, prin proiectul sociologiei noologice.³

Pentru început, sunt necesare câteva precizări terminologice sumare referitoare la conceptele de religie, magie, religiozitate, religiozitate rurală. Astfel, dacă prin religie înțelegem un sistem de credințe și practici instituționalizat, religiozitatea se referă la modul în care individul internalizează acest anumit sistem de credințe și exprimă comportamental un anumit model religios; sau reprezintă un mod de viață, care diferă de la un anumit spațiu religios la altul. Fiecare popor are un mod specific de a concepe divinitatea și de a se apropia de aceasta, prin mijlocirea unor practici religioase specifice. Fiecare societate dezvoltă un anumit mod de raportare la sacru, și, prin urmare, un anumit tip de religiozitate, în funcție de contextul specific, de schimbările sociale care marchează un anumit moment istoric; „religiozitatea, în sensul de model religios și cultural asumat efectiv de credincios, se transmite în datele sale fundamentale de la o generație la alta, asigurându-se astfel continuitatea valorilor unei societăți.”⁴

O primă observație ce se impune a fi făcută este aceea că definiția religiei la care subscriu și monografiștii interbelici români este aceea impusă de Durkheim, și anume: „un sistem unitar de credințe și practici referitoare la lucrurile sacre, adică separate, interzise, credințe și practici care unesc în aceeași comunitate morală numită Biserică, pe toți cei care aderă la ea.”⁵ Magia este de asemenea definită de sociologii gustieni prin referire la sociologii clasici, respectiv, ansamblul credințelor și practicilor utilizate în scopul producerii unor modificări asupra realității, credințe și practici care sunt individuale, secrete și care, spre deosebire de religie, nu produc coeziune socială, ci sunt stabilite strict temporar, între magician și client: „Nu există Biserică magică. Între magician și indivizii care îl consultă, ca și între indivizi, nu există legături durabile care să îi transforme în membrii unui corp moral comparabil celui format de credincioșii aceluiași zeu, de practicanții aceluiași cult. Magicianul are o clientelă, și nu o Biserică.”⁶

Religia și magia coexistă în satul românesc și se întrepătrund, iar în cadrul Școlii monografice aceste două dimensiuni au fost cercetate, prin urmare, laolaltă: „În viața religioasă a satului românesc, oficialul și popularul sunt adânc întrepătrunse uneori până la încheierea organică.”⁷ Elementele păgâne au supraviețuit și au fost

³ Bădescu, *Teoria latențelor difuze*, 1997, Bădescu, *Noologia*, 2002.

⁴ Gheorghe, 2004, p. 433.

⁵ Durkheim, 2005, p. 36.

⁶ *Ibidem*, p. 35.

⁷ Bernea, 1944, p. 62.

întegrate sau tolerate de biserică, astfel încât modalitatea de exprimare religioasă specifică în satul românesc este aceea a unei religiozități populare, și nu oficiale.

O altă precizare care se impune a fi făcută este aceea referitoare la faptul că vrăjitoria asupra căreia și-a îndreptat interesul Dochia Ioanovici reprezintă un fenomen social complet integrat în cursul firesc al vieții cotidiene a oamenilor și lipsit de orice conotație peiorativă, fără legătură cu felul în care vrăjitoria este percepută în prezent, și anume ca apanaj al unei anumite subculturi de tip urban și asociată uneori cu înșelătoria. Astfel, vrăjitoria ar cuprinde, în viziunea Dochiei Ioanovici, practicile magice în integralitatea lor, precum descântecurile de deochi, furtul laptelui, căutarea ursitului, practici taumaturgice etc.

Așa cum am punctat de la început, în viziunea Școlii sociologice de la București, viața religioasă a poporului românească se referă exclusiv la religiozitatea sătească. „Religiozitatea rurală reprezintă modul specific de relaționare cu sacrul a întregii lumi țărănești. Aceasta s-a format în perspectivă istorică, dinamica în timp a satelor fiind, mai mult sau mai puțin, diferită de cea a orașelor”⁸, și are trăsături specifice, fiind profund impregnată de tradiții străvechi și într-o permanentă relație intimă cu pământul și natura înconjurătoare.

În cadrul Școlii monografice de la București, cercetarea se structurează în jurul a patru cadre (cosmologic, biologic, istoric și psihologic) și a patru manifestări (economice, spirituale, juridice și politice).⁹ Mai departe, fiecare tip de manifestare spirituală este studiat de câte „un cercetător pentru viața religioasă, pentru mitologie și știința populară, pentru magie, pentru arta plastică, pentru port, pentru viața literară, pentru viața muzicală, pentru studiul graiului, pentru studiul ceremoniilor, pentru studiul de ansamblu (tip, stil etc.) al vieții spirituale.”¹⁰

Acest deziderat promitea, astfel, posibilitatea unei cunoașteri totale, exhaustive a realității, prin punerea la dispoziția cercetătorului a unei cantități uriașe de date despre geografia, istoria, spiritualitatea comunităților studiate în cadrul unor echipe multidisciplinare. La baza acestei viziuni se situează observația participativă, directă, completată de date de natură statistică. Școala de Sociologie de la București era, astfel, axată pe o cunoaștere cât mai exhaustivă a unităților sociale concrete: sat, oraș, regiune, popor, iar monografierea acestora era realizată de echipe imense, interdisciplinare.

CE SE CUNOAȘTE DESPRE DOCHIA IOANOVICI?

Este unanim recunoscut că Ernest Bernea, Ion I. Ionică, Mircea Vulcănescu, Henri H. Stahl, Gh. Focșa, Octav Iosif și Ștefania Cristescu-Golopenția sunt nume care s-au evidențiat în domeniul cunoașterii și cercetării vieții religioase a românilor în cadrul Școlii Sociologice de la București.¹¹

⁸ Idem.

⁹ Stahl, 1939, pp. 15–16.

¹⁰ Gusti, D., Herseni, T. (sub direcția), 1940, p. 6.

¹¹ Gheorghe, 1999, p. 145.

Miza acestui studiu este de a aduce în atenția sociologilor religiei un nume al Școlii gustiene de sociologie mai puțin cunoscut – cel al Dochiei Ioanovici – și astfel, de a introduce în circuitul științific contribuția sa cu privire la credințele și practicile magice și recunoașterea meritelor ce-i revin în domeniu.¹² Iar în această privință, îndemnul Sandei Golopenția este mai mult decât convingător: „Numai prin atente recuperări de felul acesta, care vor trebui să aibă treptat în vedere și alți membri a Școlii Sociologice de la București, decât cei care sunt automat invocați de o bună bucată de vreme (mă gândesc între alții la Xenia Costa-Foru, D. Dogaru, Florea Florescu, Gh. Focșa, D. C. Georgescu, Dochia Ioanovici, Iosif Jivan, I. Meașnicov etc.) vom izbuti să întregim imaginea reală a grupului de tineri sociologi care a privit proaspăt și intens realitatea românească (perioada dintre cele două războaie mondiale).”¹³

Începem prin a afirma că datele și informațiile cu privire la persoana și activitatea Dochiei Ioanovici sunt extrem de vagi. Până la acest moment, am identificat, totuși, câteva menționări, însă este posibil să nu fie singurele, așa cum sper să pot constata în urma unor investigații viitoare.

Spre exemplu, Ernest Bernea amintește de Dochia Ioanovici într-o convorbire în care acesta se referă la monografistele cu care a interacționat în perioada în care a activat pe teren: „la un moment dat au fost multe fete pe acolo”, numind pe câteva dintre acestea: Xenia Costa-Foru, Marcela Focșa, Ștefania Cristescu (amintită ca „soția lui Golopenția”) și Dochia Ioanovici, despre care afirmă că „s-a ocupat de ordinea spirituală” și că „a fost atașată chiar direct mie, s-a ocupat de partea de magie.”¹⁴

În timpul campaniilor monografice, Dochia Ioanovici și-a desfășurat munca de cercetare asupra practicilor magice sub directa îndrumare a profesorului Stahl, așa cum reiese, spre exemplu, dintr-o scurtă scrisoare adresată de aceasta marelui sociolog și datată 12. XII, 1930: „(...) vă anunț că obiectele rituale vor fi probabil «gospodărite» până luni dim. la 9 când voi veni să reluăm lucrul, dacă bineînțeles, nu sunteți reținut în altă parte.”¹⁵ Din conținutul altei scrisori, nedatate, de astă dată, mai aflăm: „Dle Stahl, Dacă timpul-ți permite și buna voință te îndeamnă, răsfoiește te rog vrăjile și – cu toate lipsurile care știu că sunt – prezintă-le în seara asta Profesorului.”¹⁶

---

¹² De altfel, cercetarea Dochiei Ioanovici desfășurată în satul Runcu, reprezintă numai o parte a unei acțiuni mult mai ample de monografiere a acestui sat, la care au participat o multitudine de alți cercetători, de specialități diferite, ale căror rezultate aveau să fie, de asemenea, publicate, într-o serie de studii cu tematică diversă: Roman Cresin, *Datoriile agricultorilor din satul Runc* (1932); Em. Buznea, *O industrie țărănească. Industria țuicii în satul Runc, județul Gorj* (1932); A. Negrea, *Industria morăritului la Runcu* (1932); Ion Conea, *Determinări geofizice în satul Runcu* (1934). Gheorghe Focșa, *Contribuție la cercetarea mentalității satului* (1932). Sursa: (<https://sas.unibuc.ro/alti-membri-ai-scolii-sociologice-de-la-bucurestiasociati-publicistic>) (accesat la 23 mai 2024).

¹³ Cristescu, 2003, p. 7.

¹⁴ Bernea, 2003, p. 58.

¹⁵ Stahl, 2014, p. 135.

¹⁶ *Ibidem*, p. 136

Henri H. Stahl o pomeniște pe Dochia Ioanovici într-un volum de convorbiri dedicat Școlii de la București, prilej cu care îi apreciază meritele și posibilitățile în domeniul cercetării, dar și de a-i deplânge inconsecvența: „Dochia Ioanovici (Ivanovici, în text, subl. mea.) era o fată capabilă, utilă, și era la concurență cu Ștefania Cristescu, lucrând pe aceeași problemă. Și m-am ținut de capul ei să lucreze, să facă. Am scrisoarea ei în care își ia adio de la monografie, nu se mai gândește să facă monografia, dezamăgită, mai ales că eu, pare-se, îi făcusem câteva observații critice (...).Și apoi a plecat complet. Păcat. Nu era de talia Ștefaniei Cristescu, dar totuși era utilă, și a avut posibilități frumoase.”¹⁷ Stahl mărturisește în continuare, că, fără ca Dochia Ioanovici să știe, i-a publicat un manuscris care, conchide acesta, „e bun.”¹⁸ Nu știm despre ce manuscris e vorba, ar trebui să doar să presupunem că se referă de textul dedicat vrăjitoriei din Runcu, deoarece autoarea nu face nicio referire directă la contribuția avută de Stahl la publicarea studiului său și nu oferă niciun indiciu în acest sens, ci doar afirmă că articolul „reprezintă un fragment dintr-un studiu amănunțit asupra vrăjitoriei satului Runc(u), constatări la care am ajuns în urma cercetărilor monografice din vara anului 1930, întreprinse de Seminarul de Sociologie, Etică și Politică de sub conducerea d-lui profesor Dimitrie Gusti.”¹⁹

Mai departe, sociologul revine asupra subiectului, afirmând că, spre deosebire de Ștefania Golopenția, care a lucrat și după 1950²⁰, Dochia Ioanovici nu a mai perseverat în aceste preocupări și, afirmă Henri H. Stahl, „rău a făcut, că avea totuși calități.”²¹

Dochia Ioanovici era licențiată în litere și că a început să participe la campaniile monografice încă din 1927, deci, chiar înaintea Ștefaniei Cristescu-Golopenția, a cărei primă prezență în activitatea de investigație științifică de teren s-a înregistrat în 1929, la Drăguș, unde a cercetat ritualurile și ceremoniile populare locale.²²

Demn de reținut este și faptul că studiul despre vrăjitorie din Runcu al Dochiei Ioanovici este recomandat spre lectură și analiză chiar de Ștefania Cristescu-Golopenția, alături de propriile sale texte și ale unui alt autor străin, în *Indicațiile Bibliografice* care însoțeau *Planul pentru cercetarea credințelor și riturilor domestice*, indiciu indubitabil, putem conchide, al creditului științific pe care Ștefania-Cristescu Golopenția însăși îl acorda în epocă Dochiei Ioanovici.²³

Semnificativ este că Dochia Ioanovici și Ștefania Cristescu au participat împreună la cercetarea manifestărilor spirituale în cadrul campaniei de la Cornova

¹⁷ Rostás, 2000, p. 180.

¹⁸ Idem.

¹⁹ Ioanovici, 1932, p. 360.

²⁰ Deși nu în domeniul sociologiei, trebuie să precizăm, ci, datorită contextului politic creat prin schimbarea regimului politic și interzicerea sociologiei, ca profesoară de limba română la Școala generală nr. 150 din București. Sursa: Sursa: Sanda Golopenția, „Cronologia vieții și operei Ștefaniei Cristescu-Golopenția”, în *Revista română de Sociologie*, Serie Nouă, 2013/3–4, p. 306.

²¹ Rostás, 2000, p. 304.

²² Rostás, 2003, p. 69.

²³ Văcărescu, 2018, p. 638.

(1931), prilej cu care au colaborat la pregătirea unui „plan de expunere” comun al unor conferințe în care acestea ar fi urmat să-și prezinte rezultatele obținute, în cadrul unui ciclu de 19 ședințe publice organizat de Secția de Sociologie a Institutului Social Român, între 13 ian – 1 iun. 1932. Așa cum constatăm din cuprinsul programului–invitație, Dochia Ioanovici avea să susțină conferința intitulată „Interdicții și magie”, iar Ștefania Cristescu, conferința cu titlul „Descântecel”²⁴. Despre acesta din urmă, Sanda Golopenția subliniază că a fost „prezentată în aceeași ședință cu comunicarea Dochiei Ioanovici, cu care – apreciază aceasta – se întrepătrunde strâns (...)”²⁵

DOCHIA IOANOVICI ȘI ACTIVITATEA MONOGRAFICĂ

Începând cu mijlocul anilor ‘20 și continuând până în 1943, sub egida Școlii Sociologice de la București s-au desfășurat 13 campanii monografice în diferite zone rurale din țară, în timpul cărora echipe alcătuite din cercetători și specialiști din diferite domenii, dar și studenți, au explorat viața țăranilor din satele cercetate pe baza unor sistem integrat și multidisciplinar de metode și tehnici. Rezultatele muncii acestora au fost publicate în *Arhiva pentru Știință și Reformă Socială* și în *Sociologie românească*.

Campaniile monografice s-au desfășurat în două serii. Prima serie a cuprins campania de la Goicea Mare (1925), urmată de cea de la Rușețu (1926). La acestea nu au participat studenți și cercetătoare. Cea din Nerej (1927) este prima la care au participat și nouă cercetătoare printre care și Dochia Ioanovici²⁶; după acestea au urmat campania din Fundul Moldovei (1928), cu 17 femei participante, Drăguș (1929), cu cel puțin 17 femei, Runcu (1930), cu 20 femei, Cornova (1930) la care au participat 14 femei.²⁷ A doua serie a campaniilor monografice a debutat cu cea din satul Șanț (Năsăud) în 1935, 1936, și continuat cu: Drăguș (Țara Făgărașului) în 1939, Nerej (Țara Vrancei), în 1939, Plasa Dâmbovnic, în 1939 și ultima la Bug, în 1943.

Dochia Ioanovici a desfășurat o activitate de cercetare prodigioasă, de-a lungul a nu mai puțin de patru campanii monografice: Nerej (1927), Drăguș (1929), Runcu (1930) și Cornova (1931) (Foto nr.1).²⁸

²⁴ Cristescu, 2003. p. 10.

²⁵ *Ibidem*, p. 6.

²⁶ Văcărescu, 2018, p. 24.

²⁷ *Ibidem*, p. 25.

²⁸ Imaginea reproduce un detaliu dintr-o fotografie de grup, nedată, însoțită de o adnotare tehnografiată a lui Henri H. Stahl, în care profesorul Dimitrie Gusti (absent din imaginea de mai sus) este reprezentat în mijlocul a douăsprezece monografiste purtând costum popular, printre care: Zizi și Lena Constante, Paula Gusti (Herseni), Margareta (Fălcoianu) Vulcănescu ș.a., și în care apare și Dochia Ioanovici, alături de Marcela Focșa (în stânga imaginii) și Ștefania Golopenția (Golopenția) (în dreapta imaginii); fotografia face parte din Arhiva Familiei Stahl și reproducerea acestui detaliu prețios care ne permite să avem acces la înfățișarea Dochiei Ioanovici a fost posibilă prin bunăvoința și generozitatea Irinei Stahl, căreia îi mulțumesc și pe această cale.

Sursa: Arhiva Familiei Stahl

Foto nr. 1. Dochia Ioanovici, în centrul imaginii.

Așa cum se poate constata în urma unor cercetări recent publicate, Dochia Ioanovici a ocupat, alături de alte femei monografiste, dintre care unele renumite, precum Paula Herseni, Xenia Costa-Foru, Veturia Manuilă și Ștefania Cristescu-Golopenția, un loc bine definit în cadrul Școlii Sociologice de la București.²⁹ Conform analizei realizate de autoarea citată mai sus, în cercetările monografice au activat trei tipuri de cercetătoare și anume: cercetătoarele mature (cu studii universitare și doctorale terminate și statut profesional definit, precum Calypso Botez, Floria Capsali, Margareta Sterian, Dr. Elena Roșca, Drd. Carmen Anghelide³⁰), cercetătoarele sociale formate (Veturia Manuilă, Christiana Galizi)³¹ și cercetătoarele sociale în formare (care erau încă studente, în momentul cooptării în campaniile monografice). Dochia Ioanovici este inclusă în categoria cercetătoarelor sociale în formare, alături

²⁹ Văcărescu, 2011, 2018.

³⁰ Văcărescu, 2018, p. 37.

³¹ *Ibidem*, p. 39.

de Paula Gusti, Lena Constante, Xenia Costa-Foru, Marcela Focșa și Ștefania Cristescu, pentru a enumera numai pe cele mai notorii dintre acestea.³²

Dochia Ioanovici și Ștefania Cristescu, cealaltă monografistă preocupată de manifestările magice, și devenită mult mai notorie, au fost colege în trei campanii monografice. La campania din Drăguș din 1929, unde au participat peste 80 de persoane, dintre care cel puțin 17 studente și cercetătoare, Dochia Ioanovici făcea parte din echipa care studia obiceiurile și ritualurile, iar Ștefania Cristescu era în echipa de studiere a literaturii și muzicii populare.

A urmat campania de la Runcu, desfășurată între 29 iunie și 18 august 1930, campanie la care au participat 60 monografiști, dintre care 20 erau femei studente și cercetătoare – Dochia Ioanovici, împreună cu Ștefania Cristescu fiind două dintre acestea. Acestea două împreună mai sunt menționate ca participante și la campania din 1931 de la Cornova (Basarabia), printre ceilalți 55 de monografiști, dintre care 14 erau femei.³³

DOCHIA IOANOVICI ȘI CERCETAREA VRĂJITORIEI ÎN SATUL RUNCU

În vara anului 1930, în cadrul *Seminarului de Sociologie, Etică și Politică*, sub îndrumarea profesorului Gusti, Dochia Ioanovici realizează, așa cum ea însăși precizează, un „studiu amănunțit” asupra vrăjitoriei în satul Runcu, intitulat „Considerații statistice asupra vrăjitoriei satului Runcu(u)”³⁴, ce avea ca scop principal să reliefeze „valoarea operațiilor vrăjitorești din viața de toate zilele a sătenilor din Runcu”, întrucât sătenii, aprecia aceasta, „sunt dominați de ele, și le conduc viața.”³⁵

Aspecte teoretice. Religie versus magie? Un prim aspect de care autoarea este interesată este acela al încadrării magiei într-o definiție satisfăcătoare, și anume, prin opoziție cu religia³⁶. Sentimentul religios reprezintă un element constitutiv al societății, afirmă aceasta, și este împărțit în două dimensiuni: una pasivă, reprezentată de religie, și una activă, adică magică; cele două fiind întrepătrunse. Vrăjitoria constă în executarea precisă a unor acțiuni mai dinainte prescrise, cu scopul obținerii unor efecte știute, prestabilite. În magie, rezultatul este asigurat cu precizie, dacă se execută cu exactitate toate operațiile magice necesare. Spre deosebire de

³² *Ibidem*, p. 43.

³³ *Ibidem*, p. 12.

³⁴ Nu am putut afla, deocamdată, dacă acest studiu, realizat de autoare sub îndrumarea lui Gusti, așa cum afirmă ea însăși, este cel la care făcea referire Henri H. Stahl, conform mențiunii noastre de mai sus, sau este vorba de un alt text, de care acesta nu avea știință.

³⁵ Ioanovici, 1932, p. 360.

³⁶ Sugestivă și memorabilă este arta sociologului Henri H. Stahl de a concentra în numai câteva cuvinte esența diferenței dintre religie și magie: „Magie înseamnă o încercare de a sili pe Dumnezeu, sau duhurile firii, de cum vre(a)i tu, iar nu cum vor ele. A te ruga lui Dumnezeu, înseamnă religie. A-L sili prin anume cuvinte sau gesturi, să facă cum vrei tu, este a încerca magia” (Stahl, *Monografia unui sat*, 1939, p. 117).

magie, în religie, îndeplinirea cerințelor depinde exclusiv de intensitatea sentimentului religios exprimat prin rugăciuni și procesiuni; nu se poate anticipa rezultatul cerințelor, la finalul cărora nu poți decât să spui: „cum o vrea Dumnezeu, de la el vin toate.”³⁷

Întrepătrunderea dintre religie și magie. Mai departe, autoarea acordă o importanță specială relieării legăturilor și interferențelor profunde dintre practicile magice și cele religioase. În accepția Dochiei Ioanovici, vrăjitoria (magia) este considerată ca făcând parte din categoria activă a religiozității, în opoziție cu forma pasivă a acesteia, adică religia propriu-zisă, și care în viața reală coexistă, fără a putea fi separate decât teoretic. Mai mult: „Credința în actele magice e uneori nedistinctă de credințele de natură religioasă: se întrepătrund în așa fel încât foarte adesea este aproape imposibil a le separa în mod categoric.”³⁸ În ciuda diferențelor și a „repugnanței religiei pentru magie”, între acestea două nu e „o prăpastie peste care nu se poate trece.”³⁹ Dimpotrivă, așa cum o dovedește realitatea vieții de zi cu zi în satul Runcu, precizează autoarea, preotul însuși este prezent ca actor în unele acte magice, iar în altele, reușita actului magic este condiționată de obligația ca persoana care execută magia să țină post și să se roage la Dumnezeu sau să facă semnul crucii etc. Mai mult, naturațea cu care aspectele magice sunt integrate în viața oamenilor este atestată și de statutul privilegiat cu care sunt investite persoanele care practică vrăjitoria, nefiind marginalizate sau stigmatizate, „cum s-ar putea crede”, căci vrăjitoria este un fenomen aproape banal și „o practică tot satul.”⁴⁰

Actul magic: un tot unitar în care toate elementele se întrepătrund și se determină reciproc – reprezintă o altă idee distinctă reliefată în studiu. Persoanele, locul, timpul, „uneltele” (termen folosit de Dochia Ioanovici), scopurile urmărite în actul magic se întrepătrund, și nu pot exista separat unele de altele; dimpotrivă, se determină reciproc; „uneltele” rituale folosite în executarea acestora, constau în gesturi, cuvinte, lucruri, sau alte elemente care sunt folosite în diferite îmbinări, care se întrepătrund și se întregesc reciproc, „eficacitatea unora depinzând de întrebuințarea celorlalte.”⁴¹

Universalitatea actelor magice. Un alt aspect sesizat de autoare este acela al universalității practicilor magice observate în satul Runcu, practici ce sunt bazate pe aceleași principii definitorii în toate timpurile și în toate societățile – și care se transmit și în arealul studiat, pe calea tradiției.

O vrăjitorie benefică. În începutul studiului său, Dochia Ioanovici definește vrăjitoria astfel: „Am considerat ca vrajă orice act magic – acțiune sau gest – făcut în vederea unui scop de atins sau de înlăturat, având totdeauna un strat

³⁷ Ioanovici, p. 369.

³⁸ Idem.

³⁹ *Ibidem*, p. 370

⁴⁰ Idem.

⁴¹ Ioanovici, p. 361.

superstițios.”⁴² Autoarea observă că majoritatea actelor de magie sunt orientate în jurul agriculturii și medicinei populare, adică a celor două domenii fundamentale de care depindea existența oamenilor: munca câmpului și sănătatea celor care o efectuau. Așa cum se poate remarca, Dochia Ioanovici insistă în a susține caracterul pozitiv, benefic, blând și lipsit de maleficiență al vrăjitoriei (termenul cuprinzând, pentru autoare, orice act magic, descântec etc.) practicate în satul studiat; e vorba de o vrăjitorie terapeutică, interesată în special de rezolvarea unor probleme medicale, de schimbarea în bine a viitorului unei persoane, de aflarea dragostei sau a ursitei, de aducerea sporului în casă etc. „Nu e o vrăjitorie care colaborează cu spiritele rele, cu diavolul”, afirmă aceasta, „am văzut din contră, că Runcanii fac tot ce le stă în putință să îndepărteze aceste spirite din jurul lor.”⁴³

Vrăjitoria ca parte a vieții de zi cu zi a oamenilor. În cazul satului Runcu, vrăjitoria făcea parte din viața cotidiană a oamenilor și reprezenta primul ajutor la care se putea apela în toate situațiile dificile. Vremurile au fost totdeauna aspre cu țăranul român, și nici în epoca în care autoarea și-a desfășurat munca de cercetare nu erau mai bune. Natura nu putea fi controlată, omul depindea mai mult de natură în asigurarea a hranei, cunoștințele medicale și accesul la serviciile medicale erau aproape inexistente, condițiile de viață erau precare, bolile făceau ravagii, situație în care primul și cel mai la îndemână ajutor la care se putea apela era actul de magie. Cercetătorii însărcinați cu descrierea cadrului biologic în timpul campaniilor monografice au consemnat informații ample și convingătoare referitoare la situația sanitară precară a satului românesc interbelic, menționând „neîncrederea în medicina oficială și, în paralel, obișnuința de a se folosi de reprezentanții medicinei empirice; limbajul descântecelor «are pentru țăranul basarabean ceva din sfințenia slujbei religioase, aproape» notează Ștefania Golopenția”⁴⁴.

Analiza Dochiei Ioanovici avansează și mai mult, în sensul în care aceasta consideră vrăjitoria un fenomen social responsabil de crearea unei anumite mentalități colective specifice, și care s-ar descrie printr-o anumită conduită „de toate zilele”, și a credinței că executarea cu precizie a unor gesturi bine definite ar conduce cu exactitate la rezultatele dorite; se formează astfel în timp, pe baza tradiției, un anumit comportament ce ar putea fi ușor transpus în formula populară: „așa-i obiceiul, așa am pomenit de când ne știm.”⁴⁵

Aspecte tehnice și metodologice. Tehnica folosită în practicile magice, mărturisește autoarea, este aceea a asemănării, participării și contradicției, actul magic fiind tratat în ambivalența sa, ca act magic propriu-zis de *de facere* a unei vrăji, dar și ca act invers, de *desfacere* (neutralizare) a unei vrăji.⁴⁶

⁴² Ioanovici, p. 360.

⁴³ Ioanovici, p. 369.

⁴⁴ Golopenția, 1936, p. 12, *Apud* Țone, 2013, p. 19. Sursa: https://www.humanistica.ro/anuare/2013/Continut/YGBCJHUMOct2013_21_56.pdf (accesat la 12 februarie 2026).

⁴⁵ Ioanovici, p. 370.

⁴⁶ Ioanovici, p. 360.

În satul Runcu, cercetătoarea mărturisește că a întreprins o activitate documentară extrem de dificilă și epuizantă, care s-a materializat într-o cantitate considerabilă de fișe, aflate la data publicării acestui studiu în biblioraftul dedicat cadrului *Spiritual* deținut de Seminarul de Sociologie al Facultății de Filozofie și Litere București. Rezultatele efortului de analiză și interpretare a datelor empirice obținute prin documentarea directă în satul Runcu au fost împărțite de cercetătoare în două mari categorii sau părți. Prima dintre acestea se referă la trei domenii distincte: **1.** vrăjitoria agrară; **2.** vrăjitoria terapeutică; **3.** ființele înzestrate cu puteri supranaturale.⁴⁷ Partea a doua (materializată sub forma articolului publicat), conține o statistică în ordine alfabetică referitoare la: **1.** uneltele (accesoriile) vrăjitoarești; **2.** scopurile urmărite; **3.** persoanele care îndeplinesc actul magic; **4.** locul unde se practică acesta; **5.** timpul când acesta se săvârșește.

„**Uneltele**” **magice.** Referitor la instrumentele folosite în executarea actului magic, autoarea realizează o descriere statistică organizată alfabetic, impresionantă ca dimensiuni, ce cuprinde nu mai puțin de 136 de „unelte” de o mare diversitate, pe care, în final, le clasifică în opt categorii, ce sunt enumerate în următoarea ordine, conform ponderii numerice a acestora: **1.** unelte diverse destinate unor întrebuințări comune (44); **2.** unelte de natură vegetală (33); **3.** unelte de tip alimentar (24); **4.** unelte naturale (12); **5.** Unelte animale (9); **6.** unelte fabricate pentru întrebuințări speciale (9); **7.** provenite din alte rituri (4); **8.** obiecte de îmbrăcăminte (3).

Dat fiind că cercetătoarea nu precizează care anume sunt obiectele incluse într-o categorie sau alta, nu ne rămâne decât să încercăm noi să apreciem care ar fi fost acestea. Oricum, presupunem, spre exemplu, că, atunci când se referă la “obiecte provenite din alte rituri” ar putea fi vorba de diverse obiecte prezente în practica de cult creștin-ortodoxă; în această situație, s-ar încadra, conform acesteia, patru astfel de obiecte, pe care, parcurgând lista alfabetică a tuturor obiectelor enumerate, le-am putut identifica printre următoarele șapte, stabilite de mine (și nu patru câte sunt enumerate în studiu), astfel: aghiasma, busuiocul, colacul, crucea, lumânarea, steagurile de la Bobotează și tămâia.

Scopurile urmărite în actul magic. Referitor la scopurile urmărite în actele magice practicate, Dochia Ioanovici realizează o listă în care sunt însumate nu mai puțin de 239 de scopuri, toate ordonate în funcție de frecvența acestora, și clasificate astfel: **1.** scopuri medicale (67); **2.** scopuri legate de muncă (59); **3.** scopuri legate de moarte (56); **4.** scopuri legate de ursită (32); **5.** scopuri pentru ferirea de duhurile rele (10); **6.** scopuri în legătură cu Crăciunul (6); **7.** scopul desfacerii de blesteme (4); **8.** pentru dragoste: făcut de dragoste (3); **9.** desfăcut de dragoste (2).⁴⁸

⁴⁷ Nu am putut afla, până la acest moment, dacă și această parte a fost publicată sau a rămas sub forma fișelor amintite mai sus, și nici dacă acest fond documentar mai există.

⁴⁸ Ioanovici, p. 366.

Așa cum se poate constata, și în privința finalității practicilor magice, acestea sunt impregnate de credința creștin-ortodoxă, iar autoarea identifică șase practici legate de Crăciun. Și de această dată, parcurgând lista în care aceste „scopuri” sunt enumerate, am identificat mai multe (21): trei legate de colinde, trei cu ocazia sărbătorii Sf. Vasile, un scop legat de Plugușor, șapte pentru iertarea păcatelor și șapte pentru pomana morților.⁴⁹

Persoanele care săvârșesc actul magic reprezintă un alt punct de interes firesc pentru autoare. Sunt identificate 275 de persoane, dintre care: 107 sunt persoane diverse („oricine”), 101 sunt femei, dintre care 66 sunt femei tinere, 19 sunt fete și 16 femei în vârstă („babe”).

În 11 dintre cazurile de magie documentate, persoana indicată de autoare ca executând actul magic este preotul; în 8 cazuri sunt copii, în 7 situații, „țigani”; alte persoane implicate în ritualul magic sunt: moașa satului (în 15 cazuri), părinții mirelui (6 cazuri), nașa (3), mireasa (3). Printre bărbații identificați sunt: 6 tineri, 3 bărbați maturi, 3 „moși”, un cioban și un fierar.⁵⁰

Preponderența feminină „covârșitoare” în practica actului magic indică, așadar, și în acest caz „importanța femeilor ca deținătoare a vechilor tradiții”⁵¹, dar, aspect interesant, nu a celor mai în vârstă, cum ar fi de așteptat conform prejudecăților, ci a tinerelor, aflate în căutarea ursitului, probabil, dar și a unei moașe, în cazul femeilor însărcinate, fapt explicabil în acele vremuri lipsite de siguranță și de niște condiții minime de igienă, inclusiv la nivelul actului medical. O realitate dramatică ilustrată, de altfel, inclusiv de preponderența scopurilor pentru care se executau actele de vrăjitorie, și care, așa cum s-a văzut mai sus, aveau mai ales un scop terapeutic, situat în legătură cu zona medicinei tradiționale sau cu soluționarea unor situații concrete grave intervenite în spațiul gospodăresc, precum „furtul laptelui”, spre exemplu.

Realitatea acesta este amplificată și de obiectele de natură vegetală folosite, adică diverse plante cu valoare vindecătoare; surprinde totuși, plasarea figurii preotului în nu mai puțin 11 de astfel de acte de magie, ceea ce ar face și mai imperioasă cercetarea fișelor și documentelor strânse de autoare⁵² pentru a putea găsi explicații sau lămuriri în această privință.

Locul unde se execută actul de magie. Sunt identificate 283 de astfel de locuri: în cadrul locuinței (186), la locul de muncă (25), oriunde (23), la râu (21), la Biserică (12), în drum (8), în cimitir (4), la fântână (2), în vii (1), la locul de horă (1).⁵³ Se observă cum și în acest caz, Biserica se evidențiază printre spațiile predilecte ale desfășurării actului magic, situație care nu poate fi interpretată altfel

---

⁴⁹ Idem.

⁵⁰ Ioanovici, p. 367.

⁵¹ Ibidem, p. 368.

⁵² Material documentar ce urmează a fi identificat, în măsura posibilităților, în fondurile arhivistice de profil existente.

⁵³ Idem.

decât tot ca o exemplificare suplimentară a modului în care religia și magia se întrepătrundeau neproblematic în viața satului. Marea majoritate a acestor acte se practică în gospodărie și chiar în interiorul locuinței, căci, așa cum s-a arătat și mai sus, majoritatea obiectelor folosite sunt de uz comun în gospodărie, altă dovadă de necontestat a importanței copleșitoare a acestor practici în viața trăită, de zi cu zi, a populației rurale românești, inclusiv în perioada modernă a anilor ‘30 ai secolului trecut.

Timpul când se îndeplinește actul magic. În analiza întreprinsă de Dochia Ioanovici privitoare la această dimensiune, sunt identificate 269 acte de magie săvârșite în momente temporale specifice: cele mai multe dintre acestea (148) sunt legate de diverse motivații concrete și sunt executate “la prilejuri de fapt” – cum se exprimă aceasta –, 95 sunt săvârșite la sărbători, iar 26 „oricând.”⁵⁴

Meritele studiului. Încă de la început Dochia Ioanovici anunță cu modestie că ceea ce își propune este o statistică în ordine alfabetică referitoare la: **1.** uneltele (accesoriile) vrăjitoarești; **2.** scopurile urmărite; **3.** persoanele care îndeplinesc actul magic; **4.** locul unde se practică acesta; **5.** timpul când se săvârșește actul magic. Însă, ce a reușit, așa cum se va vedea mai jos, depășește acest deziderat inițial pe care autoarea l-a avut în vedere.

O primă observație ce se impune se referă la faptul că studiul este elaborat într-un limbaj științific elevat, autoarea dovedind o cunoaștere exactă a termenilor de specialitate, stăpânirea conceptelor, cât și familiarizarea cu literatura de profil românească și străină a momentului.

În al doilea rând, observăm că datele empirice obținute sunt categorisite conform cadrelor teoretice ale gândirii gustiene, dar, și în acest caz, autoarea se remarcă prin inițiativa de a se detașa de canon, prin lansarea unor propuneri și interpretări proprii, mai ales când se ocupă de circumscrierea cadrelor mentalității sătești.

Un alt merit, deși este de natură cantitativă, se referă la volumul impresionant de material empiric cu care a lucrat cercetătoarea, ceea ce ilustrează atât bogăția fenomenului studiat, cât și dedicația cu care Dochia Ioanovici a executat munca de teren.

Sintetizând, în studiul său asupra vrăjitoriei în satul Runcu, autoarea a urmărit să răspundă la următoarele cinci întrebări standard: **1.** cu ce se fac vrăjile (uneltele folosite), **2.** pentru ce se fac (scopul), **3.** cine realizează actul magic, **4.** unde se execută (locul) și **5.** când, sau timpul derulării actului magic. Se remarcă și de această dată capacitatea de a sistematiza o cantitate imensă de răspunsuri primite la toate aceste întrebări, autoarea identificând nu mai puțin de 136 unelte vrăjitoarești, 239 scopuri în care sunt executate vrăjile, 275 de persoane care le practică, 283 de locuri agreate pentru a face vrăji și 269 de momente temporale când acestea sunt executate.

---

⁵⁴ Idem.

Datele statistice despre vrăjitorie, uluitor de consistente pentru un areal atât de redus cum este acela al satului Runcu, sunt revelatoare atât în ceea ce privește intensitatea cu care sunt practicate actele magice, cât și în susținerea tezei Dochiei Ioanovici despre întrepătrunderea magiei cu religia în viața religioasă a satului românesc. Astfel, printre obiectele folosite în actele magice înseriate, sunt identificate de autoare și unele cu conotație ortodoxă precum: aghiasma, busuiocul, colacii, steagurile de Bobotează, lumânările, crucea, coliva; de asemenea, scopurile în care se realizează vrăjile sunt legate în unele cazuri de unele sărbători creștine, precum Crăciunul; referitor la persoanele care execută acte magice, preotul este identificat în 11 cazuri, iar biserica apare ca loc ales pentru a se face vrăji în 12 cazuri documentate de autoare.

Spre deosebire de Ștefania Golopenția, care a perseverat și și-a publicat rezultatele activității monografice⁵⁵, Dochia Ioanovici a publicat puțin, însă arhive rămase încă necunoscute ar mai putea păstra ceva din munca depusă de aceasta în decursul celor patru campanii monografice la care a participat, și menționate mai sus. „Am o serie de fișe neredactate cu materiale de la Cornova”, mărturisește aceasta într-o scrisoare adresată lui Stahl, nedată, „prima parte a capodoperei mele cu vrăjitoria din Runcu, cea de-a doua fiind dată D-lui Golopenția ca s-o pună bine într-un uitat sertar, și mai am la mine, din vremuri străvechi, claca de la Drăguș, pe care o voi transcrie și completa în măsura posibilităților mele.”⁵⁶

După 1930, Dochia Ioanovici a dispărut brusc din activitatea monografică, constrânsă fiind de o anumită situație personală grea în care se afla în acel moment, dar și de unele deziluzii personale acumulate în decursul activității sale monografice: „Mi-a fost dragă monografia, și totuși renunț la ea. E frumos să renunți la ceea ce ți-e drag. Mata nu crezi?”⁵⁷, îl întreba ea, cu o imensă tristețe, pe profesorul Stahl, într-o scrisoare, nedată, și care continua astfel: „De altfel, m-am deprins să renunț la multe lucruri dragi, și ca de acum, să nu mai fiu pusă la încercări, m-am hotărât ca niciodată să nu îmi mai fie drag nimic.”⁵⁸

Asemeni altor cercetătoare participante la campaniile gustiene, și Dochia Ioanovici a fost nevoită să își abandoneze vocația, angajându-se ca funcționară în cadrul Ministerului de Justiție⁵⁹, însă este posibil ca unele investigații ulterioare să aducă informații biografice suplimentare referitoare la perioada de dinainte de 1948, dar și la cea care a urmat după instaurarea regimului comunist.

---

⁵⁵ Ștefania Cristescu-Golopenția a participat la toate campaniile monografice începând cu cea din 1929, iar rezultatul acestei activități s-a materializat într-o serie articole și volume atent inventariate de Sanda Golopenția, într-un studiu dedicat cronologiei vieții și operei Ștefaniei Cristescu-Golopenția. Sursa: Sanda Golopenția, „Cronologia vieții și operei Ștefaniei Cristescu-Golopenția”, în *Revista română de sociologie*, Serie Nouă, 2013/3–4, pp. 196–197).

⁵⁶ Stahl, 2014, pp. 136–137.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 137.

⁵⁸ *Idem*.

⁵⁹ *Monitorul oficial*, 14 iunie 1948, nr. 135, p. 10 Sursa: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/50/Monitorul_Oficial_al_Rom%C3%A2niei._Partea_1_1948-06-14%2C_nr._135.pdf, p. 10; (accesat la 18 februarie 2026).

CONCLUZII

Satul tradițional românesc a reprezentat o formă de civilizație caracterizată printr-o mare capacitate de adaptare și de reziliență în raport cu condițiile de viață dificile, fie ele istorice, economice, climatice etc. Așa cum ilustrează și studiul Dochiei Ioanovici, mentalitatea satului tradițional se definea prin coordonatele unui creștinism popular, în care elementele magice, precreeștine, mitice, coexistau cu cele ale Bisericii. Vrăjitoria făcea parte din viața de zi cu zi a oamenilor, reprezenta un ajutor la care se apela în toate situațiile dificile, și un mijloc prin care comunitatea încerca să se apere și să reziste tuturor încercărilor vieții.

De la momentul publicării studiului Dochiei Ioanovici (1932) a trecut aproape un secol. Schimbările produse în tot acest timp în satul românesc și în societatea românească în ansamblu sunt uriașe. Dar, chiar dacă poate fi de neînțeles la prima vedere, și după 1990, apelul popular la magie și predispoziția pentru supranatural, vindecări miraculoase, nu au dispărut, fiind atestate în toate anchetele și sondajele care au avut în atenție și această dimensiune specifică a religiozității.

Câțiva factori favorizanți ar putea fi identificați în anxietatea și sentimentul de insecuritate cu care românii se confruntă într-o măsură tot mai mare, ca efect al schimbărilor sociale tot mai rapide din prezent (dintre care, cel mai recent, pandemia și războiul de la graniță); compensația imediată oferită de aceste practici, promisiunea unei rezolvări rapide a problemelor; poate și tradiția ortodoxă a unei toleranțe și acceptări tacite a acestor credințe și practici, așa cum, de altfel, a pus în lumină și studiul analizat mai sus. Și, nu în ultimul rând, este vorba de faptul incontestabil că natura umană este prin chiar firea sa aplecată spre ceea ce este necunoscut și inexplicabil și spre tot ceea ce ține de miraculos.

După 1990, aspecte privind practicile magice sunt surprinse în preocupări diverse: antropologice, etnografice, filologice, și (mai puțin) sociologice. În acest ultim caz, anumite aspecte ale religiozității de tip magic sunt surprinse în contextul unor sondaje de teren, prin metodologii de tip cantitativ, care înregistrează, pe lângă date referitoare credințele, practicile și atitudinile religioase, și informații despre credința în descântece, miracole, talismane, superstiții, ghicirea viitorului, miracole. Cercetarea credințelor și practicilor populare magice și prin metode calitative, deși mai timidă, își găsește loc din ce în ce mai bine reprezentat în literatura de specialitate antropologică și etnografică⁶⁰, și, deocamdată, (mai puțin) sociologică. Sunt două metodologii diferite, dar complementare, care se susțin și se validează reciproc.

---

⁶⁰ Un demers notabil în acest sens îl oferă volumele autorilor: Carmen Burghele, *De la vrajă la vrăjeală. O antropologie a supranaturalului contemporan*. Prefață Nicu Gavriluță, Editura Institutului European, Iași, 2017, și Ion Pop Curșeu, *Magie și vrăjitorie în cultura română*, 2013, Editura Polirom, Iași, ambele analizând fenomenul din perspectivă istorică, literară, artistică, antropologică și etnologică, în special.

O dovadă a interesului real față de această temă o reprezintă și abundența cărților publicate după 1990 referitoare la magie, astrologie, spiritism, New Age, reîncarnare, spiritualitate în sensul cel mai larg. Majoritatea acestora servesc interesului popular larg, nespecializat, altele, mai puține, sunt rezultatul muncii specialiștilor (etnologi, folcloriști, antropologi, mai ales).

Spre deosebire de satul românesc de acum aproape un secol, studiat de Școala monografică, satul românesc contemporan, trecut deja prin experiența comunistă, este irepresibil marcat de influențele urbanizării și informatizării, secularizării etc. – și, totuși, mai păstrează reminiscențe ale credințelor și practicilor magice străvechi, iar propensiunea pentru miracol a rămas. S-ar putea spune, așadar, că o trăsătură constantă a religiozității românilor este și a ceea ce a unei sensibilități pentru magic și supranatural.

Mai putem vorbi în prezent de mentalitatea magică a satului tradițional românesc așa cum o regăsim descrisă în studiile Ștefaniei Golopenția, Gh. Focșa, Ernest Bernea, Ion I. Ionică, Henri H. Stahl? Cât de diferită este, sau nu, în prezent mentalitatea magică rurală de mentalitatea magică urbană? Aceste întrebări impun o aprofundare a problematicii relației magie–religie în societatea românească actuală, iar în acest caz, studiile Școlii Monografice reprezintă un reper util și necesar.

Prin multitudinea datelor conținute, sistematizate și interpretate, studiul Dochiei Ioanovici se încadrează perfect în continuarea celorlalte realizări ale Școlii gustiene din domeniul cunoașterii vieții religioase a poporului român, deja cunoscute, mai ample ca dimensiune, sau mai notorii, și pe care, cu siguranță, le completează.

BIBLIOGRAFIE

1. Bernea, E. (1944). *Civilizația română sătească. Ipoteze și precizări*. București: Colecția Țară și Neam.
2. Bernea, E. (2003). „*Eu eram mai puțin năist decât alții*”, în Rostás, Zoltan, „Sala luminoasă. Primii monografiști ai Școlii gustiene”, București: Editura Paideia, pp. 15–69.
3. Bădescu, I. (2005). Școala Gusti: perenitatea unei paradigme. *Sociologie românească*, Volumul III, nr. 2, pp. 5–10.
4. Burghel, C. (2017). *De la vrajă la vrăjeală. O antropologie a supranaturalului contemporan*, Prefață Nicu Gavriluță. Iași: Editura Institutul European.
5. Cristescu, Ș. (1936). Frecvența formulei magice în satul Cornova. *Sociologie românească*, nr. 4, aprilie 1936, pp. 11–18.
5. Cristescu, Ș. (2003). *Descântatul în Cornova – Basarabia*, volum editat, introducere și note de Sanda Golopenția, Ediția a II-a revizuită și adăugită, București: Editura Paideia.
5. Durkheim, E (2005). *Formele elementare ale vieții religioase* (Traducere de Elisabeta Maria David), București: Editura Antet.
8. Gheorghe, M. (2005). Proiectul gustian al unei «sociologii religioase» în România. *Revista Română de Sociologie*, nr. 1–2, pp. 163–169.
9. Gheorghe, M. (2005), Cristescu-Golopenția, Ștefania, în Ilie Bădescu, Ozana Cucu-Oancea (Coordonatori), *Dicționar de sociologie rurală*, București: Editura Mica Valahie, pp. 127–130.
10. Gheorghe, M. (2005), Religiozitate, în Ilie Bădescu, Ozana Cucu-Oancea (Coordonatori), *Dicționar de sociologie rurală*, București: Editura Mica Valahie, pp. 432–433.

11. Gheorghe, M. (2005), Religiozitate rurală în Ilie Bădescu, Ozana Cucu-Oancea (Coordonatori), *Dicționar de sociologie rurală*, București: Editura Mica Valahie, pp.433–436.
12. Gusti, D., Herseni, T. (sub direcția lui) (1940), *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, București: Institutul Social Român.
13. Gusti, D., Herseni, T., Stahl, H.H. (1999). *Monografia – Teorie și metodă*, București: Editura Paideia.
15. Ioanovici, D. (1932). Considerații statistice supra vrăjitoriei satului Runcu. *Arhiva pentru știința și reforma socială, Anul X* nr. 1–4, pp. 360–369.
16. Larionescu, M. (Coord.) (1996). *Școala sociologică de la București. Tradiție și actualitate*, București: Editura Universității București.
18. Stahl, H.H. (1939). *Monografia unui sat*. Ediția a doua, Cu prefața d-lui prof. D. Gusti, București: Fundația Principele Carol.
19. Stahl, H.H., Stahl, P. (1968). *Civilizația vechilor sate românești*, București: Editura Științifică.
20. Stahl, H.H. (1999). *Povestiri din satele de altădată*. Cu ilustrații și comentarii de Paul H. Stahl, București: Editura Nemira.
21. Stahl, H.H. (2007). *Oameni de altădată*. Publicat prin grija lui Paul H. Stahl, București: Editura Universității din București.
22. Stahl, H.H. (2015). *Epistolar monografist. Din arhiva de scrisori a lui H.H. Stahl*, Ediție de Zoltán Rostás, București: Editura Paideia.
23. Pop-Curșeu, I. (2013). *Magie și vrăjitorie în cultura română. Istorie, literatură, mentalități. Iași*: Editura Polirom.
24. Rostás, Z. (2016). Contextul cristalizării Școlii Sociologice de la București în anul 1936. *Revista română de sociologie*, nr. 5–6/2016.
25. Rostás, Z. (2000). *Monografia ca utopie. Convorbiri cu Henri H. Stahl* (1985–1987). București: Editura Paideia.
26. Rostás, Z. (2003). *Sala luminoasă. Primii monografiști ai Școlii gustiene*, București: Editura Paideia.
27. Văcărescu, T.-E. (2011). «Cooptér et écarter». *Les femmes dans la recherche sociologiques et l'intervention sociale dans la Roumanie de l'entre-deux guerres*, în rev. *Les Etudes Sociales*, nr. 1 (nr. 153–154).
28. Văcărescu, T.-E. (Antologie de). (2018). «Personajele aceastea de mâna a doua...» *Din publicațiile membrilor Școlii Sociologice de la București*, București: Editura Eikon.
29. Vulcănescu, M. (1937). *D. Gusti și Școala de la București*, București: Editura Institutul Social Român.
30. Vulcănescu, M. (1991). *Dimensiunea românească a finței*, București: Editura Fundația Culturală Română.

RESURSE WEB:

- Florentina Țone, (2013). *Cornova (Basarabia) la 13 ani de la Unirea cu România: portret sanitar*, Anuarul Institutului de Istorie “George Barițiu”, Tom XI, pp. 21–56. Sursa: https://www.humanistica.ro/anuare/2013/Continut/YGBCJHUMOct2013_21_56.pdf (accesat la 12 februarie 2026).
- Gheorghe Focșa, *Contribuție la cercetarea mentalității satului* (1932). Sursa: (<https://sas.unibuc.ro/alti-membri-ai-scolii-sociologice-de-la-bucurestiasociati-publicistic>) (accesat la 23 mai 2024).
- Monitorul oficial*, Partea I, 14 iunie, 1948. Sursa: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/50/Monitorul_Oficial_al_Rom%C3%A2niei._Partea_1_1948-06-14%2C_nr._135.pdf.

ȘCOALA GUSTI ȘI MONOGRAFIILE PE PROBLEME

ADRIAN PĂDURE*

ABSTRACT

GUSTI'S SCHOOL OF SOCIOLOGY AND PROBLEMS-CENTERED MONOGRAPHS

The material presented here is part of a broader doctoral research project. This article reexamines the origin of problems-centered monographic research method within the Gusti School, challenging a long-standing historiographical misattribution. Building on Pompiliu Caraiolan's 1971 study, the introduction of this method was, and still is, attributed to Anton Golopenția. Drawing on archival correspondence between Golopenția and Cornel Grofșorean, the article establishes that the method of centering monographic research on specific social problems emerged independently within the Social Institute of Banat-Crișana. Chronological and textual evidence shows that Grofșorean had already implemented this approach in campaigns such as Belinț (1934), prior to any contact with Golopenția. Problem-centered monograph was primarily shaped by Grofșorean's pragmatic and intervention-oriented vision, representing not a deviation caused by limitations, but a deliberate epistemological innovation aimed at addressing urgent social realities. By establishing the correct intellectual authorship, this study renders any future reference to Caraiolan's account obsolete and restores Cornel Grofșorean's rightful place as the true architect of one of the most important research innovations of interwar Romanian sociology. The narrative blends personal reflection, biography and epistemological critique, highlighting the interplay of totalitarianism, academic politics and methodological evolution in interwar Romanian sociology.

Keywords: Gusti School, Anton Golopenția, Cornel Grofșorean, problems-centered monographs, deconstruction.

„Am spus că dacă ar fi s-o fac încă o dată, n-aș mai face-o așa. Adică, aș centra-o pe o anumită problemă. Nu o descriere generală, tablou general al satului Nerej, ci o problemă specială, care ar fi fost geneza și dezagregarea formelor de

---

* PhD, Doctoral School of Letters (SDL), University of Bucharest, e-mail address: adrianpadure@yahoo.com.

„**Revista română de sociologie**”, serie nouă, anul XXXVII, nr. 1–2, p. 47–59, București, 2026
DOI: 10.59277/RJSoc.2026.1-2.03

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

devălmășie. Aș lăsa deoparte tot ce nu era în legătură cu această problemă. N-aș mai fi publicat, de pildă, ce a scris Rainer despre antropologia fizică de acolo. Nici o legătură cu treburile care mă interesau pe mine” – Henri H. Stahl (Rostás, 2000, p. 92).

Rândurile de mai sus au constituit principalul declanșator al ideii de a încerca să refac o monografie gustiană. Aceste rânduri îi aparțin unuia dintre cei mai importanți membri ai Școlii Gusti, iar monografia la care se referă – *Nerej, un village d'une region archaique* – reprezintă una dintre cele mai însemnate realizări editoriale ale Școlii.

Mi-ar fi plăcut să vă pot spune că pe această emblematică lucrare am încercat s-o refac, dar întâmplarea a făcut să aleg o alta, pe cea despre care același Stahl spunea că „nu e nici pe departe o demonstrație de monografie sociologică gustiană” (Stahl, 1981, p. 385).

E însă lucrarea care a prilejuit întâiul meu contact cu monografiile Școlii Gusti.

În urmă cu mai mulți ani, pe când eram student în anul I – decepționat de statutul pe care antropologia culturală, disciplină pe care doream s-o urmez, îl avea în sistemul universitar românesc de pe atunci – s-a întâmplat ca în biblioteca Arhivei de Folclor a Academiei Române, mai întâi și mai întâi, să dau peste monografia *Clopotiva, un sat din Hațeg*. Publicată în 1940, această monografie nu a fost rezultatul unei campanii monografice clasice, cum aspru s-a exprimat Stahl, ea fiind realizată, după cum precizează Ion Conea, conducătorul lucrării, de „un grup de treisprezece prieteni, o echipă studențească regală, încadrată de câțiva colaboratori specialiști, în campania echipelor regale din vara anului 1935” (Conea, 1940, p. XVIII).

Îmi propusesem, încă de la acea timpurie lectură, să ajung la Clopotiva, iar pe când scriu aceste rânduri, am încheiat un proiect de cercetare doctorală care a urmărit refacerea acestei monografii, aplicând metoda mai sus descrisă de Stahl, centrarea pe o problemă. Dacă obiectivul inițial viza cercetarea întregului spectru al „manifestărilor spirituale” din schema gustiană, amploarea acestui demers (într-un târziu conștientizată) a determinat o restrângere la studiul etno-thanatologic al riturilor funerare din Clopotiva.

Articolul de față constituie o aprofundare a segmentului din teza doctorală consacrat genezei acestei inovații în metodele de cercetare monografică.

În cadrul Școlii, metoda centrării pe probleme era o abatere de la canoanele monografiei gustiene, Stahl făcând declarația¹ de mai sus spre sfârșitul anilor '80, la o distanță de peste 40 de ani de la momentul realizării monografiei Nerej. Stahl referindu-se aici la campania pe care a condus-o el însuși, cea din 1938, care a fost

---

¹ Stahl revendică această poziționare încă dintr-o autorecenzie a monografiei Nerej, publicată în 1942 (*Sociologie Românească*, nr. 7–12, 1942, pp. 623–627), o recenzie neașteptat de critică la adresa metodologiei gustiene a monografiilor exhaustive, dar nu tot atât de drastică precum opinia exprimată aici, în interviurile cu Zoltán Rostás din anii 1985–1987.

o campanie de completare a materialului adunat în prima cercetare monografică a Nerejului, desfășurată în anii de pionierat ai Școlii, în 1927. Utilitatea acestei a doua campanii a fost motivată de necesitatea publicării unor monografii care să ilustreze concepția sociologică a Școlii Gusti, urmând a fi prezentate în cadrul celui de-al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, programat să se desfășoare în 1939, la București (Stahl, 1981, p. 370).

„Cred că a fost o concepție greșită de la început, concepția lui Gusti, mi-am dat seama mult mai târziu, când am văzut că efectiv, concret nu se poate ajunge la o sinteză monografică, așa cum o voia Gusti. Nu se poate. Atunci a fost ideea de a se centra pe anumite probleme” – H. H. Stahl (Rostás, 2000, p. 92).

Până aveam să ajung la acest capitol din istoria Școlii Gusti, am înclinat să-i atribui această metodă inovativă lui Anton Golopenția. Asta i-am spus și profesorului Silviu Angelescu, cel care avea să-mi fie conducător de doctorat, când i-am prezentat proiectul de cercetare doctorală: „Vreau să refac o monografie gustiană, dar după cele mai avansate metode de cercetare, dezvoltate de Anton Golopenția în ultimii ani de existență ai Școlii”. Profesorul Angelescu a fost elev al unui membru important al Școlii Gusti, al lui Mihai Pop.

Pe măsură ce aprofundam literatura gustiană, aveam să ajung la adevăratul autor al acestei inovații, dar nu înainte de a-l cunoaște pe Anton Golopenția, inevitabil aflând și de tragicul său sfârșit. Întrucât parcursul său academic are relevanță pentru analiza inovației în cauză, e necesar să fie adus în discuție strălucitorul său început.

Anton Golopenția s-a născut la 12 mai 1909, în localitatea Prigor, Caraș-Severin. În monografie va intra odată cu campania din Cornova, Basarabia (1931), și nu cu aceea din Runcu, Gorj (1930), cum eronat apare și la nume atât de însemnate pentru studiul Școlii Gusti, cum ar fi Zoltán Rostás (Rostás, 2005, p. 123). Această confuzie poate fi datorată prezenței lui Golopenția la Runcu, înaintea campaniei din Cornova, însă nu ca participant în cadrul campaniei monografice de la Runcu. Stahl, alături de Constantin Brăiloiu, vor merge la Runcu, „luându-l și pe Golopenția cu noi, ca să-l punem la curent cu meșteșugurile investigatorului social” (Stahl, 1981, p. 291). Această deplasare este ulterioară campaniei monografice, și a fost întreprinsă pentru completarea cercetărilor, cu o utilitate atât monografiei, cât și lui Brăiloiu și studiilor sale etno-muzicologice. Stahl îl însoțea pe Brăiloiu în cercetările de teren ale acestuia încă din 1928, „spre neplăcerea profesorului Gusti care avea impresia că trădez sociologia pentru folclor” (*ibidem*, p. 97). Și pentru că Stahl îl va cunoaște pe Golopenția în toamna anului 1930, când acesta din urmă, printr-o scrisoare (Golopenția, 2014, p. 418), îi va cere să-l sprijine pentru ocuparea postului de bibliotecar al Seminarului de Sociologie, putem deduce că ambigua formulare „în primăvara aceluiași an” (Stahl, 1981, p. 291), cu referire la deplasarea celor trei (Stahl, Brăiloiu, Golopenția) la Runcu, nu poate să fie decât primăvara anului 1931.

„Sunt și acum mândru că, după o singură convorbire, mi-am dat seama de valoarea lui; și, mai ales, că am reușit să-l conving pe profesor să-l numească custode, deși postul era solicitat de mulți vechi monografiști” – H. H. Stahl (*ibidem*).

Ulterior acelei scrisori către Stahl, din toamna anului 1930, Golopenția va începe să frecventeze cursurile și seminariile susținute de Gusti și Stahl. În scurt timp ajunge să fie prezent în cel mai intim cerc al monografiștilor, fiind invitat să ia masa cu Gusti, alături de principalii membri ai Școlii: Stahl, Vulcănescu, Herseni, Răcoasa (Golopenția, 2012, p. 205).

Campania monografică din Cornova se va desfășura în perioada 25 iunie – 13 august 1931, având 55 de participanți (Diaconu, 2000, p. 225, 226). Golopenția se va ocupa cu cercetarea procesului de orășenizare, tematică ce nu va constitui principala sa contribuție în cadrul Școlii. Această campanie nu va aduce modificări în metodologia de cercetare – cum de altfel a fost cazul și în precedenta, cea din Runcu (1930), precum și cea din Șanț (1935, 1936), care a fost ultima campanie în formatul clasic (Rostás, 2005, p. 30) – Școala trecând printr-o perioadă de stagnare teoretică odată cu încheierea campaniei din Drăguș (1929), care a constituit „punctul culminant” al monografiilor gustiene (Stahl, 1981, p. 119). În acest plan al inovării metodologice, aici contribuția lui Golopenția va fi majoră, putând fi considerată chiar radicală.

Cornova este prima campanie monografică în care Gusti nu este prezent permanent, venind doar în scurte vizite, fiind deja angajat în chestiuni ministeriale (*ibidem*, p. 161). De altfel, în următorul an, 1932, Gusti îl va lua și pe Golopenția la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor, ca șef de cabinet, Gusti ocupând aici funcția de ministru între iunie 1932 și noiembrie 1933 (Gusti, 1934, p. V).

Ca o confirmare în plus a calităților tânărului Golopenția, care avea doar 21 de ani pe când lua contact cu Școala Gusti, în 1933 obține o bursă doctorală din partea Fundației Rockefeller. De reținut că studiul care i-a facilitat obținerea acestei burse se intitula „Dezvoltări recente în teoria și metodologia sociologică și raporturile dintre sociologie și celelalte științe sociale” (Golopenția, 2002, p. LVIII).

Astfel, în noiembrie 1933 sosește la Berlin, la Facultatea de Filosofie și Drept a Universității „Friedrich-Wilhelm”. O Universitate la care toți profesorii intrau în sală salutând cu brațul ridicat (*idem*, 2004, p. 184). Doctorandul Golopenția ajunsese într-o Germanie în care Hitler tocmai fusese numit cancelar, la începutul aceluiași an, iar până la sosirea sa din noiembrie, se instaurase deja sistemul partidului unic.

Contactul cu această Germanie totalitară îi relevă mecanisme sociale – cum ar fi structurile de încadrare a tineretului – la a căror implementare în context românesc avea să contribuie după revenirea în țară. Chiar va experimenta regimul de viață cazonă de la *Boberhaus*, așezământ cunoscut ca un adevărat nucleu al mișcărilor de tineret din Germania, centrat pe taberele de muncă, cu un program cotidian bazat pe disciplină militară și exerciții fizice (*idem*, 2010, p. 246).

După mai multe căutări și răzgândiri, în 1936 susține teza cu titlul „Informarea Conducerii Statului și Sociologia Tradițională”, lucrare care, trebuie precizat, nu face notă discordantă cu climatul totalitar în care a fost scrisă, ba chiar se adresează unui astfel de regim totalitar:

„În cele ce urmează vom schița în ce măsură noul corp de conducere, autoritar și totalitar, are nevoie de contribuția științelor privitoare la realitatea politică pentru exercitarea acțiunii de integrare și pentru obținerea informațiilor” (Golopenția, 2002, p. 26).

Această lucrare e un moment hotărâtor și pentru geneza unei alte inovații metodologice, utilizarea sistematică a statisticii, elocventă fiind citarea lui Lueder și a sa *Istorie critică a statisticii* din 1817, referitor la relația dintre statistică și statul absolutist: „A governa totul înseamnă a ști totul [...]” (*ibidem*, p. 42).

Statistica va deveni o parte integrantă, s-ar putea zice definitorie, a principalei inovații a lui Golopenția: monografiile sumare. Și de aici derivă confuzia care a condus, în faza preliminară a acestui proiect doctoral, la asocierea numelui său cu monografiile pe probleme. O nomenclatură care poate genera confuzii îndreptățite, pentru că una sunt monografiile pe probleme, și alta sunt monografiile sumare, care și ele pot fi pe probleme, chiar așa numindu-le un membru al Școlii, „monografii sumare pe probleme”, cum se va vedea într-un citat redat ceva mai jos.

O primă aplicare în cercetările Școlii a metodei monografiilor sumare va avea loc în vara anului 1938, când Fundația Culturală Regală „Principele Carol” a trimis echipele regale în 60 de sate, totalizând un număr de 860 de studenți participanți (Stahl, 1981, p. 361). Pentru prima dată în cadrul Școlii Gusti, sub conducerea lui Golopenția, se încerca o amplă cercetare a satului românesc, dar nu plecând de la un sat anume, ci analizând mai multe tipuri de sate, din regiuni diferite ale țării. Problemele pe care se va concentra Golopenția vor fi: populația, sănătatea, economia și cultura satelor cercetate, urmărindu-se formularea unei tipologii a satului românesc. Astfel, în Oltenia au fost trimise 3 echipe, 12 în Muntenia, 9 în Moldova, 10 în Basarabia, 2 în Bucovina, 12 în Transilvania și 9 în Banat. Date fiind împrejurările, mulți studenți neavând pregătire sociologică, eforturile echipelor vor fi axate mai mult pe muncă edilitară, „aproape fiecare capitol se bazează pe un material cules numai dintr-unele din aceste sate” (Golopenția, *Sociologie Românească*, nr. 7–12, 1942, p. 629).

Chiar și așa, conform lui Stahl, această apariție editorială „poate fi considerată ca cel mai temeinic document de care dispunem pentru cunoașterea stărilor de fapt, alarmante, din preziua celui de-Al Doilea Război Mondial” (Stahl, 1981, p. 362).

În autorecenzia primelor volume, publicată în ultimul număr al *Sociologiei Românești*, apărut în 1942, Golopenția îi acordă tot meritul lui Gusti pentru demararea acestui nou tip de cercetare, adevărul fiind că au fost dezbateri foarte intense, după cum se va vedea mai jos, pentru a-l convinge să permită această nouă traiectorie.

„Autorul acestei recenzii nu a cerut în primăvara lui 1938, când se discuta programul de lucru pentru vara aceluiași an, Prof. Gusti decât autorizația de a relua și pune la punct una din vechile monografii de sat. Prof. Gusti a ripostat atunci că trebuie pornit pe căi noi sugerând folosirea pentru scopuri de cercetare echipele studențești voluntare ale Fundației Regale ce se vor ocupa de ridicarea satelor” – Anton Golopenția (*Sociologie Românească*, nr. 7–12, 1942, p. 629).

Printre cele mai timpurii studii despre Școala Gusti, apărut în perioada imediat următoare reabilitării sociologiei de la sfârșitul anilor '60, este și studiul lui Pompiliu Caraioan, de unde este extras citatul de mai jos, în care putem vedea o altă desfășurare a discuțiilor premergătoare monografiilor sumare:

„Înainte de pornirea acestei anchete, D. Gusti, ca și unii dintre elevii lui, în cadrul unor furtunoase ședințe ținute la ISR, s-au opus chiar violent noii inițiative. [...] Propunerea lui AG pornea de la o experiență; la sugestia lui, filiala din Timișoara a ISR, studiind câteva comune bănățene (Sârbova, Belinți, Ohaba etc.), pusese în centrul investigației chestiunea depopulării, într-adevăr fundamentală pentru Banatul de atunci; rezultatele anchetei sociologice astfel conduse au fost atât de revelatoare, încât planul lui AG privitor la întocmirea monografiilor sumare pe probleme a înfrânt rezistențele rutiniere”

(Caraioan, 1971, p. 140, 141).

Studiul citat mai sus a fost creditat cu un înalt potențial de clarificare a temei supusă acum analizei, o dată pentru că e validat de Stahl, care, la un deceniu distanță, îl aprecia drept „cel mai bun studiu despre Școală din câte s-au publicat până acum” (Stahl, 1981, p. 383), dar în primul rând pentru că Sanda Golopenția, autoarea monumentalei *restitutio* a operei lui Anton Golopenția, consideră că autorul este „primul și a rămas cel mai acut analist al inovațiilor lui AG în cadrul Școlii gustiene” (Golopenția, 2014, p. 175).

În pofida acestui prestigiu, conferit de autorități incontestabile, studiul lui Caraioan constituie punctul de plecare al unei teze eronate, care distorsionează geneza teoretică a monografiilor pe probleme. În realitate, Golopenția nu a contribuit la elaborarea acestei metode, iar pentru a demonstra asta, pentru a rectifica o eroare care continuă să fie prezentă în literatura de specialitate, este necesară aducerea în discuție a unei alte personalități a sociologiei interbelice. Un intelectual cu un extraordinar parcurs biografic, cu o contribuție semnificativă la dezvoltarea cercetării sociologice, pe care Sanda Golopenția îl consideră „un Dimitrie Gusti bănățean” (idem, 2012, p. XCIX).

Cornel Grofșorean, adevăratul autor al metodei monografiilor centrate pe probleme, s-a născut la 27 octombrie 1881, în Periam, Timiș. A studiat dreptul la Budapesta, unde a urmat și cursurile de sociologie ale profesorului Oszkár Jászi, la îndemnul căruia va aprofunda studiul problemelor sociologice (Albert, 2009, p. 13). Un aspect demn de reținut, în 1914, pe când era avocat în Lugoj, îi va convoca la școala satului pe țărani din Boldur, o localitate învecinată Lugojului, pentru a le vorbi despre igienă (idem, 2019, p. 36). În anul următor, 1915, ajunge pe frontul din Italia, în cadrul unui batalion de artilerie. A participat la bătălii soldate cu enorme pierderi de vieți omenești, chiar el mirându-se în memoriile sale cum de a reușit să scape cu viață (*ibidem*, p. 37). În 1932 ocupa funcția de primar al Timișoarei, poziție de pe care a putut facilita apariția Institutului Social Banat-Crișana. Un institut care, dincolo de o evidentă afiliere intelectuală, nu era o filială

a Institutului Social Român (*ibidem*, p. 232), cum eronat s-a exprimat Caraioan și în această privință. Această autonomie explică și libertatea metodologică în cercetările ce nu se vor lăsa mult timp așteptate. Astfel, în 1934 – la doi ani de la inaugurarea la care fusese și el prezent – Dimitrie Gusti revenea la Timișoara pentru a participa la festivitatea de încheiere a primei campanii monografice a ISBC, cea din satul Belinț. O monografie în care, deși se urma sistemul gustian al cadrelor și manifestărilor, rolul acestor aspecte va fi drastic redus, limitându-se la o prezentare generală, cercetarea axându-se pe problema natalității scăzute. Ca urmare, numărul medicilor – implicit și volumul documentar tematic – a fost mai consistent decât în oricare altă campanie a Școlii Gusti (Cernea, 2012, p. 52).

La puțin timp de la apariția studiului lui Caraioan, Mihail M. Cernea scria un articol despre inovațiile metodologice din cadrul Școlii. Acest articol va fi publicat abia în anul 2012, într-un număr al revistei *Secolul 21*, număr dedicat Școlii Sociologice de la București, coordonat de Sanda Golopenția. Analizând monografia Belinț, Cernea subliniază principala mutație metodologică: renunțarea la descrierea exhaustivă. Dând exemplul folclorului – care în schema gustiană e încadrat la „manifestări spirituale” –, se realizează o filtrare, o selecție riguroasă a elementelor relevante pentru problema centrală a monografiei. Astfel, cercetarea s-a focalizat asupra folclorului erotic, privit ca un indicator al mentalității sexuale a comunității și, implicit, ca un factor explicativ al fenomenului denatalității (*ibidem*, p. 52). Cernea face o diferențiere clară între monografia pe probleme și monografia sumară, având meritul de a nu pune această inovație a institutului bănățean pe seama unei sugestii venite de la București, fie ea și din partea lui Golopenția, și el tot un bănățean. Totodată are meritul de a menționa și numele personalităților reprezentative ale acestui institut, printre ele și pe cel al lui Cornel Grofșorean, aspect omis de Caraioan. Evită însă să aducă în discuție evidentă influența pe care abordarea metodologică a ISBC a putut-o avea asupra monografiilor sumare ale lui Golopenția. La rândul său, și Cernea citează din studiul lui Caraioan, dar omite pasajul care pune cercetările ISBC pe seama influenței lui Golopenția.

Stahl respinge și el această geneză teoretică, dar în același registru al negației implicite. În memoriile sale, publicate în 1981, relatează din contextul ședințelor în care Golopenția milita pentru noile metode:

„Și în această privință aveam un antecedent pe care ne puteam bizui, dat fiind că Institutul Social Banat, în monografiile făcute în satele Belinț și Sârbova, axase întreaga cercetare pe grava problemă a «denatalității», foarte alarmantă în această regiune”

(Stahl, 1981, p. 360).

Însă, în mod inexplicabil – deși el ar fi fost cel mai în măsură să o facă – se eschivează de la clarificări fundamentale pentru stabilirea adevărului:

„Despre monografiile alcătuite de Institutul Social din Banat, nu am a face comentarii, dat fiind că nu am avut prilejul să lucrez cu acea harnică echipă, de sub conducerea lui C. Grofșoreanu, de care s-au ocupat în special Golopenția și cu Neamțu.”

(*ibidem*, p. 389)

Astfel, studiul lui Caraioan a continuat să fie relevant, permițându-se perpetuarea acestei nedrepte excluderi a lui Grofșorean ori de câte ori erau aduse în discuție inovațiile apărute în metodologia Școlii, regăsindu-l citat și în anul 1996, la Maria Larionescu, în *Școala Sociologică de la București* (Larionescu, 1996, p. 22), apoi în 2002, la Sanda Golopenția, în *Anton Golopenția, Opere Complete, vol. I* (Golopenția, 2002, p. LXXXII), precum și în 2012, la Antonio Momoc, în *Capcanele politice ale sociologiei interbelice* (Momoc, 2012, p. 304).

Acest demers publicistic, articolul pe care îl parcurgeți acum, a fost impulsionat de prezența pasajului eronat al lui Caraioan și în cel mai recent titlu din bibliografia cercetării mele doctorale. E vorba despre un volum apărut în 2023: Radu Baltasiu – *Anton Golopenția, Crestomație* (p. 142). Foarte probabil că are o răspândire mai vastă decât cele trei titluri rediate anterior, și mai actuală² decât cel din urmă, dar prezentul articol își propune o demontare a tezei lui Caraioan, nu o inventariere a întregii ei răspândiri.

O demontare deloc facilă, având în vedere statutul său de membru al Școlii – Caraioan l-a cunoscut personal pe Gusti, precum și pe Golopenția, chiar a fost martor ocular la ședințele „furtunoase” care vizau inovațiile metodologice – statut care-i conferă legitimitate deplină în această privință. Apoi, absența unei delimitări explicite din partea lui Stahl – martor ocular cu o autoritate mult mai însemnată – a contribuit decisiv la consolidarea acestei interpretări, făcând aproape imposibilă contestarea ei.

„După apariția celor patru volume proiectate, vom fi probabil nevoiți să rejudecăm multe din credințele noastre relative la Școala lui Gusti” – Zoltán Rostás (Rostás, 2005, p. 123).

Referința de mai sus vizează volumele din seria *Rapsodia Epistolară*, în care Sanda Golopenția a publicat întreaga corespondență românească a lui Anton Golopenția, însumând aproape două mii de scrisori trimise și primite, oferindu-ne o inedită perspectivă din interiorul Școlii. Scrisorile esențiale pentru demonstrația care urmează apar în corespondența cu Grofșorean, publicată în volumul III din 2012. Deși accesibile încă din 1996, când Carmen Albert și Valeriu Leu analizează inclusiv aceste scrisori esențiale – fără a le publica integral, dar cu excerptări elocvente, printre ele și cele care conțin cheia demontării tezei lui Caraioan (*Banatica*, nr. 14, 1996, p. 357) – literatura de specialitate rămâne indiferentă, Albert însăși continuând raportarea la această teză și într-un articol din 2012 (*Sociologie Românească*, volumul X, nr. 2, 2012, p. 68).

---

² A se vedea *Sociologie Românească*, vol. 23, nr. 2, 2025, p. 61, 62.

Persistența acestei inerții istoriografice devine cu atât mai simptomatică cu cât se menține în actualitate, cea mai recentă ocurență identificată – menționată în ultima notă de subsol – datând din 31 decembrie 2025.

Argumentația care urmează descalifică orice raportare ulterioară la această teză.

Prima scrisoare disponibilă datează din 17 octombrie 1935, pe când Golopenția era încă în Germania, și constituie o rugămintă a acestuia către Grofșorean, cerându-i să-i fie ghid unui tânăr jurist german, Hermann Reinbothe, care avea să sosească la Timișoara pentru a se documenta pe probleme muncitorești și sociale:

„Stimate domnule dr. C. Grofșorean,

O rugămintă, pe care trebuie să vi-o adresez, mă îmboldește să duc la îndeplinire hotărârea luată demult de a mă pune la dispoziția Institutului Social Banat-Crișana. Patriotismul meu «local», bănățenia mea, a rămas vie cu toți anii pe care i-am petrecut la București [...] Aș fi vrut să vă fiu de folos încă de la înființarea Institutului și de la scoaterea întâiului număr al Revistei. Dar, prins în lucrările de la Minister, n-am găsit răgazul trebuincios”.

(Golopenția, 2012, p. 292, 293)

Lipsește din arhive răspunsul dat de Grofșorean, dar în următoarea scrisoare a lui Golopenția, datată 31 octombrie 1935, demontarea genezei eronate a metodei monografiilor pe probleme, sesizabilă încă din primele rânduri ale întâiei scrisori, acum devine indubitabilă:

„Scrisoarea Dv. mi-a produs multă plăcere. Și, ca să vă spun tot, și mirare. Nu știam că vă e cunoscută existența mea, că mă așteptați. Altminteri m-aș fi înfățișat mai degrabă”.

(*ibidem*, p. 294)

Singura deducție posibilă este că acesta a fost primul contact dintre Golopenția și Grofșorean. Și pentru că la această dată, octombrie 1935, deja era încheiată și cea de-a doua campanie monografică organizată de ISBC, cea din satul Sârbova, din această cronologie reiese o imposibilitate flagrantă ca metoda inedită a ISBC să fi fost inițiată la sugestia lui Golopenția. Chiar și în eventualitatea descoperirii și a altor scrisori – posibilitate evocată de Sanda Golopenția (*ibidem*, p. C) – această cronologie nu poate fi răsturnată. Coroborat cu argumentul cronologic, frazeologia epistolară evidențiază o autoexcludere din procesul elaborării acestei metode. Prin formulări care justifică absența și exprimă regretul neimplicării în activitatea incipientă a ISBC, Golopenția însuși își infirmă contribuția³.

---

³ Demonstrația se limitează exclusiv la acest cadru temporal, care circumscrie etapa de fundamentare metodologică a ISBC. Influența interacțiunilor ulterioare nu constituie obiectul prezentei analize.

Demonstrația se încheie cu un fragment dintr-o scrisoare din 11 februarie 1938, unde Golopenția, în urma parcurgerii manuscrisului monografiei Belinț, face o destăinuire revelatoare:

„«Metoda specială», pe care Dv. o înfățișați ca o formă mai modestă a cercetării sociologice, este, sunt convins, chiar metoda pe care le-o impun împrejurările actuale științelor sociale. Convingerea aceasta este rezultatul cel mai de seamă al studiilor mele (vă trimit azi un exemplar din teza mea de doctorat, consacrată în întregime susținerii acestei afirmații). Cercetarea de dragul teoriei este necesară, dar numai o operație accesorie, de vreme ce teoria nu e decât un mijloc pentru a ajuta lămurirea mai pătrunzătoare a realității în vederea unei mai bune organizări a ei. M-au împiedicat greutățile readaptării la împrejurările din țară să spun mai degrabă lucrurile acestea. De acum încolo vreau, însă, să lupt pentru ele”.

(*ibidem*, p. 301)

Și, într-adevăr, la puțin timp de la această scrisoare, Golopenția va începe „lupta”, despre care am aflat, atât din relatările lui Caraioan, cât și din cele ale lui Stahl, că a fost una înverșunată:

„Golopenția, pe un ton cam agresiv, ori de câte ori era vorba de discutarea unor idei capitale, în ciuda blândeții lui fundamentale, a avut darul să-l supere pe profesorul Gusti, care a început prin a-l socoti «apostat» și «rebel»”. – H. H. Stahl

(Stahl, 1981, p. 360)

Revelator aici – pe lângă destăinuirea din ultimele două fraze – este și modul în care se raportează la „metoda specială” a ISBC, de pe o poziție neparticipativă, exterioară procesului de elaborare („pe care Dv. o înfățișați”), confirmându-se încă o dată caracterul anterior și autonom al acestei metode față de orice influență pe care Golopenția ar fi putut s-o exercite. Caracterul anterior, pentru că metoda „înfașisată” în manuscrisul Belinț deja fusese aplicată în teren, în vara anului 1934, pe când Golopenția se afla abia în primul an de studiu, încă departe de aprofundarea tematicii tezei de doctorat, teză pe care o invocă pentru a-și legitima expertiza pe acest subiect⁴. Caracterul autonom, pentru că discret trimite la o traiectorie teoretică proprie, cu un parcurs independent, dar cu o finalitate convergentă

---

⁴ Stadiul la care se afla pe 12 septembrie 1935 viza un alt orizont, după cum precizează într-o scrisoare adresată Ștefaniei Cristescu: „Teza se conturează de acum; înainte de câtăva vreme mă întrebam dacă o voi putea întruchipa vreodată. Temă franceză până la urmă: «Problema politicii pozitive. Contribuția pozitivismului francez la o fundamentare a explorării realității istoriei»” (Golopenția, 2010, p. 361). Contextualizare: pe când Golopenția era preocupat de studiul pozitivismului francez, ISBC încheia – pe 2 septembrie, același an – cea de-a doua campanie monografică în care aplica metoda centrării pe probleme.

abordării ISBC, pe care o prezintă drept rezultatul „cel mai de seamă” al studiilor sale⁵. Autoexcluderea doar sugerată mai sus, aici este tranșantă.

Important de remarcat că rândurile din această scrisoare, datată 11 februarie 1938, preced cu puțin timp ședințele în care Golopenția a susținut metoda monografiilor sumare. E vorba de ședințele din primăvara aceluiași an, 1938, în care se discuta programul de lucru pentru echipele regale din acea vară, vara în care Golopenția reușea să demareze ancheta celor 60 de sate. Așadar, nu numai că metoda monografiilor pe probleme nu a fost influențată de Golopenția, se poate spune că Golopenția a fost influențat de această metodă, cel puțin în luarea inițiativei de a pune în practică teoriile acumulate în urma studiilor sale. Din această succesiune – de la momentul declanșator al inițiativei, reprezentat de parcurgerea manuscrisului Belinț, la momentul punerii în practică prin susținerile din cadrul ședințelor – reiese o relație de cauzalitate, oarecum mărturisită chiar de Golopenția. Și pentru că studiile sale au vizat tocmai metodologii de cercetare, contribuția sa la inovarea metodelor de cercetare nu poate fi contestată.

Doar că frapează reticența în a-i acorda credit acestui „Dimitrie Gusti bănațean”, în contrast cu îngăduința cu care îi atribuie merite necuvenite celuilalt.

În concluzie, rândurile în care Stahl vorbea despre monografiile centrate pe probleme, care au declanșat acest proiect de refacere a monografiei Clopotiva, se referă la o metodă elaborată în cadrul Institutului Social Banat-Crișana de la Timișoara.

O metodă care nu poate fi pusă pe seama condițiilor universitare din Banat, unde lipseau facultățile cu profil uman, Institutul neavând de unde să atragă studenți care să participe la cercetările de teren, și nici specialiști din domenii suficient de diverse pentru a întruni schema gustiană a pluridisciplinarității (Albert, 2019, p. 232).

O metodă care nu poate fi pusă nici pe seama unei sugestii venită din partea lui Anton Golopenția, cum s-a tot vehiculat de mai bine de 50 de ani...

Principalul factor modelator al acestei metode a fost Cornel Grofșorean.

Acesta, în parcursul său programatic, încă din 1914 manifestă interes pentru domeniul social, când, după cum s-a precizat mai sus, le-a ținut țăranilor din Boldur o prelegere despre igienă. Carmen Albert identifică un interes pentru problemele sociale mult mai precoce de atât, tocmai din 1898, pe când avea vârsta de doar 17 ani; în însemnările sale apar referiri la țăranii afectați de foametea declanșată în acel an în mai multe părți ale Europei (*ibidem*, p. 34). Apoi, pe lângă urmarea cursurilor de sociologie ale lui Jászi, în 1907 apare ca membru al Societății de Științe Sociale din Budapesta (Golopenția, 2012, p. XCIX). Având

---

⁵ Contextul permite luarea în considerare a unui fenomen relativ frecvent în istoria ideilor, cunoscut sub numele de *multiple discovery* (descoperire multiplă), un concept care presupune apariția independentă și cvasi-simultană a unor idei similare la cercetători diferiți (Merton, 1968, p. 9). Acest aspect merită o analiză aprofundată, care însă nu își are rostul aici, întrucât nu are implicații asupra ipotezei supusă demonstrației.

această înclinație pentru social, Grofșorean a impus cercetarea pe probleme pentru că a conștientizat caracterul alarmant al unui fenomen socio-medical: denatalitatea.

Monografiile pe probleme, modeste pe lângă monografiile gustiene exhaustive, nu au reprezentat un compromis impus de insuficiența resurselor umane specializate – ci constituie viziunea unui om extraordinar, care a înțeles necesitatea unei analize cât mai temeinice, convins că o cunoaștere aprofundată reprezintă condiția preliminară a oricărei intervenții eficiente.

„Institutul Social Român din București este o înaltă instituție științifică, unde se face știință pentru știință, sociologie pentru sociologie, pur științifică; pe când Institutul Social Banat-Crișana, se folosește numai de armătură științifică pentru descoperirea neajunsurilor sociale, având ca prim obiectiv propuneri bine documentate în vederea măsurilor inexorabile, care se impun autorităților în drept cu forța brutală a realității”. Cornel Grofșorean (*apud* Albert, Leu, *Banatica*, 1996, p. 350).

O confirmare în plus a validității acestei metode poate fi considerată și invitația pe care Gusti i-a adresat-o lui Grofșorean, ca pe lângă comunicarea cu care își anunțase participarea, să facă și „o comunicare specială” despre metoda de cercetare a ISBC, în cadrul Congresului Internațional de Sociologie din 1939 (Albert, 2019, p. 262).

Izbucnirea războiului nu a însemnat anularea congresului, doar l-a amânat, cu adevărat problematică a fost pacea care i-a urmat, care pentru sociologia românească avea să fie fatală. Odată cu desființarea oficială a sociologiei, la doar câteva luni distanță, moare și Cornel Grofșorean, în 1949. Doi ani mai târziu, în spitalul închisorii Văcărești, se stingea încet Anton Golopenția.

În urma acestei reconfigurări epistemologice a cadrului metodologic gustian se impune întrebarea dacă demersul proiectului de cercetare doctorală este încă definit de intenția inițială? Am urmărit refacerea unei monografii gustiene, dar metoda monografiilor pe probleme nu-i aparține, cum am crezut inițial, lui Anton Golopenția.

În ce măsură se mai poate spune acum că această metodă îi aparține Școlii?

BIBLIOGRAFIE

1. Albert, Carmen (2009). *Documentele Institutului Social Banat-Crișana*, vol. II. Timișoara: Mirton. (2019). *Cornel Grofșorean*. Cluj-Napoca: Editura Mega.
2. Baltasiu, Radu (2023). *Anton Golopenția – Crestomație*. București: Editura Oscar Print.
3. Caraioan, Pompiliu (1971). Sociologia Militans, vol. IV (2). *Profesorul Dimitrie Gusti și Școala sociologică de la București* (p. 35–151). București: Editura Științifică.
4. Conea, Ion (1940). *Clopotiva, un sat din Hațeg*. București: Institutul de Științe Sociale al României.
5. Diaconu, Marin (2000). *Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti*. București: Editura Eminescu.
6. Golopenția, Anton (2002). *Opere Complete – vol. I Sociologie*. București: Editura Enciclopedică.
7. Golopenția, Anton (2010). *Rapsodia Epistolară*, vol. II. București: Editura Enciclopedică.
8. Golopenția, Anton (2012). *Rapsodia Epistolară*, vol. III. București: Editura Enciclopedică.
9. Golopenția, Anton (2014). *Rapsodia Epistolară*, vol. IV. București: Editura Enciclopedică.

10. Gusti, Dimitrie (1934). *Un an de activitate la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor*. București: Tipografia Bucovina.
11. Larionescu, Maria (1996). *Școala sociologică de la București*. București: Editura Universității București.
12. Merton, Robert K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
13. Momoc, Antonio (2012). *Capcanele Politice ale Sociologiei Interbelice*. București: Editura Curtea Veche.
14. Rostás, Zoltán (2000). *Monografia ca Utopie*. București: Editura Paideia.
15. Rostás, Zoltán (2005). *Atelierul Gustian*. București: Editura Tritonic.
16. Stahl, H.H. (1981). *Amintiri și Gânduri*. București: Editura Minerva.

PERIODICE:

1. Albert, Carmen; Leu, Valeriu (1996). Din istoria cercetării sociologice în Banat: Dimitrie Gusti, Anton Golopenția, Cornel Groșorean și Institutul Social Banat-Crișana (1932–1944). *Banatica*, 14, 347–385.
2. Albert, Carmen (2012). Cercetarea monografică regională interbelică: cazul bănățean. *Sociologie Românească*, volumul X, 2, 64–72.
3. Cernea, Mihail M. (2012). Diversificarea tipologică a cercetărilor asupra comunităților rurale. *Secolul 21*, 1–6, 48–56.
4. Golopenția, Anton (1942). 60 sate românești, cercetate de echipele studențești în vara 1939. *Sociologie Românească*, anul IV, 7–12, 629–630.
5. Mitulescu, Sorin; Giugăl, Aurelian (2025). Reveniri la Goicea (Mare): Satul românesc între monografierea de tip gustian și abordarea proceselor locale de schimbare. *Sociologie Românească*, volumul 23, 2, 57–74.

THE MERITOCRATIC TURN:
PERSPECTIVES ON TWO ODIA AUTOBIOGRAPHIES

MADHUSMITA PATI*
JATINDRA KUMAR NAYAK**

ABSTRACT

THE MERITOCRATIC TURN:
PERSPECTIVES ON TWO ODIA AUTOBIOGRAPHIES

Meritocracy as a term refers to the idea that whatever our social position is at birth, the society ought to facilitate the means for ‘talent’ to ‘rise to the top.’ This paper explores how meritocracy was transplanted to the Indian circumstances and how the history of autobiographical writings bears an eloquent testimony to it. Through a reading of autobiographies by Nilakantha Das (1884–1967) and Godavarish Mishra (1886–1956), whose lives were deeply intertwined, this paper will examine how these two individuals looked upon the trajectory of their lives. We will also try to establish how Odia autobiographies took a meritocratic turn.

Keywords: merit, meritocracy, autobiography, social ladder, Satyabadi School.

INTRODUCTION

Modernity legitimizes itself through a secular hierarchy that gradually replaces inherited privilege with the rhetoric of merit. In India, this transformation was accompanied by a redefinition of personal worth and status, which was once determined by birth and caste, came to be justified through achievement, education, and professional success. This shift marked a profound reorientation of social hierarchies in the country. Inherited privileges were slowly displaced by the language of meritocracy, which promised fairness and opportunity. Yet, for many,

---

* Professor of English, School of Languages, Centre of Excellence for Translation & Life Writing, Rama Devi Women’s University, Bhubaneswar, e-mail address: *madhusmitapati@rdwu.ac.in*

** Professor Emeritus, KISS Deemed to be University, Bhubaneswar, e-mail address: *nayak.jatin@gmail.com*.

the promise remained uneven. Structural inequalities, rooted in wealth, social background, and institutional bias continued to shape outcomes.

Michael Young argued in *The Rise of the Meritocracy* (1958), this transformation does not produce equality but rather a subtler form of stratification, where success appears morally earned and failure personally deserved. By grounding status in intelligence and effort, meritocracy obscures the structural force of luck, social capital, and institutional advantage, converting historical contingency into ethical entitlement. Daniel Markovits shows, in *The Meritocracy Trap* (2019), how this logic reorganizes education and labor around hyper-credentialism, while Michael J. Sandel in *The Tyranny of Merit* (2020) reasons that the conviction that market rewards equal desert corrodes solidarity and humiliates the “losers” of globalization. The meritocratic philosophy resonated in the discourses of thinkers such as Jo Littler and Cynthia Franklin, restructures subjectivity itself, fostering competitive self-fashioning and neoliberal celebrity while displacing structural critique with narratives of personal agency. Thus, meritocracy inherits the moral essence of nineteenth-century Social Darwinism, very subtly naturalizing inequality and ranking labor according to prestige rather than social necessity, a contradiction starkly illuminated by Martin Luther King Jr.’s insistence on the indispensable dignity of sanitation work. Autobiographical writing becomes a privileged literary site for tracing this ideological shift: from Benvenuto Cellini’s self-mythologizing rise in *The Autobiography of Benvenuto Cellini* (1887) Jean-Jacques Rousseau’s meditative self-justification in *Confessions* (1782) and his critique of social differentiation in *Discourse on the Origin and Basis of Inequality Among Men* (1755), life narratives projects how individuals internalize, negotiate, and sometimes resist emerging capitalist ideals of distinction. Thus, while meritocracy promises emancipation from aristocratic birth, it simultaneously moralizes inequality, privatizes structural injustice, and transforms modern democracy into a competitive order sustained less by civic decency than by the consoling fiction that we always get what we deserve.¹

Meritocracy operates as both a moral justification and an affective anxiety. In *The Rise of the Meritocracy*, Michael Young’s intelligence and effort become the criteria through which inequality is rendered rational and deserved. This rationality promises fairness – those who climb the social ladder earn a place of repute and those who fail have not demonstrated sufficient merit. Such a system appears ethically superior to aristocracy due to its competitiveness. Daniel Markovits, in *The Meritocracy Trap*, demonstrates how accrued credential and elite education institutionalize inequality while preserving the illusion of fairness. However, the

---

¹ During the sanitation strike in the US in 1968, after the deaths of workers, Echol Cole and Robert Walker exposed unsafe conditions of the sanitation workers. More than one thousand African American sanitation workers protested for fair wages, overtime pay, and improved safety. This movement inspired Martin Luther King Jr., who delivered his iconic “I’ve Been to the Mountaintop” speech shortly before his assassination.

same structure that morally legitimates hierarchy also produces intense affective anxiety. As Jo Littler notes, meritocracy circulates as a “feeling,” attaching aspiration, resentment, and shame to economic life. The ideology that reassures the winners simultaneously destabilizes everyone, including those at the top, who must perpetually defend their superiority. In this way, meritocracy sustains inequality not only through institutional arrangements but through emotional economies. It offers ethical comfort – “we get what we deserve” – while generating psychic unrest. The result is a modern social order in which justice is proclaimed, hierarchy is intensified, and individuals oscillate between pride and anxiety, caught in a system that demands both belief in fairness and relentless proof of worth.

This paper will explore how meritocracy under the impact of colonial policies, western education, and missionary activities, individuality assumed greater significance, and writing about one’s life made implicit greater popularity. The influence of colonialism created an environment conducive for the rise of individualism in India.² It gathered momentum during the freedom struggle, when several eminent participants in it wanted to leave accounts of their experiences of taking part in the anti-colonial movement for the benefit of the posterity. These autobiographies are more teleological and didactic in nature. Although they endorsed merit over birth or privilege, Gandhi, Subhas Chandra Bose, Surendranath Banerjee, Rajendra Prasad, and Fakir Mohan Senapati aimed at liberating India from colonial rule, rather than achieving upward mobility as individuals.

This paper revolves around a discussion on two autobiographies written by two eminent freedom fighters from Odisha. From the sacred silence of its ancient caves to the thunderous rush of chariot wheels on Puri’s grand avenue, Odisha is a state which has a very rich history and literary culture that speaks in powerful contrasts. This state from the eastern part of India stands as a compelling testament to a civilization that has masterfully preserved its ancient identity while stepping confidently into the future. A new era of modern Odia literature originated in the latter half of the 19th century under the leadership of Radhanath Ray³ and this paved the way for the consolidation of Odia identity. However, Radhanath came to be seen as deeply influenced by Western literary models and themes. In response to his dominant position in Odia literature, a group of litterateurs emphasized upon the originality of Odia literature and culture and initiated Satyabadi Movement in Puri. Though the tenure of stay and service of a number of litterateurs at Satyabadi and their literary output of this period were limited, it ushered in a cultural renaissance in Odisha. Gradually the school became the nerve-centre of Odia

---

² Amman Madan, in his article “Modernity and Meritocracy”, claims that meritocracy “came to India in a dramatic way when the Indian Civil Service changed its recruitment model from patronage by the directors of the East India Company to selection through an entrance” (p. 16).

³ Radhanath Ray was the first Inspector of Schools in 1873/74. Later in 1892 he was appointed as the first acting inspector of Schools. The graduates of the emerging middle class were instructed under his supervision.

culture due of the literary output of theyabadi group of litterateurs popularly known as *Panchsakhas* – Pandit Gopabandhu Das, Pandit Nilakantha Das, Acharya Harihar, Pandit Krupasindhu Mishra, and Pandit Godavarish Mishra.⁴ The linguistic, ideological, and emotional significance of the Satyabadi group awakened self-consciousness in the Odias about their rich heritage. A monthly journal titled *Satyabadi* was initiated in 1933 and was published by Nabaharat Press; many intellectuals of the time contributed to it.

To establish our point, we have taken two Odia life narratives – one written by Pandit Nilakantha Das, *Atmajibani* (1986) and the other by Pandit Godabarish Mishra, *Ardhasatabdira Odisha O Tanhire Mo Bhumika* (1958). The rationale behind choosing these two life narratives is that they contributed to the common cause of promoting Odia identity, the arcs of their lives are similar and they lived during a period of rapid and transformative change. Both these public figures shared intimately intertwined lives: they studied at the same school, same college, went to Calcutta for higher education, sought to resist the dominance of Bengalis, laid the foundation of Satyabadi School, had a close association with Gopabandhu Das, and participated in the Odisha identity movement and the anti-colonial struggle led by Indian National Congress. Each of these autobiographies represents a comprehensive synthesis of competing features of culture, acting as agents of change for Odisha. These individuals in their life narratives mirrored their lived experiences relating to the actual socio-political conditions. They shared a close yet fraught relationship, and their similarities were less significant than their differences, which could be understood more fully if we examine their lives from the perspective of meritocracy. The authors discussed here encountered cultural anxieties as their persona took shape, and depicted those experiences in their life story writings. Through a reading of the two autobiographies, this paper will explore how these two individuals looked upon the trajectory of their lives and will also try to establish how Odia autobiographies took a meritocratic turn.

NILAKANTHA DAS

Born on 4th August 1884, Nilakantha Das was the eighth child and the only son of his parents. Though he belonged to a family of erudite scholars, his father could not attain the status of a ‘pandit’ as he had lost his father at a very young age. A father’s prayer for a son who would bring back the lost glory of ‘panditya’ was answered when Nilakantha was born. His early education at his village school, followed by Puri Zila School and then Ravenshaw College and Calcutta University and the scholarship he won has prepared him for a career as a teacher, politician, and administrator. Most of the teachers who taught him were Bengalis and only a handful of Odias were to be found in the teaching profession back then, “Headmaster

---

⁴ *Panchsakha*. Gopabandhu Das, Nilakantha Das, Godavarish Mishra, Acharya Harihar, and Krupasindhu Mishra are revered as Paanchsakha. They hailed from the district of Puri.

and many other teachers were Bengali. I remember in 1904, Ramachandra Das of Puri counted the number of students who passed the BA examination in Odisha and published the list in *Utkal Deepika*. I do not remember the exact number. Advocate Madhubabu and late Abhiram Bhanja included, the number of Odias who completed their Masters were only five” (*Atmajibani*, p. 20). And later in the book he discusses how Bengali pandits established themselves in a dominant position within the academic world of Odisha and tried to erode Odia identity based on language and culture (idem, pp. 34–36). He had always been unresponsive to the influence of the Bengalis on Odishan culture and tried to combat this in different ways.

The social climate, during their childhood, was characterised by conservatism, superstitions and orthodoxy. Social conditions are slightly a different thing, in our understanding. He narrates the incident of the day of his marriage, when an old relative of his in-laws asked him to chant a ‘shloka’. Nilakantha who was in his Intermediate⁵ then responded that they had knowingly chosen an illiterate son-in-law and it was a planned action to put him to shame in that group of Brahmins of his in-laws family. He writes: “Such practice of chanting rituals was gradually becoming popular. That is why I did not like it” (idem, pp. 89–90). The Brahminical patriarchy propagated religious superstitions and caste discriminations (“*Etihasare Prachedapata o Brahman Sasan*”, Transl. “*Social Discrimination in History and Brahmin Villages: A Historical Overview*” (pp. 91–92). This, along with the negligence of the British administration, had only contributed to the continuation of age-old poverty, ill health and illiteracy that plagued society. Little had been done for the development of education that could have substantially solved all these problems (pp. 130–144). Nilakantha admits that he received his basic education, not from the daily schooling process, but from the culture, language, and habits of his childhood days (pp. 7–8).

Playing diverse roles as an educationist, a social reformer, a litterateur, and a journalist, Nilakantha consistently strived towards fulfilling his father’s dream of seeing his son established as an eminent scholar. As a student he combined the pursuit of scholarship with selfless social service. As a schoolboy, he felt a deep admiration for Gopabandhu Das, and he looked up to him as his mentor and later followed in his footsteps during the anti-colonial movement. When he met Madhusudan Das, Nilakantha was highly impressed by his charismatic personality and that provided him further impetus to fulfil the task of asserting his Odia identity based on language, literature, and culture. On the strength of his academic attainments he could have easily achieved lucrative jobs that was available to anyone who had received western education, but the influence of Gopabandhu was so strong on him that he came to be actively associated with the idealistic academic

---

⁵ Intermediate is a two-year bridge course between school and university. It is commonly known as Class 11–12 or +2 education in India.

project of Satyabadi Banavidyala, and joined as its headmaster on a modest salary of Rs 30/-.⁶ The school gained immense popularity attracting student from far-off corners of Odisha Nilakantha writes that his popularity went up as well, along with the reputation of the school – not only in Odisha but also in the neighbouring states, which points towards his own realization that his life and that of the institution were intricately interwoven. In 1912, the school’s temporary building was set on fire. All teachers felt devastated, but the arrival of Gopbandhu and his consoling words “Why should you be heartbroken for this? Maybe God desires that the school will have a pucca building” gave all the stakeholders courage. Nilakantha writes: “My hopes were revived on seeing him. After listening to his words I felt at ease. In a moment I forgot about the fire” (p. 91, translation mine). Such was the impact of the personality of Gopabandhu on the hearts and minds of young Odias, especially Nilakantha.

Atmajibani, though not a coherent narrative, charts his student years, professional mission, political calling, ideological inclinations, and within these parameters, the part he played in building modern Odisha. Traditional Indian society underwent a radical transformation under Western influence. This culminated with the diffusion of the spirit of freedom and democracy. Before Gandhi crafted his strategy for the attainment of independence of India, Madhusudan Das, the patron of Odia nationalism and architect of Utkal Sammilani had already emphasized the need and possible strategies for the achievement of the goal of the right to self-determination. Inspired by this idea, the teachers of Satyabadi Banabidyalaya introduced a radically new pedagogy. In addition, the teachers, through their literary works and social service, sought to revitalize and regenerate a stagnant social order.

The three towering figures of the Satyabadi School Gopabandhu Das, Nilakantha Das, and Godavarish Mishra⁷ became the symbol of the significant literary and social reform movement that emerged in Odisha during the early 20th century (*Atmajibani*, pp. 86–88). He saw Satyabadi as a powerful agent of moral, intellectual and spiritual regeneration and he saw himself as a chief exponent of Gopabandhu Das’ vision of renewal of Odisha as well as the country. In his autobiography, he recounts several episodes that echo virtues such as hard work, talent, and ethical conduct, reflecting a belief in the intrinsic value of the individuals. As a student at Puri Zila School and later, in higher education institutions, his

---

⁶ On the request of Prof Mukherjee, the Vice Chancellor of Calcutta University, Nilakantha joined as a lecturer of the University, but, shortly after, he gave up this rewarding job to join the Non-Cooperation Movement. He stood by his vow on the banks of the river Bhargavi to shirk all personal beneficial services under the foreign Government and dedicated himself to the service of the nation.

⁷ The Satyabadi School advocated for the use of the Odia language in literature and education, aiming to elevate it to the status of a literary language and promote cultural pride among the Odia-speaking population. The movement emphasized the need for social reforms, including the eradication of caste discrimination, promotion of women’s education, and upliftment of the downtrodden.

reputation as a sincere, earnest and helpful student was well-established. In his autobiography, Godavarish reminisces his hostel life when Nilakantha had saved him from disgrace and also helped him in his studies. Unwavering commitment to his mentor Gopabandhu and to the school are defining the account of his life in his narrative. An aggressive social reformer, an ardent adherent to the cause of Odia language, Nilakantha once advised Subash Chandra Bose during the latter's visit to Odisha: "You can deliver your speech in Hindi, or English or even Odia. But do not speak in Bengali" (p. 149). Another example shows how, despite the Brahminical hierarchy that Satyabadi School had, he dared to introduce the system of common dining for upper and lower caste students alike (in the School's Boarding house). It might be mentioned here that this was almost two decades before Gandhi had started the Harijan movement in India, a movement for inclusiveness of the backward castes and untouchables among the mainstream in India. Moreover, his symbolic protest in the form of the "Moustache Movement", which he had started with the broader objective of emancipating the caste-ridden conservative traditional Odia society from the evils of blind superstitions and dogmas had inspired a progressive revolution in Odia society. Politics, for Nilakantha, was not just a profession, but a means to fulfil his vow to dedicate his life to the country. Within the limited power and opportunities that were available to him, he dedicated himself to the development of the people both before and after independence (p. 109).

From the meritocracy theory perspective, Nilakantha Das's *Atmajibani* can be read as a negotiation between merit as moral legitimacy and merit as collective responsibility. Born into a family of scholars, Nilakantha's life appears at first epitomizing classic meritocratic narrative described by Young in *The Rise of the Meritocracy*: talent, perseverance, and education enables upward mobility and restore lost status. His academic excellence while a student in Puri Zila School, Ravenshaw College, and Calcutta University, and his ability to command respect across Odisha seem to validate the principle that achievement rather than birth should determine distinction.

Yet, at the same time, his self-narrative is coming to grips with the logic of modern meritocracy. Unlike the self-maximizing subject critiqued by Daniel Markovits in *The Meritocracy Trap*, Nilakantha repeatedly gives up lucrative opportunities to join Satyabadi Banavidyalaya on a very modest salary, and proves detrimental to his personal advancement to the collective upliftment of Odia society. The reforms he implemented, such as common dining across caste lines, linguistic assertion against Bengali dominance, social service during nationalist struggles, transformed merit from a claim to superiority into an ethical obligation toward society. In contrast to the cycle of humiliation and pride identified by Michael J. Sandel in *The Tyranny of Merit*, Nilakantha's autobiography posits merit as service, not privilege. His achievements are not a proof of inherent worth, but an instrument for the moral, intellectual, and cultural renaissance of the State.

Atmajibani thus offers an alternative model of meritocracy, which is rooted in civic responsibility rather than competitive individualism. It shows that when merit is not tied to material privilege but grounded in social reform, it will detach from hierarchy. Instead, it can become a tool for democratizing knowledge, challenging caste orthodoxy and strengthening regional identity within the broader national movement.

GODAVARISH MISHRA

Born to Lingaraj Mishra and Apsara Devi in Banapur in the undivided Puri district of Odisha, Godavarish Mishra was one of the *Panchsakahs* who, under the tutelage of Gopabandhu and Nilakantha, played a vital role in the consciousness raising project launched during early 20th century Odisha. From a state of penury in which his family was mired for a long time, he rose to eminence during the language movement in Odisha. Besides playing a pivotal role in the establishment of Satyabadi School, he was also at the forefront during the non-cooperation movement. The gifted child rose above the financial hardships endured by his family and managed to pursue his early education at the Puri Zila School and later went to Ravenshaw College, Cuttack and then to Calcutta University to obtain an MA degree. His autobiography, *Ardhasatabdira Odisha o Tahinre Mo Sthana*, (Fifty Years of Odisha and My Place in It) covers a span of almost fifty years of Odisha's political and social history (1886–1927).⁸ It was written around 1951,⁹ five years before Godavarush Mishra's death in 1956.

Godavarish Mishra and Nilakantha Das grew up during the same socio-historical period and, as young men, joined the anti-colonial crusade under the guidance of Gopabandhu and Madhusudan. In the chapter “Kie Kana” (“Who's Who”) of his autobiography, Godavarish talks of his friendship with Nilakantha. While Nilakantha's autobiography is more chronologically ordered than that of Mishra, he talks more about people who influenced him and left a mark on his consciousness. He writes in the newspaper “The Navabharat”:

I had begun my life in the service of knowledge and learning. This had been my inspiring force in the times of my youth. But with time, the realization dawned upon me that the shape and stability of the nation and the society were of prime importance, and, for this, the kings and subjects, teachers and pupils, the caretakers and the dependents, all of them, will have to merge themselves in the great struggle for national emancipation, reconstruction, and development.

(June 1938)

⁸ His autobiography remained incomplete because of his participation in the political campaign, illness and finally his death in 1886.

⁹ Jagannath Mahapatra, teacher from Banapur High School assisted him in the process of writing the later part of the book (Mishra, pp.1–3).

A reading of Godavarish Mishra's autobiography reveals a dominant theme – formal education. At the same time, his autobiography reflects an ongoing effort to come to terms with his experiences – whether as a student in school or college, or later as a teacher, organizer, and manager. In each role, whether at Satyabadi School or in Singhbhum, he was engaged in building institutions, most notably through the establishment of the Satyabadi School. We can see a point of connection between Nilakantha and Godavarish here: both were taught by Bengali teachers and expressed, in their autobiographies, their discontent with the dominance of Bengalis in the public sphere. In the chapter “Adhasaha barsa tale” (“Fifty Years Before”), Godavarish Mishra writes that fifty years before, there were hardly any Odia teachers in higher colleges and most of them were Bengalis and some Britishers (Mishra, pp. 18–20). Realizing the need to coordinate and have an effective networking among schools, British government brought 832 *pathshalas*¹⁰ under one institutional umbrella. Radhanath Ray was appointed the First Inspector of Schools for Odisha in 1873–1874. He held that position for many years and managed to revamp the education system by reorganizing the scheme of distribution of funds and by fixing standards of examination. Higher education in Odisha was thus initiated, with the opening of collegiate classes at Cuttack Zila School, which was affiliated to Calcutta University. In addition to the efforts of the British government, the extension of patronage to educational institutions by Raja of Mayurbhanj, Raja of Khalikote and other Odia feudatory chiefs, and the efforts of reformists like Raja Rammohan Ray created awareness that progress was only possible through education. This perception moulded the aspirations of many young and brilliant minds, like those of Godavarish and Nilakantha. They crossed the borders of the State for acquiring higher education at Kolkata.

While being a student at Puri, Godavarish had met the revolutionary Sashibhusan Raichaudhury, who was popularly known as Shasida from Bengal.¹¹ The company of Shasida (he dedicates a chapter to him in the autobiography) (pp. 41–46) had a transformative impact on him and instilled in him feelings of patriotism. Barbara Lotz, in “Autobiographies of Oriya Leaders: Contributions to a Cause”, highlights the shaping influence of boarding houses on his life all through his school life and also during his stay at Calcutta. When he went to Calcutta, Shasida took him around and made him participate in clandestine meetings where he was exposed for the first time to a generation of teachers who secretly possessed guns and could make bombs too. Following Godavarish's disagreement with one of the political figures there, Shasida decided that his service to the nation should take a different form and he should become an educationist.

Mishra illustrates how his generation seemed to make a decisive leap toward a bright and prosperous future, and recounts the joy he felt upon earning

---

¹⁰ Pathshala is a school or centre of education.

¹¹ Shashibhusan Ray Chaudhury was part of the underground terrorist activities in Bengal.

his B.A. and M.A. degrees. But he often mentions the academic and professional achievements of others too. For him, being meritorious and achieving a high level of education means an opportunity to climb the ladder of success and thus establish oneself as a meritocrat. His work at the Satyavadi School offered him a new perspective on education, religion and patriotic fervour, to which his generation was exposed for the very first time. The education imparted in this school was a lively amalgam of indigenous knowledge and progressive western science. The school soon assumed the role of cultural centre and became a hub for promoting Odia's culture, language and literature. Even while in Calcutta, he participated in activities which contributed to the assertion of Odia identity.

Though a dedicated teacher, Godavarish was never content with the salary he received and unlike Nilakantha, working as a teacher made it difficult for him to meet his material ends (Mishra, pp. 139–142) and the school committee decided to pay him as per his needs. Considering his financial background, his decision to forgo a well-paid job in favour of the modest prospects at Satyavadi can be seen as a courageous and commendable decision.

When the British government wanted him to undergo training in England, with a prospect of his taking up the charge of the school of deaf and hard-of-hearing upon returning to India, Gopabandhu talked him out of it and reminded him that his state in Odisha needed his services (Mishra, p. 114).¹² Nevertheless, money remained a constant worry for him. In the chapter 'Parivartan' ('Change') he talks about how as a student and then as a teacher, he had witnessed that students who came from financially strong backgrounds got their way through and were always in an advantaged position. He writes,

Once upon a time the behaviour of the students was very decent. Some senior students from rich families used to make junior students at school work for their comfort. And when they were punished for acts of indiscipline in the schools, the poor students were punished and the rich ones were spared... Maybe teachers in those days were scared of students who came from rich backgrounds. Or maybe it was not fear of rich students, but an immense respect for money. Twelve years later, while in class, I hit a boy because of a grievous mistake he had made. And the matter reached the Headmaster's ears and he told me, "It is not right to hit a rich man's child, the authorities would be annoyed."

(Mishra, pp. 44–45, our translation).

Mishra's tenure as a teacher at the Satyabadi Banvidyalaya span from 1913 to 1919 and was followed by an assignment as Headmaster at Chakradharpur High School in the Singhbhum district, from 1919 to 1921. Gopabandhu sent him there

---

¹² Nilakantha also mentions about this incident in his *Atmajibani* in the chapter "Satyabadira Etikatha" (p. 107).

to implement an agenda, i.e., the preservation and spread of Odia language. After taking part in the non-cooperation movement, he returned to his village Banapur in 1922 and engaged with nation building projects like establishing new schools, small-scale industries, farms, and social welfare organizations. However, he found the world limitative. Inspired by Gandhi and Gopabandhu, he joined the Congress Party. He left Congress in 1939 and joined the Forward Block founded by Subash Chandra Bose. Later, he served as finance and education minister in the ministry headed by Maharaja of Parlakhemundi from 1941 to 1944. During his tenure as minister in 1943, he played an important role in the establishing Utkal University, the High Court at Cuttack, and various colleges in Puri, Balesore, and Sambalpur. He was elected to become a member of the State Legislative Assembly from 1937 till his death, with an exception of five years. He died aged 56.

An in-depth reading of the autobiography shows how Godavarish defined his life in terms of social hierarchy. The title of the text *Ardhasatabdira Odisha o Tahinre Mora Sthana*¹³ (*Fifty Years in the History of Odisha and My Place in It*) echoes his ambition and also conveys the underlying tone of disappointment – and this is primarily because he always felt his merit was not adequately rewarded. He used to ask people what their studies/degrees were and what their professional position was.¹⁴ Upon his arrival at Satyabadi Ban Vidyalaya (now Satyabadi High School) in 1913, he was greeted by large number of students from the school who had gathered at the railway station to welcome him. The honours that he received at the station undoubtedly made him happy but at the same time he was sceptical and ambivalent about that reception and assumed that probably the people associated with the Satyabadi School had a vested interest in retaining him and dissuading him from accepting other lucrative assignments (pp. 1158–1159). He was never self-assured, unlike Nilakantha Das. On another instance, when he was back from his assignment at Singhbhum, he did not go to Satyabadi School, but got down at Banapur and only one of his associates was there on a bullock cart to receive him. As Michael Young puts it, ‘a system in which merit plays a paramount role in determining the allocation of opportunities and rewards’ (p. 4), Mishra climbed the social ladder and became part of the elite through his merit, but at the back of his mind remained the feeling that he had not received his due. He wanted his merit to be given due recognition. Despite climbing the ladder of social hierarchy in life, anxiety concerning money never left him and his narrative carries traces of bitterness and disappointment.

Many scholars, including Raymond Williams, working in the area of meritocracy have used the metaphor of “ladder” and ladder is a near to perfect symbol of bourgeois idea of society where one undoubtedly gets an opportunity to climb, but then he made his way up all by himself. Godavarish was meritorious, in

¹³ Godavarish received the Central Sahitya Akademi Award for this autobiography.

¹⁴ In his autobiography he categorically mentions that Gopabandhu has a BA degree, Nilakanta DAS, Godavarish Mishra and Krupasindhu had MA degree and Harihar has an FA (p. 131).

the social and cultural metrics of his times. He firmly believed his talent and effort would inevitably lead to success, reflecting a strong personal conviction in meritocracy. All through the text there are references to social and material achievers. His autobiography also designates what Jo Litter hypothesises about the meritocracy myth. Jo posits that some form of meritocracy has been encoded in the cultural rhetoric of the society.¹⁵ The myth overvalues “effort,” while undervaluing social and economic location, thereby obscuring the unevenness of the social playing field. For Godavarish, lacking an inherited wealth co-existed with climbing up the rungs of the ladder; however, climbing up the ladder was not as tangible as it was for some others, like Nilakantha. His merit became the key factor through which he established his cultural legitimacy.

Ardhasatabdira Odisha o Tahinre Mora Sthana becomes a revealing text of both ascent and unease, embodying what Michael Young defined in *The Rise of the Meritocracy* as a system where intelligence and effort determine the allocation of opportunity. Mishra embodies the meritocratic potential, where aptitude can excel birth; his academic achievements, institutional leadership, and ministerial career appear to validate the “ladder” model of social mobility. Yet his narrative simultaneously exposes the fragility of that promise. Unlike those who succeed in a meritocratic system, Godavarish remained acutely aware of how wealth, social background, and also persistent financial anxiety constrained his career choices. He also realized that recognition was often unevenly distributed, and he is explicit about such ambiguities while he pens down his experiences. His autobiography thus illustrates what Michael J. Sandel criticizes in *The Tyranny of Merit*: the moralization of success intensifies the bitter feeling of perceived under-recognition.

Mishra believes in merit, and consistently assesses himself and others according to their educational achievements, yet the emotional tone of his self-narrative carries traces of disappointment, suggesting that merit does not automatically translate into security or satisfaction. His life also exemplifies what Jo Littler terms as “meritocratic feeling” – the internalization of effort, aspiration, and comparative evaluation as emotional structures. Thus, Mishra’s autobiography is not a mere celebration of meritocratic ascent, but also a revelation of its emotional underside. His merit becomes the primary source of cultural legitimacy in a colonial and caste-stratified society. Yet, the persistent anxiety over money, status, and due recognition exposes the uneven social terrain beneath the rhetoric of equal opportunity. While narrating his “place” in history, Mishra affirms merit as moral

---

¹⁵ Jo Litter, in her article “Meritocracy as Plutocracy: The Marketing of ‘Equality Under Neoliberalism’”, writes “Meritocratic discourse, as I show below, is currently being actively mobilised by members of a plutocracy to extend their own interests and power. Contemporary meritocracy operates to commercialize the very idea of equality and can be understood in the light of Foucault’s formulation of neoliberalism as a state in which competitive markets are not conceptualised as the ‘natural’ order of things (as they were under classical liberalism), but as entities that need to be produced” (p. 53).

justification and registers the restless dissatisfaction that modern meritocracy inevitably produces.

CONCLUSION

A comparison between the autobiographies of Nilakantha Das and Godabarish Mishra reveals two distinct modes of self-writing, shaped by differences in narrative voice, retrospection, omission, and strategies of self-fashioning. Das's autobiography inclines toward a public, declamatory voice – measured, didactic, and oriented toward collective history. His “I” often dissolves into the “we” of Odisha and the nation; his personal experience becomes illustrative of a larger moral and political awakening. Retrospection in his narrative is teleological: early struggles are narrated as necessary steps toward nationalist fulfillment. His self-fashioning aligns with the archetype of the public intellectual-patriot: disciplined, sacrificial, ideologically steadfast. The autobiography becomes a moral document, shaping memory into exemplary citizenship.

In contrast, Godabarish Mishra's *Ardhasatabdira Odisha o Tahinre Mora Sthana* adopts a more introspective and self-questioning voice. While he too situates himself within Odisha's historical transformation, his narrative foregrounds his personal struggle – financial insecurity, professional disappointments, and institutional politics. His retrospection is less teleological and more evaluative; he repeatedly assesses his “place” in history, revealing anxiety about recognition and legacy. Where Nilakantha glides over conflict, Godabarish allows ambivalence to surface. His self-fashioning is meritocratic rather than purely nationalist, as he writes about himself as a self-made intellectual navigating colonial hierarchies, caste structures, and economic vulnerability. Although both autobiographies contribute to nationalist historiography, they construct very different kinds of selves. While Nilakantha Das emerges as an exemplary figure whose life unfolds in alignment with a larger collective destiny, his narrative emphasizes ideological clarity, moral conviction, and public service, thus the self appears steady and his personal experiences are shaped to reinforce coherence and historical inevitability, Godabarish Mishra's self-portrayal is that of a more modern autobiographical subject – introspective, evaluative, and emotionally complex. Rather than embodying a seamless nationalist destiny, he reflects on struggle, uncertainty, achievement, and disappointment. If Nilakantha privileges ideological consistency, Godabarish highlights personal effort, vulnerability, and the anxieties that accompany social mobility. But for both of them, autobiography is a tool helping them express their anxieties associated with social mobility while recounting their life.

More than three hundred autobiographies¹⁶ came to be written in Odisha after these two life narratives.¹⁷ Most of them appear to follow the pattern established in Godavarish Mishra's autobiography.¹⁸ Few, if any, reveal the kind of idealism, conviction and self-assurance that one finds in Nilakantha Das's account of his life. One may therefore contend that, with Godavarish Mishra's iconic autobiography, life writing in Odisha took a meritocratic turn.

REFERENCES

1. Cellini, B. (2004). *The Autobiography of Benvenuto Cellini*. Translated by John Addington. Symonds: Penguin Classics.
2. Choudhury, J. (2004) "Contribution of Satyabadi School to National Movement". in Odisha Review, found online at <https://magazines.odisha.gov.in/Orissareview/jan2004/englishpdf/chapter5.pdf>.
3. Coleman, C. "The 1968 Sanitation Workers' Strike that Drew MLK to Memphis." <https://www.history.com/news/sanitation-workers-strike-memphis>
4. Das, N. (1986). *Atmajibani*. Cuttack Student's Store. Cuttack.
5. Darwin, C. (2009). *On the Origin of Species*. Penguin Classics.
6. Ensign, P.C., Robinson, N.P. (2010). "Transplanting the Meritocracy in India: Creating a Shared Corporate Vision at the Local and global Levels." *Managing Cultural Diversity in Asia: A Research Companion*. Edited by Jawad Syed and Mustafa F. Ozbilgin.
7. Este, S. (2000). "I am a Man!": Race, Masculinity, and the 1968 Memphis Sanitation Strike." *Labor History* 41 (2): 153–70.
8. Franklin, C.G. (2009). *Academic lives: Memoir, Cultural Theory, and the University Today*. Athens: University of Georgia Press.
9. Kamish, M. "Trump has Referred to his Wharton Degree as 'SuperGenius Stuff'" The Washington Post, July 8 (2019). https://www.washingtonpost.com/politics/trump-who-often-boasts-of-his-wharton-degree-says-he-was-admitted-to-the-hardest-school-to-get-into-the-college-official-who-reviewed-his-application-recalls-it-differently/2019/07/08/0a4eb414-977a-11e9-830a-21b9b36b64ad_story.html
10. Markovits, D. (2019). *The Meritocracy Trap*. Sticerc Monishima, Lecture at the London School of Economics.
11. Madan, A. (2017). "Modernity and Meritocracy: Searching for Fourth Way." *Economic and Political Weekly*. Vol LXII. No 47. Nov 25, 2017.
12. Mishra, Godavarish (1958). *Ardhasatabdira Odisha o Tahinre Mo Bhumika*. Granthamandir.
13. LeMahieu, D.L. (2021). British Academic Life Writing and Meritocratic Virtue. A/b: Auto/Biography Studies, 36(2), p. 267–290. <https://doi.org/10.1080/08989575.2021.1941594>.
14. Litter, J. (2018). "Meritocratic feeling: The movement of meritocracy in political rhetoric." In *Against Meritocracy*. p. 78–112.
15. Litter, J. (2018). *Against Meritocracy: Culture, power and myths of mobility*. NY: Routledge.
16. Litter, J. (2013). "Marketing as Plutocracy: The Marketing of 'Equality' Under Neoliberalism." *New Formations*. 80 (1).

---

¹⁶ The Centre of Excellence for Translation and Life Writing prepared a bibliography of autobiographies written in Odia. The book *Life Writing in Odisha: A Bibliography* has been compiled by Pati and Nayak.

¹⁷ "A Bibliography of Autobiographies of Odisha." A compilation of Odia autobiographies published by Centre of Excellence for Translation and Life Writing, RDWU. The book records 320 autobiographies of Odisha.

¹⁸ Sikshasandhan Bhubaneswar publishes, prints and houses Odia autobiographies.

17. Lotz, B. (2004). "Autobiographies of Oriya Leaders: Contributions to a Cause" In: A. Malinar, J. Beltz, and H. Frese (eds.), *Text and Context in the History, Literature, and Religion of Orissa*, New Delhi: Manohar Publishers, p. 383–426.
18. Rousseau, J.-J. (2004). *Discourse on the origin of inequality*. Dover Publications. (Original work published 1755)
19. Sandel, M.J. (2020). *The Tyranny of Merit: What Becomes of the Common Good?*. London: Allen Lane.
20. Williams, R. (1958). *Culture and Society*, London: Hogarth Press.
21. Wooldridge, A. (2021). *The Aristocracy of Talent: How Meritocracy Made the Modern World. I*. London: Allen Lane.
22. Young, M. (1958). *The Rise of the Meritocracy 1870–2033: An Essay on Education and Equality*. Harmondsworth: Penguin Books.

“GARBAGEMEN ARE ALSO IMPORTANT”. HOW “LOW-SKILLED”
ROMANIAN MIGRANTS VIEW POLITICAL REPRESENTATION
AND THE “BRAIN DRAIN” DISCOURSE

MATEI SOARE*

ABSTRACT

The “brain drain” phenomenon and narratives about the emigration of “skilled” labour, a tendency often summed up in phrases such as “our specialists are leaving us,” occupy a prominent place in public debates about migration from Romania. Although it is not the only dominant discourse on this topic, the “brain drain” phenomenon remains one of the most influential frames through which migration is discussed in public and media debates in Romania. This article analyses the experiences of Romanian migrants labelled as “low-skilled” in Amsterdam, whose migration trajectories and work experiences abroad do not receive the same level of public visibility as those of “skilled” migrants. Drawing on in-depth interviews, this article explores why they chose to emigrate, how they build their lives in the Netherlands, and what they think about a possible return to Romania. Many have described the frustration caused by labels that reduce their lives to a matter of “skills” or “qualifications.” Their stories reveal not only the economic pressures that push people to emigrate, but also the emotional and social challenges of building a new life abroad, while at the same time maintaining ties to their own roots. Through the thematic analysis of migrants’ narratives, this study highlights the diversity and resilience within the Romanian diaspora. The study challenges the limitations of the “brain drain” narrative and argues for a broader, more equitable understanding of migration, which recognises the value and agency of all migrants, regardless of their educational level or type of employment. In conclusion, this article stresses the urgent need for migrants categorized as “low-skilled” to be better represented in political and media debates, as well as in designing public policies, rather than being treated solely as a marginal or “sacrificial” category.

Keywords: Romanian migration, “brain drain”, “low-skilled” migrants, misrepresentation.

---

*, PhD Researcher, Universiteit van Amsterdam, e-mail address: matei.soare@gmail.com.

INTRODUCTION

This article will explore the life stories of “low-skilled” Romanian migrants in Amsterdam. It will analyse their motivations for migrating, opinions on returning to their home country, reactions to their political and media representation back home, and views on the current emigration discourse in Romania.

Public discourse on Romanian emigration has never been monolithic, but rather comprises multiple, historically contingent narratives that shift their emphasis between economic loss, national sacrifice, the diaspora as a resource, and related moral judgements, according to prevailing migration patterns, economic conditions, and political priorities. For instance, for a long time, seasonal and informal “low-skilled” migration dominated the Romanian public’s attention through figures such as *căpșunari* (seasonal agricultural workers) and *badante* (intern care workers for Italian elders). The public discourse has often framed these cases of “low-skilled” migration via the social consequences directly caused by their work abroad (seasonal or not), such as migrant mothers leaving their children behind in Romania (Hartman, 2008). This seasonal and informal type of labour mobility has been extensively documented in academic work, highlighting structural demand in destination countries for this type of labour as well as their typically temporary and precarious nature (Voivozeanu, 2020).

At the same time, official discourse, particularly from policymakers and other political representatives, has increasingly framed high-skill emigration from critical labour sectors, such as healthcare and education, as “brain drain”. This narrative positions the emigration of doctors, teachers and other “professionals” as a national human capital loss, serving to justify systemic failures and resource shortages in these fields (Botezat & Moraru, 2020). Similarly, academic analyses of broader “professional” emigration reinforce this framing of economic nationalism, i.e. portraying “skilled” emigration as a national loss (Bălan & Olteanu, 2017). After Romania’s EU accession, such discourses gained traction through media headlines decrying staff crises in “highly-skilled” fields (see Birchall, 2015 and Digi24, 2023).

While both discursive strands coexist within broader Romanian migration discussions, they produce distinct representational hierarchies: moral panic over “low-skilled” migration’s social consequences versus economic nationalism celebrating, and then lamenting the loss of the so-called “elites”. This article examines the “brain drain” discourse not as the definitive account of Romanian emigration, but as an analytically significant one, revealing how permanent “low-skilled” migration and settlement patterns, like those of Romanian “low-skilled” migrants in Amsterdam, remain obscured between seasonal worker stereotypes and “high-skill” narratives. For the purposes of this research, “low-skilled” migrants are defined as individuals working in occupations that do not require formal qualifications or tertiary education, such as hospitality, cleaning or delivery services, following the labour categorisations of their host country (Anderson, 2013).

The concept of “brain drain” describes the emigration of highly skilled professionals, and has long dominated scholarly and public discussions on Romanian emigration. However, this framing has been critiqued as ideological and overly simplistic, potentially obscuring the nuanced motivations and realities of migrants (Clemens, 2009). While extensive research has examined the causes and consequences of “skilled” migration, the persistent emphasis on this issue risks overshadowing the experiences of “low-skilled” Romanian migrants, whose perspectives have only recently received attention in academia and the broader public view, having been underexplored for decades. Notably, earlier research emphasised the aforementioned seasonal and informal “low-skilled” migration, limiting their analysis to southern Europe rather than other prominent migration destinations, such as the Netherlands.

Prior studies largely focused on the emigration of “professionals” and its impacts on critical sectors such as healthcare and education (Bălan & Olteanu, 2017). This disproportionate attention may lead to redundancies in the literature, masking important social and economic dynamics that shape the lives of migrants working in occupations deemed to be “lower-skilled” (Anghel & Horváth, 2015). Addressing this gap is pivotal for a comprehensive understanding of Romanian emigration patterns.

Labelling migrants as “high-skilled” or “low-skilled” requires caution. Government policies and media narratives often create these categories but tend to oversimplify the diverse range of backgrounds and experiences that migrants possess. The line between “skilled” and “unskilled” is not rigid, as it changes according to local immigration policies and the type of labour the host country needs at any given time. Often, what counts as a “skill” is shaped more by political and economic priorities than by the real abilities or contributions of migrants (Anderson, 2013). Because of this, these labels can reinforce stereotypes and ignore how certain “skills” might be undervalued or overlooked in different countries. Thus, being aware of this problematic distinction between emigrants is essential.

Understanding the experiences of “low-skilled” migrants is crucial for gaining a comprehensive picture of Romanian migration. Additionally, examining Romanian emigration through this lens would contribute to a more nuanced public debate on the issue and would help challenge the social stereotypes these migrants often face. Perhaps most importantly, examining migrants’ opinions and reactions can shed light on how the media or politicians may misrepresent them. This is why this paper will focus on the so-called Romanian “low-skilled” emigrants.

By foregrounding individual stories, the study highlights the complexities that are usually missing from more general accounts on migration, including migration motivations and the stereotypes Romanian migrants may encounter abroad. Relying on simplistic labels obscures this diversity. The focus lies on migrants’ reasons for leaving Romania, their return intentions, their perceptions of their political representation, and their views on the dominant “brain drain” discourse.

This paper begins by reviewing the existing literature on Romanian migration and the dominant “brain drain” narrative, then goes on to outline the methodological approach to qualitative interviews with “low-skilled” Romanian migrants in Amsterdam. Thereafter, I present the thematic findings from these interviews on the respondents’ migration motivations, their return intentions, and political representation, followed by a discussion of how these experiences challenge the prevailing public discourses.

CONCEPTUAL AND LITERARY FRAMEWORK

Romania’s contemporary migration dynamics are deeply rooted in the profound social and political transformations that followed the 1989 Revolution. Under the Communist regime, emigration was severely restricted, limiting authorised departures primarily to exceptional cases controlled by the state, through its power institutions (Horváth, 2007; Leca *et al.*, 2015). However, with the fall of the regime and the subsequent liberalisation of migration policies, Romania experienced a significant surge in its outward mobility. This dramatic shift occurred amid a broader atmosphere of economic uncertainty, social upheaval, and institutional restructuring. Durkheim’s (1933) concept of *anomie*, for instance, which characterises a breakdown of social norms and the resulting feelings of disorientation and purposelessness, serves as a compelling lens through which one could understand the motivations for migration during this period of transition.

Economic instability was compounded by the dismantling of the welfare state, characterised by guaranteed employment, subsidised housing and food and free healthcare under communism. Another major contribution to the aforementioned instability was the adoption of neoliberal reforms, which intensified economic deprivation, thus creating the pressure for some Romanians to seek opportunities abroad (Stan, 2024). In this sense, the early post-communist migration boom reflected both a response to new economic hardships and the “release” of migration potential that had accumulated under decades of authoritarian rule. This resulted in migration being seen as a form of upward mobility; however, data shows that this was mainly caused by the economic precariousness of a nation in its post-authoritarian rebuilding stage (Anghel, 2016). Concurrently, Western European labour markets, facing shortages in certain sectors, attracted Romanian workers, including those employed in “low-skilled” occupations (Piore, 1979). This structural interplay of push and pull factors has shaped the complex migration landscape explored in this study, offering critical insight into the conditions influencing migrants’ decisions and trajectories.

Much of the existing research and political discourse on emigration has centred on the phenomenon of “brain drain”, with the Romanian media frequently promoting the narrative of a “brain-drain diaspora”, usually in an effort to justify key shortages in important labour sectors, such as healthcare or engineering. This framing is deeply embedded in mainstream Romanian public discourse, with early

examples including *'The Impact of the “Brain Drain” Phenomenon Is Felt Most Acutely in Healthcare'* (Birchall, 2015, Adevărul) and *'The Invisible Money That Quietly Leave the Country: The Financial Losses Caused by the Brain Drain'* (Popa, 2022, Hotnews.ro). More recently, this narrative has shown no signs of fading from headlines, with examples such as *'Romania Is Facing One of the Worst Brain Drains in the World: In the Last 10–15 Years, 20% of the Workforce Has Emigrated'* (Digi24, 2023) to *'57% of Young Doctors Say They Prefer to Emigrate: Why Are We Also Losing So Much Mid-Level Healthcare Staff?'* (Popa, 2024, Hotnews.ro) and *'Daniel David Warns That “We Are Starting to Run Out of Teachers” in Schools: What Solutions Does He Propose?'* (Ghiurca, 2025, Adevărul). What is striking is not merely the persistence of this framing, but its consistency, as the focus remains fixed on “skilled” emigrants across a decade of coverage, most recently echoed in articles such as *'The Brain Drain Phenomenon Is Growing in Romania: We Are Losing Young Graduates Due to the Lack of Jobs'* (Ghiță, 2026, Știrile ProTV), leaving the broader migration picture largely unexamined.

This discourse predominantly focuses on those labelled as “skilled” emigrants in key sectors such as healthcare and education, and while the concerns it raises are justified given the significant impact of talent loss on critical public services, it ultimately offers a reductive and incomplete portrayal of Romanian migration. Even Romanian migration specialists have begun pushing back against this narrative in the public media, with sociologist Remus Anghel cautioning that the idea that those leaving are “the best” is not necessarily valid, noting that the majority of emigrants in fact work in agriculture, transport, and other labour-intensive sectors (Cornea, 2023). This persistent and narrow framing, as this paper argues, sidelines the experiences of Romanian migrants who are not considered “skilled”.

The concept of “brain drain” generally refers to the emigration of “highly-skilled” individuals and is often described as a ‘transaction of human capital’ (Goga & Ilie, 2017, p. 3). It manifests primarily through the geographical movement of workers from less developed to more developed countries (Flanja & Nistor, 2017), following common migration patterns related to job seeking and career advancement on international markets (Pescaru, 2014). For instance, Flanja and Nistor’s (2017) study found that the intent of Romanian graduates to seek employment abroad is closely tied to their perception of limited professional and personal development opportunities at home.

However, critics such as Clemens (2009) argue that the notion of “brain drain” carries an ideological bias, framing “skilled” emigration in a negative light and diverting attention from addressing the underlying causes of migration decisions (Clemens, 2009, p. 1).

The issue of “brain drain” has long been discussed and researched, dominating public debates while leaving the experiences of the so-called “low-skilled” migrants comparatively underexplored. In the Romanian context in particular, the term

“brain drain” proves too analytically narrow, as it captures only a fraction of actual emigration patterns, obscuring the broader reality of migration trajectories that this study seeks to illuminate.

The term itself has created a dichotomy in migration studies, often framing the issue as a flawed comparison between “high-skilled” and “low-skilled” migrants. This dichotomy can be better understood through Max Weber’s concept of life chances, which refers to the opportunities individuals have to improve their quality of life. These opportunities are largely shaped not by individual effort alone but by social structures such as class, status, and access to resources (Weber, 1922, as cited in Dahrendorf, 1979, p. 49). From an economic perspective, the argument follows that individuals with higher qualifications generally have better prospects for employment and income stability (Müller, 2020).

Consequently, different motivations emerge between these groups: “high-skilled” migrants tend to leave because they anticipate greater life chances abroad, while “low-skilled” migrants often depart due to constrained opportunities at home, as they view even those modest prospects abroad as improving their own and their families’ lives. This framework highlights why the dominant “brain drain” narrative overlooks the broader reality of Romanian migration, where many migrants seek to advance from significantly disadvantaged starting points.

Building on this, Hein de Haas’ *aspirations-capabilities framework* (2021) further explains the gap between the “brain drain” discourse and actual migration experiences. This theory posits that migration decisions are influenced by individuals’ aspirations, namely their goals and perceived opportunities, and their capabilities, namely the freedoms and resources enabling or limiting movement (de Haas, 2021). Both “high-skilled” and “low-skilled” migrants may aspire to migrate, but their actual ability to do so depends on complex economic, social, and institutional factors. Specifically, the capabilities of “low-skilled” migrants are often limited by factors such as restricted access to education. Despite these constraints, their aspirations may persist or intensify due to perceived deprivation in their home country (de Haas, 2021).

The theory also recognises how labour demand in destination countries channels “low-skilled” migrants into particular sectors, shaping their migration experiences. Overall, the aspirations-capabilities framework underscores that migration is not driven solely by the pursuit of “high-level” skills but by a dynamic interplay between individual goals and structural opportunity constraints, influencing both “high-skilled” and “low-skilled” Romanian migrants alike.

Romanian “low-skilled” migrants face representational challenges within public discourse shaped by multiple stereotypes, such as being framed as seasonal or informal labourers, and exclusionary discussions, such as the “brain drain” narrative. Rather than creating a simple dichotomy, these coexisting Romanian migration discourses have historically emphasised certain forms of migration over others, often reflecting perceived social or economic impacts rather than objective migration

patterns (Sandu, 2005). This study examines how such framings influence migrants' own perceptions of their trajectories, particularly those involving permanent settlement rather than temporary labour.

Consequently, the experiences and needs of “low-skilled” migrants are rendered nearly invisible within both past and present public debates and media coverage. This invisibility reinforces stereotypes and fails to address the deeper social and economic inequalities shaping migration patterns. The lack of representation perpetuates a one-sided understanding of Romanian migration, excluding the structural constraints and aspirations of the majority of migrants, mainly those with fewer resources and formal qualifications, from the mainstream discourse.

As Stan (2024) notes, labourers without formal qualifications form the primary source of emigration from Romania, typically hailing from rural or small-town areas. These “low-skilled” migrants often take jobs in sectors such as domestic services, industry, and construction, where they are generally positioned at the bottom of the social hierarchy in destination countries.

Cristian *et al.* (2017) further observe that individuals with secondary education choose destinations based on factors such as rapid job availability in “low-skilled” fields, such as agriculture and construction, in contrast with those with higher education who emphasise language, social networks, and earning security.

This study addresses the uneven representation of migrants by focusing on the experiences of “low-skilled” Romanian migrants in Amsterdam. It aims to explore whether these migrants feel misrepresented by media and political discourses, how they perceive their migration experience, their engagement with political discourse on Romanian emigration, and their views regarding the possibility of return. The overshadowing “brain drain” narrative risks generating policies and public perceptions that neglect the specific vulnerabilities and realities of this large migrant segment, potentially exacerbating their challenges. Thus, this research asks: *How do “low-skilled” Romanian migrants in Amsterdam engage with the political discourse on emigration in Romania?*

METHODOLOGY

This study employs semi-structured interviews with eight Romanian “low-skilled” migrants, working in different domains, such as hospitality, cleaning and delivery services in Amsterdam and the nearby suburbs. Respondents were recruited through purposive and snowball sampling between April and May of 2025. Data was collected in Romanian via audio-recorded interviews, transcribed and analysed thematically using the Atlas.ti software.

The Romanian diaspora in the Netherlands comprised approximately 52,000 Romanian nationals in 2024, compared to 10,000 in 2014 (Statistics Netherlands, 2024). The rise partly reflects educational opportunities attracting Romanian youth (Sandu, 2024). However, it is likely that within these numbers, there is a significant

subset of “low-skilled” migrant workers, particularly in densely populated urban areas.

Keeping in mind Anderson’s (2013) argument regarding the arbitrary labelling of “high-skill” and “low-skill” by political and economic entities, I define “low-skilled” migrants as individuals whose formal qualifications or current employment status do not align with the host country’s definitions of “skilled” labour, and who predominantly work in sectors that usually require no formal certification, such as hospitality, cleaning services, or delivery services. I must underscore that the “low-skill” label is only used to help with categorisation; it does not in any way reflect these individuals’ abilities or potential, but rather the way their abilities are recognised or overlooked within current policy frameworks.

Purposive sampling was used to select respondents who met the study criteria: “low-skilled” Romanian migrants residing or working in Amsterdam or nearby suburbs, aged 18 or older. This method helped collect nuanced data aligned with the research objectives. Snowball sampling was also used as a secondary method, applied where specific respondents could only become accessible through referrals from mutual acquaintances or individuals who took an interest in this research and agreed to refer me to them.

Recruitment employed a combination of approaches, utilising existing social and educational networks, engagement with Romanian online communities, and in-person inquiries at workplaces and public establishments to ensure a diverse participant pool.

Data collection involved semi-structured interviews with eight respondents. The interviews were all conducted in the Romanian language, in person, and took place between April 1, 2025, and May 22, 2025, at various locations, depending on the respondents’ convenience. The quotes presented in the analysis below were manually translated, maintaining a *verbatim* approach as much as possible. The data resulting from the semi-structured interview approach proved to be quite rich, capturing the complexity of each participant’s lived reality.

The interviews followed the following sequence: First, an introductory discussion establishing consent and comfort; Second, participants were asked some basic demographic questions about aspects such as age, origin, occupation, level of education, and so on. After this short introductory and demographic discussion, the interview consisted of three thematic blocks of primarily open-ended questions: The first block focused on their emigration experience, inquiring about their migration motives (e.g. “Why did you leave Romania?”), challenges they faced abroad (e.g. “What are the biggest difficulties you faced after moving to Amsterdam?”) and their adaptation to life in the Netherlands (e.g. “How does your life here compare to your previous life in Romania?”). The second block focused on their return intentions (e.g. “Are you thinking about returning to Romania?”) and any challenges they perceive they would face if they returned (e.g. “Is there anything that worries you about the prospect of returning to Romania?”). The third and final

block focused on their opinions and reactions to the political discourse of emigration in Romania, inquiring about their engagement with Romanian news and politics (e.g. “How often do you follow Romanian news?”), their perceptions on political representation (e.g. “Do Romanian politicians understand the experiences of migrants like yourself?”), their opinion on how the Romanian media portrays migrants (e.g. “Do you think Romanian media accurately portrays the lives of emigrants like yourself?”), and their responses to the dominant “brain drain” narrative (e.g. “Should the brain drain narrative shift to focus on all diaspora members, not just select groups?”). The interviews consisted of 30–35 questions, averaging 50 minutes per respondent.

Drawing again on Anderson’s (2013) argument, the use of semi-structured interviews was also informed by the need to challenge conventional generalisations and experiences hidden behind specific labels, such as “low-skilled migrant”. All interviews were audio-recorded with the respondents’ consent, and later transcribed to facilitate analysis. The transcripts were coded using the Atlas.ti software, with initial codes grouped into categories and later refined into specific themes. The interviews were then examined using a mix of thematic and discourse analysis.

The main question this article seeks to answer is: How do “low-skilled” Romanian migrants in Amsterdam engage with the political discourse on emigration in Romania? This overarching question is operationalised through four specific sub-questions that systematically structure the empirical analysis and interview design.

The first sub-question (**RQ1**) is: *What characterises the migration experience of “low-skilled” migrants?* The migration experience will be explored by analysing respondents’ lived realities, challenges and adaptations, including motivations for leaving, integration and quality of life. These aspects will be examined through questions about economic and social factors influencing migration, difficulties encountered, and comparisons between life in Romania and the Netherlands.

The second sub-question (**RQ2**) is: *What are respondents’ return intentions and associated concerns?* Aspirations for a potential return will be analysed by investigating respondents’ intentions regarding moving back to Romania, how much they stay up-to-date with life in Romania, and concerns about a potential return. These aspects will be investigated through targeted questions on their current attitudes towards returning, anticipated obstacles, and how often they stay in touch with family and friends back home.

The third sub-question (**RQ3**) is: *How do respondents perceive their representation in Romanian political and media discourse?* Respondents’ opinions on the political discourse will be assessed by examining their views on the current discourse on emigration back home and how they view their and the diaspora’s representation in the media and political discourse. These aspects will be analysed using questions focused on the perception of politicians’ and media’s understanding of migrants’ experiences, the perceived adequacy of diaspora representation in the Romanian

parliament, and their suggestions for a better political and media engagement with the “low-skilled” diaspora.

The final sub-question (**RQ4**) is: *How do respondents react to the dominant “brain drain” narrative?* Respondents’ reactions to the dominant political and media discourse will be explored by analysing their agreement with dominant narratives, specifically regarding “brain drain”, and examining their specific opinions on the media and political discourse, including an exploration of potential feelings of exclusion and misrepresentation. This final category will be analysed through questions that ask how they feel about the more dominant focus on “high-skilled” migrants and what their opinions are on shifting the discourse's lens to encompass the entire diaspora.

Regarding ethical considerations, written consent was obtained from each respondent before their participation. Their names will be anonymised in this article to protect their information. All eight respondents were assured that they could withdraw from the study at any time and that their data would not be used further if they decided to do so. They were also informed how their data would be collected and used. As discussing migration reasons and political opinions can be sensitive, I approached the interviews proactively and cautiously, avoiding leading questions or value-laden judgements, and made it clear that respondents could skip any questions they did not want to answer or take a break whenever necessary. Respondents’ autonomy, dignity and privacy were always respected throughout the research process.

Finally, I must also mention my positionality as a researcher of Romanian origin. While sharing a cultural and linguistic background with the respondents offered significant advantages, I also recognised the risk of introducing personal biases and assumptions during the data collection and analysis. This is why I made a conscious effort to question my initial assumptions about what might motivate “low-skilled” migration or how migrants perceive political discourse, remaining open to unexpected themes and divergent experiences. I intentionally sought out respondents with a wide range of migration experiences to avoid over-representing narratives that might align too closely with my own. I remained vigilant against projecting my experiences onto those of my respondents, ensuring their voices remained central to the interpretation of the data.

DATA ANALYSIS

Some important demographic information must be mentioned before beginning the analysis. Six of the respondents work in the hospitality industry, another respondent works as a cleaner, and the other works as a shift leader for a delivery company. Four of the respondents had completed higher education programmes in Romania, but have stated that they do not wish to pursue a career based on their

specialisation, at least until later in life. There is an even split between men and women, with their age ranges spanning from the early 20s to the late 40s. Their demographics are presented in the figure below.

Name	Gender	Profession	Education	Time in NL (approximately)
Elena	Female	Hostess	High School	7 years
Andreea	Female	Shift Leader	University	1 year and 6 months
Mihai	Male	Cleaner	High School	3 weeks*
Florin	Male	Bartender	High School	6 years and 6 months*
Laura	Female	Bartender	University	6 years and 6 months*
Bogdan	Male	Cook	University	8 years*
Sorin	Male	Waiter	Vocational School	5 years
Anca	Female	Cook	University	2 years

Figure 1. Respondent demographics.

RQ1: MIGRATION EXPERIENCE

While respondents described a range of migration motivations, the majority cited economic considerations as the primary factor driving their decision to emigrate. Most of them highlighted Romania’s economic precarity, which may take various forms, including limited opportunities on the labour market, low wages, and unstable employment. One respondent summarised this feeling:

“[...] avem salarii foarte mici. Nu te poți descurca [...] cu un salariu de 1 500–1 600 de lei pe lună. Mi se pare foarte puțin. Și dacă vrei să dezvolti cariera ta personală, nu ai cum.”

“[...] our salaries are very small. You cannot get by [...] with a salary of 1,500–1,600 RON a month. I think it’s very little. And if you want to develop your personal career, you simply can’t.”

(Sorin, waiter)

While this general feeling regarding economic precarity back home was common, individual circumstances varied. Some left Romania simply because they were dissatisfied with the low wages back home, others left to raise money or were driven by curiosity and a desire to explore. One of the interviewees recounts:

“Mi-am zis că nu pot să ajung în momentul în care să vând o proprietate ca să avem ce mânca, să-mi ajut fetița [...] Și am zis, hai să încerc să merg într-o altă țară”

“I told myself I don’t want to get to the point of selling off properties to put food on the table for my little girl [...] And I said, let me try to go to another country.”

(Elena, hostess)

Regarding the challenges they faced upon arriving in the Netherlands, several issues were mentioned, including the bureaucratic aspects of moving or the ongoing housing crisis in the Netherlands, which multiple participants have emphasised during interviews. The general social atmosphere they encountered was also mentioned, with some respondents describing the Dutch as cold and unwelcoming at times.

A recurring theme in several accounts was the experience of stigma against Romanians in the Netherlands, often articulated through negative stereotypes portraying them as dishonest, corrupt, or prone to criminal behaviour. It was described as:

“[...]anumite persoane, care vin și spun, ‘păi, dacă ești din România...’, sau, ‘las că știu eu cum sunteți voi românii’[...]”

“[...] some people coming and saying ‘Well, if you’re from Romania...’ or ‘I know how you Romanians are’[...]”

(Elena, hostess)

“Toată lumea ne consideră pleava societății sau că suntem nimeni. Asta poți să vezi în ochii oamenilor, cum îți vorbesc. Îți vorbesc frumos, te respectă, până în momentul în care îți întreabă de unde ești și le spui România.”

“Everyone considers us the scum of society or nobodies. You can see this in people’s eyes, in how they talk to you. They speak nicely to you, they respect you until the moment they ask where you’re from and you say Romania.”

(Sorin, waiter)

“M-au sunat ca să mă duc la interviu și mai întâi la telefon m-au întrebat de unde sunt și reacția a fost ‘aaa’. Și după aia de acolo s-a încheiat, nu am mai ajuns la interviu.”

“I was invited to go to an interview on a phone call, and they first asked where I’m from on the call, and their reaction was ‘ohhh’. And that was it, I never got to the interview.”

(Anca, cook)

It is worth noting that respondents also highlighted some positive aspects of their migration experience. The majority stated that they were never forced to learn Dutch, as the labour market was very accessible for non-Dutch speakers.

Moreover, most of them described the job-hunting process as quick and hassle-free, and some even stated that they had an easy transition to life in Amsterdam.

When it comes to comparing Romania and the Netherlands, most admitted that they receive much higher wages than they did back home. Some, however, were reserved and argued that, when higher expenses are also factored in, the living situation here becomes more or less the same as back home. About half of them also described a newfound sense of freedom in the Netherlands. A respondent described Romanians as judgmental and nosy, and recounted:

“În primele luni când eram în Olanda și mi-am dat seama cum sunt oamenii și cât de calmi pot să fie unul cu altul, eu mergeam în tramvai la muncă și începeam să plâng în tramvai [...] gândindu-mă că oamenii mei nu m-au tratat așa frumos cum tratează oamenii ăștia [olandezii].”

“In my first months in the Netherlands, when I realised how people are around here and how calm they can be with one another, I was taking the tram to work and starting crying on the tram [...] thinking that my people never treated me as nicely as these people [the Dutch] did.”

(Bogdan, cook)

RQ2: RETURN INTENTIONS

Opinions were split when it came to the prospect of returning to Romania. Some were determined to return to Romania at some point in the future, stating that they missed their home country or expressing optimism that life back home was slowly improving. Others were more reserved, admitting that they were thinking about returning, and mentioning that they also missed certain aspects of life in Romania, such as the more welcoming people or the cultural context. Some stated they did not wish to return, at least in the near future, but the majority who fell in this category either admitted that they still wanted to be involved in the country’s future from abroad, or had thought about returning.

The conflicting feelings of these different accounts were best characterised through this quote:

“Cam toți ar vrea să se întoarcă. [...] În primul pas o să spună nu, o să încerce să pună o barieră în față ca să nu îți arate ție că e slab, sentimental. Însă dacă stai să vorbești [...] să îi înțelegi, bariera aia o să dispară și o să înțelegi că la un moment dat o să vrea să se întoarcă acasă.”

“Almost all of them want to return. [...] At first, they’ll say no, they’ll try to put up a barrier so they don’t seem weak or sentimental to you. But if you take the time to talk [...] to understand them, that barrier will disappear, and you’ll realise that at some point, they’ll want to come home.”

(Sorin, waiter)

The majority of respondents admitted they keep up with life in Romania. However, most said that they do not travel back home too often, either because of workplace constraints, a lack of funds, or because they prefer to vacation somewhere new rather than in Romania.

Regarding concerns about a potential return, most respondents cited economic challenges, specifically their financial status or the market opportunities available upon returning to work in Romania. Some also mentioned that the treatment of workers is quite bad in Romania:

“În România se pune presiune pe angajat pentru viteză, pentru calitate, pentru orice. [...] Aici [...] e mai uman cumva. Acasă ești robot, ești plătit, ești sclav, într-un fel.”

“In Romania, pressure is put on the worker for speed, for quality, for everything. [...] Here [...] it’s more humane somehow. In Romania, you’re a robot, a slave, in a way.”

(Mihai, cleaner)

A respondent raised a particularly intriguing point regarding their readjustment to life in Romania:

“[Mă îngrijorează] Că nu o să mă readaptez din punct de vedere social. [...] Dar am, nu știu, bula de la locul de muncă, bula orașului în sine. Am descoperit și am creat conexiuni cu oameni la care n-aș fi visat niciodată. Și mi-e greu să cred că am la fel de multe șanse să cunosc persoanele astea acasă în București.”

“[I am worried] That I will not socially re-adapt. [...] I have, I don’t know, my workplace bubble, the bubble of the city itself. I’ve discovered and created connections with people that I never dreamed of. And I find it hard to believe that I have the same chances of meeting these people in Bucharest.”

(Florin, bartender)

RQ3: POLITICAL REPRESENTATION

For many, frustrations with political representation stem from long-standing, deeper systemic issues in Romania. Respondents described a landscape marked by infrastructural problems, such as a lack of roads or inefficient public transport systems, the aforementioned bad treatment of workers in the labour market, and concerns regarding widespread nepotism and corruption. Multiple respondents expressed concern about the declining school system in Romania, arguing that it is outdated, that some active teachers are less knowledgeable about the subjects they teach than some of their students, or that they are concerned about the high rate of functional illiteracy among Romanians.

One interviewee gave her thoughts about what is causing the school system’s problems:

“E o combinație de elevi care nu mai vor școală, profesori care sunt plătiți prost și sunt cu facultăți terminate [...]. Și clasa politică care vede bube în altă parte, dar nu de fapt de unde începe totul.”

“It’s a mix of students who’ve lost interest in school and teachers who are underpaid despite having university degrees [...]. And the political class that focuses on issues elsewhere, rather than where the root of it all lies.”

(Laura, bartender)

The most common suggestions for systemic change provided by respondents were that Romanian employers should treat their workers better and that several anti-corruption and anti-nepotism measures should be implemented across multiple sectors, including the labour market.

Some also talked about issues within Romanian society itself. They mentioned aspects such as the fact that Romanians have a sense of superiority, are judgmental and label people, with some interviewees explicitly stating that they dislike this attitude. The most common argument among the respondents, however, was that Romanians are stuck in their ways, meaning they lack an open mind and are unwilling to change. This attitude was described as follows:

“[...] în mare parte oamenii încă sunt așa, văd într-o singură direcție, nu s-au actualizat, upgradat ca sa zic așa, cu timpurile.”

“[...] a big part of people are still like that, they only see in one direction, they haven’t updated, upgraded, with current times.”

(Elena, hostess)

“E greu să le spun românilor ‘Poartă-te frumos’. Sau ‘nu mai fi nesimțit’. Sau treburi de genul ăsta. [...] Și mă consumă când merg pe stradă, adică în România [...] și oamenii sunt la fel.”

“It’s hard to tell Romanians ‘Act nicely’. Or ‘stop being rude’. Or stuff like that. [...] And it consumes me when I walk down the street, that is, in Romania [...] and people are always the same.”

(Bogdan, cook)

Together, these systemic and social challenges contribute to a pervasive sense of frustration and alienation among respondents, shaping both their migration decisions and their perceptions of representation. Since the representation of “low-skilled” migrants is a primary aspect of this study, I will focus primarily on respondents’ views and experiences related to it, narrowing the broader issues presented above to this central theme.

The majority of respondents expressed dissatisfaction with the way Romanian mass media present the lives of “low-skilled” migrants. The articles and news stories on the topic of migration were described as bland, inaccurate, and frustrating to watch:

“[...] Reporterii români care vor să ne pună la pământ, doar să facă oamenii cu studii superioare să se simtă un pic mai bine că n-au studiat degeaba.”

“[...] Romanian reporters that want to put us down, only to make those with higher education feel a bit better that they have not studied for nothing.”

(Sorin, waiter)

Some interviewees also saw most mainstream Romanian news as perpetuating false information or particular propaganda. They described stories from major news outlets as easily falsifiable, political propaganda, or as presenting what influential people want “us” to see and hear, as shown by this response:

“Nu mai vreau să văd pentru că înainte mă afecta [...]. Dar, din experiența mea de viață, știu foarte bine că ceea ce vedem și auzim e ceea ce trebuie să ne dea cineva [...].”

“I don’t want to see any more because it affected me before [...]. But, from my life experience, I know very well that what we see and hear must be fed to us by someone [...].”

(Elena, hostess)

Their most common suggestion for changing the way Romanian media presents Romanian migrants, especially “low-skilled” migrants, was that journalistic articles and investigations on the topic of migration should be used to show more real experiences and life stories of migrants.

There was an overwhelming amount of reported issues and dissatisfaction with the way respondents perceived their representation by Romanian politicians. A resounding majority of interviewees said that Romanian politicians do not adequately and accurately represent their voices. This was then broken down into different arguments for why respondents perceived this situation as extremely dissatisfactory.

Most arguments were, however, centred around a specific, majoritarian view: That Romanian politicians do not care about migrants, especially “low-skilled” migrants. This general argument was presented differently by each respondent, with supporting arguments such as the notion that politicians only care about the electoral power of the diaspora, that politicians are extremely corrupt, or that they discuss the issue of migration solely for political gain, without considering ways to resolve it.

Some also admitted that they are certain that politicians are aware of the reasons they, and others like them, left the country, as exemplified by this respondent:

“Da, [ei știu], dar din punctul meu de vedere... Nu știu cât de mult se gândesc cu adevărat la asta.”

“Yes, [they know] but from my point of view... I don’t know how much they really think about it.”

(Andreea, shift leader)

Almost all respondents argued that politicians do not understand “low-skilled” migrants’ experiences and challenges. They argued that politicians are not present enough among the Romanian people, and that they will never truly understand the experiences of migrants unless they endure them themselves. One interviewee exemplified this argument:

“Cum nici eu nu o să înțeleg experiențele minorităților care se confruntă cu rasismul. Deși am idee ce înseamnă rasism și am idee prin ce trec ei, nu am experiențele lor directe.”

“It’s like how I will never understand the experiences of minorities that face racism. Although I have an idea of what racism means and of what they’re going through, I do not have their direct experiences.”

(Florin, bartender)

Their suggestions for how politicians should improve have mainly focused on improving life in Romania, facilitating the return of more migrants, creating more opportunities for returning migrants, or actually investigating the reasons why so many Romanians are leaving the country.

Out of all respondents, only one considered himself to be adequately represented by the number of diaspora parliamentarians in the Romanian parliament. When asked about suggested changes regarding the number of diaspora parliamentarians, most argued either that there needs to be more representatives for the Romanian diaspora or that the current representatives should be better qualified. Another suggestion was to lay off any member of parliament who does not actively contribute to policymaking.

The majority of respondents argued that the diaspora has a powerful electoral impact, citing examples of past presidential elections where the diaspora heavily influenced the outcome.

To further explore how participants position themselves within prevailing political and migration discourses, they were presented with two statements reflecting familiar narratives about emigration, national identity, and the impact of migration on Romania. Their reactions offer insight into how migrants interpret and engage with common speculations and myths regarding the effects of Romanian migration.

The first statement presented to them came from sociologist Marin Burcea: “If emigration continues, Romania will not have a future in the next 15 years.” (Redacția GR, January 2023, translated from Romanian). Six respondents agreed with this, arguing that the poor conditions, such as low wages, at home create an impetus for people to leave in increasing numbers, thus harming the country in the long run. Two participants disagreed with the statement, arguing either that Romanians will always strive to return home or that the labour market gaps created by emigrants will be filled by foreign immigrants coming to Romania.

The second statement presented to them came from a front-running candidate in the cancelled 2024 presidential elections, Elena Lasconi: “I am loyal, I am not a traitor, and I love this country, because the easiest thing to do is to buy a ticket and go somewhere else.” (Mihăescu, September 2024, translated from Romanian). There was an overwhelming adverse reaction to this statement, with almost all respondents challenging the notion of being inadvertently labelled traitors for choosing to leave the country. All of them argued that leaving Romania is mainly caused by the need to go, not because one wants to emigrate, and that there is nothing simple about choosing to relocate from one's home country and leaving one's whole life behind to seek a better future.

An interviewee vehemently argued against migrants being inadvertently labelled as traitors:

“Văd că suntem numiți trădători că am plecat din țară. Dar, de fapt, trădători sunt ei [politicienii], pentru că nu au avut curajul să confrunte problema de ce oamenii pleacă din România. Să asculte gura poporului.”

“I see that we are called traitors because we left the country. But, actually, they [politicians] are the traitors, because they didn't dare to confront why people are leaving Romania. To listen to the people.”

(Sorin, waiter)

The most common suggestion for change regarding Romanian politicians was that they should focus on improving the overall quality of life in Romania. One respondent discussed the quality-of-life improvements this refocusing would bring:

“Dacă s-ar întâmpla lucrul ăsta, atunci înseamnă că le-ar păsa și de noi ăștia care am plecat și ne chinăm aici și stăm despărțiți de familie și ne-am întoarce în România [...]”

“If this were to happen, that would mean that they also care about those of us who left and struggle abroad and are separated from our families and would return to Romania [...]”

(Elena, hostess)

Others argued that politicians should experience life as migrants in order to represent the diaspora competently, while some insisted that Romanian migrants must be treated fairly through agencies that secure basic living and working conditions abroad, or simply through an approach that refuses to distinguish between “low-skilled” and “high-skilled” migrants. Taken together, these statements point to a broader expectation that representation requires not only formal political inclusion, but also embodied familiarity with migrant life and its social hierarchies. In this sense, the distinction between perceived “skills” opens onto the next section on the incomplete “brain drain” narrative.

RQ4: “GARBAGEMEN ARE ALSO IMPORTANT”

The majority of respondents had never encountered the term “brain drain” before. This suggests that migration is not usually discussed through a single, stable “brain drain” narrative, but rather through a changing set of frames that alternately emphasize economic loss, social sacrifice, institutional failure, or the moral worth of particular migrant groups. Their not having heard of this term is not a major surprise as, while the “brain drain” topic occupies a prominent analytical space in policy and academic circles, its technical framing rarely penetrates mainstream journalistic coverage, which tends to focus on specific labour market sectors (e.g., healthcare shortages) rather than adopting the term explicitly in headlines or articles. Nevertheless, a brief definition and examples were provided to all of the participants, including those who had already heard of it. Notably, the examples given were long-standing narratives from Romanian media outlets and politicians, such as those presented above, concerning the dwindling numbers of doctors and professors. These examples were selected because they represent some of the most visible and persistent “brain drain” narratives in Romanian public discourse, appearing consistently across major media outlets and political statements over time.

When asked if they believed the “brain drain” discourse represented them, almost all respondents, even those who had completed their higher education back home, argued that it did not. Some also argued that the focus on “brain drain” resembles a longing for those who have a certain social status, as exemplified by this respondent:

“[...] asta cu “brain drain” îi ca și cum îi plângem pe cei care aveau un statut (mai mare).”

“[...] this thing with “brain drain”, it’s like we are crying over those who had a (higher) status.”

(Andreea, shift leader)

The primary sentiment expressed by the majority of respondents was that the “brain drain” discourse does not provide a comprehensive picture of Romanian migration. General supporting arguments for this majoritarian feeling were that this discourse separates the experiences of migrants into two distinct categories, “high-skilled” and “low-skilled”, with migrants organised into the “high-skilled” category gaining considerably more importance and attention than those deemed part of the “low-skilled” category. It should also be noted that a small number of participants believed that the so-called “brains” should be more visible in the public eye than the other migrants.

The distinction between the two categories of migrants made by those fuelling the “brain drain” discourse was best characterised by this quote:

“De exemplu, dacă ai doi copii, unu-i avocat și unu-i vai de el, îl iei numa pe ăsta avocat și-l ridici și-l ceri și-l vrei, și pe ălalalt îl uiți? Nu. E tot copilul tău. [...] De altfel cum și eu sunt copilul țării.”

“For example, if you have two children, one is a lawyer and the other is not so well off, will you only take the lawyer and praise him and want him, and forget about the other one? No. It is still your child. [...] Just like how I am my country’s child.”

(Mihai, cleaner)

At this point, I am going to introduce the “garbagemen are also important” argument. This phrase emerged from participants’ responses when asked whether the “brain drain” discourse should include all members of the diaspora, regardless of their educational background. Several respondents illustrated their point by providing a specific example, that without garbage collectors, society would quickly fall apart, thus emphasising that every migrant, regardless of their “skill” level, plays a vital role in both their host and home countries.

Respondents argued that some professions, which seemingly require less “skill” than others, can be a lot more important. Examples of garbage collectors (as mentioned above) and construction workers were given, the argument here being that the work they do is just as relevant as other jobs that are usually given more importance. The majority of participants also emphasised that the “low-skill” part of the diaspora, while deemed less intelligent than others, are actually quite clever and should not be treated like lesser people simply because they do not hold a higher education diploma.

Respondents also argued that the so-called “low-skilled” migrants should be given more respect, their lives and experiences should be understood by people fuelling the “brain drain” discourse, and that everybody’s voice matters, regardless of their educational achievements.

When asked how “low-skilled” migrants should be represented in the public discourse, a respondent had this to say:

“Într-o lumină corectă. [...] În a le recunoaște valoarea mai mult decât o fac. [...] Vocea tuturor ar trebui să fie reprezentată în discursul ăsta, altfel nu avem o democrație.”

“In an accurate light. [...] In recognising their value more than they are currently doing. [...] Everybody’s voice should be represented in this discourse, otherwise we do not have a democracy.”

(Florin, bartender)

When asked if the “brain drain” discourse should be expanded to also include so-called “low-skilled” migrants, another respondent argued that:

“Bineînțeles. [...] Și chiar dacă nu au aceleași studii, aceeași mentalitate, aceeași putere de a face o schimbare în România, sunt la fel de importanți ca ceilalți. Sunt oameni. Și ar trebui recunoscuți și luați în considerare și ei.”

“Of course. [...] And even if they don’t have the same studies, the same mentality, the same power to make a change in Romania, they are just as important as the others. They’re people. And they should also be recognised and taken into account as such.”

(Laura, bartender)

Overall, the overwhelming majority of respondents argued that the “brain drain” discourse is incomplete without the experiences and lives of “low-skilled” migrants, and that they should be given the respect they deserve by being recognised as equally important as those deemed “highly-skilled”.

DATA INTERPRETATION

This section interprets the empirical data through the lens of the four research sub-questions, thus linking the findings of this research to the theoretical framework established in the literature review above. Given the results of this research, as presented in the data analysis section above, each sub-question reveals distinct dimensions of how “low-skilled” Romanian migrants experience migration and engage with dominant emigration discourses. This highlights both a theoretical alignment and some empirical challenges to existing migration narratives and dynamics.

RQ1: MIGRATION EXPERIENCE

The data demonstrates that “low-skilled” migrants often view modest employment abroad as a substantial improvement over their limited life chances in Romania. This corresponds with Weber’s concept of life chances, which asserts that social structures significantly constrain individual opportunities (Weber, 1922, as cited in Dahrendorf, 1979, p. 49). Due to systemic barriers such as low wages

and limited social safety nets at home, migration, even into “low-skill” positions, is perceived as an escape from precarity rather than a pursuit of elite success. This contrasts with “high-skilled” migrants who tend to optimise favourable life chances abroad, highlighting why the “brain drain” narrative oversimplifies and often misrepresents Romanian migration.

Concerning the aspirations-capabilities framework outlined by de Haas (2021), the results closely align with this theoretical perspective. All respondents aspired to a better life; however, limited opportunities, low wages, and other constraints in Romania influenced their decision to migrate. While economic hardship was a recurring theme, interviewees also cited broader motivations, such as dissatisfaction with social life or frustration with political leadership, demonstrating that migration is driven by a complex interplay of factors. Furthermore, the numerous suggestions from respondents for improving political and media representation reflect a desire to reshape perceptions, challenge stereotypes, and influence policy in Romania. Ultimately, these findings reinforce de Haas’s (2021) call for more nuanced migration policies: the experiences of my respondents show that policies based solely on attributed “skill level” or economic contribution fail to address the genuine aspirations of individuals and constraints that shape migration decisions.

RQ2: RETURN INTENTIONS

The findings reveal predominantly ambivalent return intentions, with respondents expressing emotional ties to Romania alongside practical economic and social barriers to repatriation. While most maintain active connections with family, friends as well as political and social developments back home, workplace constraints and limited travel frequency underscore ongoing transnational lives rather than definitive settlement decisions. These mixed orientations align with de Haas’ (2021) aspirations-capabilities framework, where persistent homeland attachment coexists with structural barriers, such as low domestic wages, poor worker treatment and social reintegration concerns. These perceived challenges diminish the feasibility to return for some participants, despite their underlying aspirations. Economic pragmatism seems to temper nostalgia, thus positioning migration as potentially reversible, but constrained by Romania’s unchanged/slow-changing structural conditions.

RQ3: POLITICAL & MEDIA REPRESENTATION

The results reveal the misrepresented experience faced by Romanian “low-skilled” migrants. Participants critique Romanian societal and political systems, express distrust in parliament, and overwhelmingly call for migration discourse to shift from emphasising “brain drain” and “high-skilled” migrants to encompassing the whole diaspora. Although some respondents first encountered the term “brain drain” during the interview process, their subsequent critiques reflect genuine

frustration with the underlying logic of skill hierarchies in public discourse, where high-skilled emigration receives disproportionate attention. This mediated exposure mirrors how such framings typically reach migrants indirectly through policy debates rather than personal familiarity. The participants articulate a collective identity that resists simplistic skill-based labels and propose ways to improve their representation in migration debates.

The impact of this misrepresentation is not merely symbolic. Respondents described how being overlooked or stereotyped in public discourse affects their self-esteem, sense of belonging, and even their willingness to engage with Romanian society and politics. Some reported feeling like “second-class citizens” both at home and abroad, while others noted that the lack of recognition for their work abroad, be it in cleaning, construction, or caregiving, contributes to a sense of alienation and frustration. As one respondent suggested, the current discourse “mourns” only those with higher social status, highlighting the emotional impact of exclusionary narratives.

RQ4: BRAIN DRAIN NARRATIVES

These findings strongly resonate with Anderson’s (2013) argument that dividing migrants into dichotomous categories based on perceived “skills” is an arbitrary and exclusionary practice. Migrants themselves experience this distinction as artificial, and their calls for a unified identity as Romanian emigrants echo the critique of segmentation based on one’s “skills”. The data shows that these labels not only reinforce social hierarchies among migrants but also open the door to damaging stereotypes, evident in respondents’ accounts of being treated as less valuable than others by Romanian media and politicians.

Overall, the interviewees’ perspectives challenge the dominant narrative identified by Anderson (2013), which privileges one segment of the diaspora while marginalising the other. Notably, many migrants actively resist this divide, emphasising the essential nature of their work, such as the often-cited example, “garbagemen are also important”, and in doing so, reclaim dignity and value for themselves and their peers.

Echoing Clemens’ (2009) critique, respondents felt that the term “brain drain” was narrow and misleading, saying it overshadows the motivations, aspirations and contributions of the larger part of the diaspora. The subject of Romanian migration is dominated by narratives concerning “high-skilled” migrants, with headlines referring to the loss of doctors or professors being predominantly discussed. The majority of respondents have noted that this discourse, perpetuated by Romanian media and politicians, casts aside the so-called “low-skilled” migrants’ experiences.

DISCUSSION & CONCLUSIONS

This article examined how “low-skilled” Romanian migrants in Amsterdam engage with the political discourse at home on the topic of emigration. The focus on so-called “low-skilled” migrants, those without higher education or working in jobs generally considered less important, stems from concern that they are misrepresented in public debates on Romanian migration.

RESEARCH QUESTIONS & FINDINGS

Economic precarity in Romania, manifesting through low wages, unstable employment and limited opportunities, emerged as the dominant migration driver. Despite experiencing stigma and housing challenges in Amsterdam, respondents consistently reported improved living standards, higher earnings and greater personal freedoms compared to Romania.

Return intentions proved ambivalent, with emotional attachments to Romania tempered by persistent economic barriers, by poor domestic working conditions and by constant concerns regarding a potential social reintegration. While most maintain active connections to their homeland, structural constraints render repatriation unfeasible, for the moment, for most respondents.

Respondents consistently felt deeply misrepresented by Romanian media and politicians, who prioritise “high-skilled” narratives while ignoring “low-skilled” lived realities. This exclusion fosters alienation, with migrants perceiving themselves as politically invisible, despite the substantial electoral influence of the broader diaspora.

The “brain drain” narrative was nearly universally flagged as unrepresentative, and participants assert equal diaspora value through the “Garbagemen are also important” metaphor. They demand recognition beyond skill dichotomies, thus challenging the elite-focused migration discourse.

These findings reveal the existence of a systematic marginalisation within dominant Romanian migration narratives. Participants of this study actively contest their exclusion, demanding collective diaspora recognition that would transcend their perceived skill levels and would embrace all migrant experiences equally.

In short, as public discourse on Romanian emigration has historically oscillated between seasonal low-skilled narratives and more recent “brain drain” framings of “high-skilled” migration (particularly prominent since EU accession), this selective visibility continues to marginalise the experiences of permanently settled “low-skilled” migrants, such as those documented here. Respondents consistently felt misrepresented by Romanian media and politicians, arguing that their experiences matter equally and that their voices deserve inclusion alongside those of all diaspora members. The Romanian diaspora should be

recognised as a collective identity within migration discourse, representation, and policymaking, rather than fragmented into “skill”-based categories.

Taken together, all these theoretical perspectives highlight the central message of this study: We must move beyond simplistic categories, such as those based on perceived “skills”, when it comes to migration, and we must appreciate the full, diverse spectrum of experiences, as well as the migration patterns, waves and cycles, of the Romanian diaspora.

Future research should broaden the scope of this study by including larger and more diverse samples of Romanian migrants across different countries and occupational backgrounds, and by employing both qualitative and quantitative methods. Comparative and longitudinal studies could offer deeper insights into how experiences, identities, and representations evolve, helping to inform more effective and inclusive policies for the diaspora.

POLICY IMPLICATIONS

The divisive, discriminatory and exclusionary nature of current media and political discourse also carries significant policy implications. When the primary migration discourse prioritises retaining or attracting Romanian “high-skill” migrants, policies tend to target a limited occupational domain, such as salary increases for doctors, IT sector tax exemptions, and returnee business grants, leaving the broader diaspora’s needs unaddressed.

As also mentioned by the respondents, there is a significant need for this discourse to expand in order to include all members and voices of the diaspora, regardless of their educational background or occupation. Ultimately, I believe there are two clear examples of changes that should be implemented to foster a more inclusive policymaking for all migrants.

Firstly, ensuring that all Romanian migrants, regardless of their background and perceived “skills”, have formal representation and a voice in the Romanian parliament. This is crucial in countering the current misrepresentation of “low-skilled” migrants and can be achieved through various means. One example would be adjusting the criteria for diaspora parliamentary seats or consultative bodies to ensure that candidates and representatives are drawn from a broader range of backgrounds, rather than just professional or elite groups, or the organisation of forums or consultations where migrants from all occupational backgrounds can voice their concerns and policy suggestions directly to policymakers.

Secondly, state-sponsored support programmes tailored for migrants should be developed. These programmes should focus on issues such as improved access to employment services and targeted social and legal assistance to address challenges faced in both host countries and upon return to Romania. Such initiatives already exist for “high-skilled” returnees, exemplified by salary increases for doctors, IT sector tax exemptions, and the Start-Up Nation programme offering non-reimbursable grants up to €440 million in total funding (Ernst, 2025; Milcev, 2024). However,

these policies remain largely unavailable to “low-skilled” diaspora members. Taking these, or similar, actions for all diaspora segments would represent a step towards a more representative and equitable migration policy. The qualitative approach highlighted the diversity within “low-skilled” migrants, whose various regions of origin, ages, and backgrounds correspond to a wide array of abilities and aspirations overlooked by such reductive labels. Intersectional factors, such as regional accents, gender, or prior occupations, influence individual experiences and potential discrimination, challenging any monolithic understanding of “low-skilled” migration.

LIMITATIONS

Several important limitations must be acknowledged in interpreting the findings of this research. Most significantly, the small sample size of eight participants, while appropriate for in-depth qualitative exploration, precludes statistical generalizability and may not fully capture the diversity of experiences across the broader Romanian diaspora. Although thematic saturation was achieved even within this small sample, as proven by the recurrence of such themes as precarity, representation and opinions on the “brain drain” discourse, an expansion to a larger sample size would have boosted the generalizability of the findings.

Furthermore, the geographical focus on “low-skilled” migrants, specifically in Amsterdam and its surrounding suburbs, means that the findings may not accurately reflect the experiences of those migrants working and living in other European locations, labour market sectors, or with other migration trajectories. As this research relies exclusively on qualitative interviews, its results are also inherently shaped by the subjective perspectives of the participants and may not capture the full spectrum of “low-skilled” migrants’ opinions, particularly from more isolated or reluctant diaspora members.

In addition, my background as a Romanian researcher with a personal connection to the topic at hand may have influenced both the interview process and the interpretation of data, despite reflexive efforts to bracket preconceptions.

Finally, the specific socio-political context during data collection (April–May 2025) amid ongoing economic challenges and electoral cycles in Romania may have influenced the interpretation of these findings in light of evolving migration dynamics.

FINAL MESSAGE & CALL TO ACTION

In the end, the key takeaway of this article is that Romanian “low-skilled” migrants mostly have a negative attitude towards Romanian media and politicians, and have a strong sense that no one cares about their individual stories. This leads to the deep feeling of disillusionment and abandonment that many “low-skilled”

migrants have, and they therefore perceive not only a lack of recognition by, but also a fundamental disconnect from their homeland.

This sentiment underscores the urgent need for Romanian institutions and media to acknowledge the realities faced by all migrants, not merely those framed through episodic discourses like seasonal and informal workers or the post-EU accession “brain drain” narratives focused on doctors and teachers (e.g., Popa, 2024, Hotnews.ro; Birchall, 2015, Adevărul; Ghiurca, 2025, Adevărul), thus ensuring their voices are heard and their experiences are respected in public discourse and policymaking. The “brain drain” framing persists due to its utility in justifying sector-specific policy failures (e.g. healthcare or education shortages) while obscuring broader structural emigration drivers affecting “low-skilled” permanent settlement patterns. Ultimately, fostering inclusive conversations that recognise the full diaspora spectrum is essential for rebuilding trust and valuing every Romanian migrant equally, transcending “skill”-based hierarchies.

BIBLIOGRAFIE

1. Anderson, B. (2013). *Us and them? The dangerous politics of immigration control*. OUP Oxford.
2. Anghel, R.G., & Horváth, I. (2015). Migration and its consequences in Romania. In R.G. Anghel & I. Horváth (Eds.), *Migration and its Consequences: Romania and the Romanian Diaspora* (pp. 7–23). Editura Polirom.
3. Anghel, R.G., Botezat, A., Coşciug, A., Manafi, I., & Roman, M. (2016). International migration, return migration, and their effects: A comprehensive review on the Romanian case (IZA Discussion Paper No. 10445). *IZA Institute of Labor Economics*. <http://migrationcenter.ro/wp/wp-content/uploads/2017/07/Anghel-Remus-et.-al.-2017.-International-Migration-Return-Migration.pdf>.
4. Bălan, M., & Olteanu, C. (2017). Brain drain in the globalization era: the case of Romania. *Annals of the University of Craiova, Economic Sciences Series*, 3, p. 1–12. https://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2017-03/03_MARIANA%20BALAN,%20COSMIN%20OLTEANU.pdf
5. Bălan, M., & Olteanu, C. (2017). Brain drain in the globalization era: The case of Romania. *Annals of the Constantin Brâncuși University of Târgu Jiu, Economy Series*, 3, p. 26–35.
6. Birchall, A. (2015, October 30). Impactul fenomenului „brain drain“ se resimte cel mai acut în domeniul sănătății. *Adevărul*. <https://adevarul.ro/blogurile-adevarul/impactul-fenomenului-brain-drain-se-resimte-cel-1662734.html>.
7. Botezat, A., & Moraru, A. (2020). Brain drain from Romania: What do we know so far about the Romanian medical diaspora? *Eastern Journal of European Studies*, 11(1), p. 309–334. <https://ideas.repec.org/a/jes/jourml/y2020v11p309-334.htm>.
8. Clemens, M.A. (2009). Skill flow: A fundamental reconsideration of Skilled-Worker Mobility and Development. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1477129>.
9. Constantinoiu, M. & Deak, I. (2022, March 30). *Migrația tăcută*. *Frontieristii.ro*. <https://frontieristii.ro/migratia-tacuta/>
10. Cristian E. R., Bărăgan L. G., & Mustea Ș. R. (2017). The criteria underlying the Romanians emigration intent. *“Ovidius” University Annals. Economic Sciences Series (Online)*, 17(1), 150–154. https://stec.univovidius.ro/html/anale/RO/2017/Full%20Vol.%20XVII%20Issue%201_v3.pdf.
11. Cornea, O. (2023, March 3). Țară în service | Numărul românilor pentru care acasă e în străinătate se apropie de șase milioane. Cine oprește exodul? *Europa Liberă România*. <https://romania.europalibera.org/a/romani-strainatate-romania-scadere-populatie/32262375.html>.

12. Dahrendorf, R. (1979). *Life chances: Approaches to social and political theory*. University of Chicago Press.
13. De Haas, H. (2021). A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies*, 9(1). <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>.
14. Digi24 (2023, October 23). România se confruntă cu unul dintre cele mai grave exoduri de creiere din lume. În ultimii 10–15 ani, 20% din forța de muncă a emigrat. *Digi24*. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/social/romania-se-confrunta-cu-unul-dintre-cele-mai-grave-exoduri-de-creiere-din-lume-in-ultimii-10-15-ani-20-din-forța-de-munca-a-emigrat-2552861>.
15. Durkheim, E. (1933). *The division of labor in society* (G. Simpson, Trans.). The Free Press of Glencoe. (Original work published 1893).
16. Ernst, I. (2025, March 21). Romania earmarks EUR 440 mln for new Start-Up Nation scheme. *Romania Insider*. <https://www.romania-insider.com/romania-startup-nation-march-2025>.
17. Flanța, D., & Nistor, R.M. (2017). Brain drain: Are we losing our minds? A study on the Romanian human capital flight. *On-Line Journal Modelling the New Europe*, 24, p. 58–75. <https://doi.org/10.24193/OJMNE.2017.24.05>.
18. Ghiță, B. (2026, March 26). Fenomenul „brain drain” ia amploare în România: pierdem tineri cu studii superioare din cauza lipsei locurilor de muncă. *Știrile ProTV*. <https://stirileprotv.ro/stiri/social/fenomenul-brain-drain-ia-amploare-in-romania-pierdem-tineri-cu-studii-superioare-din-cauza-lipsei-locurilor-de-munca.html>.
19. Ghiurca, N. (2025, May 23). Daniel David avertizează că „începem să nu mai avem profesori” în școli. Ce soluții propune. *Adevărul*. <https://adevarul.ro/stiri-interne/educatie/daniel-david-avertizeaza-ca-incepem-sa-nu-mai-2445638.html>.
20. Goga, C.I., & Ilie, V. (2017). From “brain drain” to “brain gain”: Where does Romania stand? *Revista de Științe Politice*, 54, p. 90–103. <https://cepos.eu/pdf/RSP%2054.pdf>.
21. Hartman, T. (2008). States, markets, and other unexceptional communities: Informal Romanian labour in a Spanish agricultural zone. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 14(3), p. 496–514. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2008.00514.x>.
22. Horváth, I. (2007). *Romania* (Country Profile No. 9). GFMD (Global Forum on Migration & Development). <https://www.gfmd.org/pfp/policy-tools/migration-profiles/repository/601>.
23. Institutul Național de Statistică. (2006). *Anuarul demografic al României 2006* [Romanian demographic yearbook 2006]. Institutul Național de Statistică. <https://insse.ro/>.
24. Leca I., Vranceanu C.A., & Tigu G. (2015). The seduction of migration with regard to Romanian workers. *Analele Universității din Oradea. Științe economice*, 25(1), 1130–1136. <https://ideas.repec.org/a/ora/journal/v1y2015i1p1130-1136.html>.
25. Mihăescu, A. (2024, September 18). Elena Lasconi, declarație controversată despre românii din diaspora: „Sunt loială, nu sunt o trădătoare și iubesc țara asta pentru că cel mai simplu lucru este să-ți iei un bilet și să pleci în altă parte”. *G4Media.ro*. <https://www.g4media.ro/elena-lasconi-declaratie-controversata-despre-romanii-din-diaspora-sunt-loiala-nu-sunt-o-tradatoare-si-iubesc-tara-asta-pentru-ca-cel-mai-simplu-lucru-este-sa-ti-iei-un-bilet-si-sa-pleci-i.html>.
26. Milcev, A. (2024, September 3). Romanian annual tax return for 2023/2024: The most important changes. *EY Global*. https://www.ey.com/en_ro/insights/tax/2024/romanian-annual-tax-return-for-2023-2024-the-most-important-changes.
27. Müller, H.-P. (2020). Lebenschance(n). In H.-P. Müller & S. Sigmund (Eds.), *Max Weber-Handbuch* (pp. 111–113). J.B. Metzler. https://doi.org/10.1007/978-3-476-05142-4_25.
28. Pescaru, C.-M. (2014). The brain drain phenomenon in Romania: Characteristics, implication. *Revista Universitară de Sociologie*, 11(2), p. 40–45. <http://sociologiecraiova.ro/revista/wp-content/uploads/2018/07/4.-CRISTINA-MARIA-PESCARU-THE-BRAIN-DRAIN-PHENOMENON-IN-ROMANIA-CHARACTERISTICS-IMPLICATON-PP.40-45.pdf>
29. Piore, M.J. (1979). *Birds of passage: Migrant labour and industrial societies*. Cambridge University Press.

30. Popa, D. (2022, December 7). Baniii invizibili care ies pe tăcute din țară. Pierderile financiare provocate de exodul creierelor. *HotNews.ro*. <https://hotnews.ro/banii-invizibili-care-ies-pe-tacuta-din-tara-pierderile-financiare-provocate-de-exodul-creierelor-93156>.
31. Popa, D. (2024, April 21). Dintre medicii tineri, 57% spun că preferă să emigreze. De ce pierdem și mult personal mediu din sănătate? *HotNews.ro*. <https://hotnews.ro/dintre-medicii-tineri-57-spun-ca-prefera-sa-emigreze-de-ce-pierdem-si-mult-personal-mediu-din-sanatate-5529>.
32. Redacția GR. (2023, January 17). Se golește țara: „Dacă emigrația continuă, în 15 ani România nu mai are viitor”. *Gazeta Românească*. <https://www.gazetaromaneasca.com/diaspora/romania-nu-mai-are-viitor-emigratie-sociolog/>.
33. Sandu, D. (2005). Dynamics of Romanian emigration after 1989: From a macro- to a micro-level approach. *International Journal of Sociology*, 35(1), p. 36–56. <https://doi.org/10.1080/00207659.2005.11043153>.
34. Sandu, D. (2024, July 2). Analiză sociologică. De ce Olanda este tot mai atractivă pentru români? *HotNews.ro*. <https://hotnews.ro/de-ce-olanda-este-tot-mai-atractiva-pentru-romani-1575387>.
35. Stan, A. (2024). On your own in a one-and-unequal world: Forms and worldviews in contemporary Romanian narratives of emigration. *Transilvania*, 4, p. 1–7. <https://doi.org/10.51391/trva.2024.04.01>.
36. Statistics Netherlands (2024, June 4). Over 745 thousand from other EU countries live in the Netherlands. *Statistics Netherlands*. <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2024/23/over-745-thousand-from-other-eu-countries-live-in-the-netherlands>.
37. Voivozeanu, A. (2020). “I wanted to see how to make money there too”: Mobility strategies of Romanian seasonal workers in the agricultural sector abroad. *Social Change Review*, 18(1), p. 13–38. <https://doi.org/10.2478/scr-2020-0003>.

CONFERINȚELE DALLES ALE ACADEMIEI ROMÂNE

ACAD. NICOLAE-VICTOR ZAMFIR,
„FIZICA ȘI CIVILIZAȚIA UMANĂ”

MONICA MITARCĂ *

Conferința susținută la finele lunii ianuarie 2026 de Acad. Nicolae-Victor Zamfir la Sala Dalles, pe tema „Fizica și civilizația umană”, reprezintă mai mult decât un eveniment academic destinat publicului larg (acesta fiind formatul conferințelor Dalles ale Academiei Române). Ea poate fi privită ca un demers necesar într-o epocă în care societatea pare să oscileze între un progres tehnologic spectaculos și o tot mai evidentă criză a cunoașterii științifice. Într-un timp dominat de rețele sociale, de informație instantanee și de relativizarea adevărului, vocea oamenilor de știință devine esențială pentru păstrarea echilibrului intelectual și moral al societății.

Fizica, așa cum subliniază și tema conferinței d-lui Acad. Zamfir, nu este doar o disciplină abstractă, izolată în laboratoare sau în formule inaccesibile. Ea se află la baza civilizației moderne. Aproape fiecare obiect pe care îl folosim zilnic este rezultatul unei descoperiri fundamentale din fizică: electricitatea, internetul, comunicațiile moderne, medicina imagistică, sateliții, transportul aerian sau tehnologia digitală. Civilizația contemporană este, într-un anumit sens, o civilizație construită pe înțelegerea legilor naturii și pe folosirea lor pentru fundamentarea unor noi și noi forme de cunoaștere. Fără cercetarea fundamentală realizată de generații de fizicieni – sau de oameni curioși, însetați de cunoaștere, pe care împărțirea curentă a științelor îi poate clasifica în diverse moduri, astronomi, fizicieni, chimiști, matematicieni, biologi, medici ș.a.m.d. – lumea modernă ar fi rămas la un alt nivel de dezvoltare.

Tocmai de aceea, popularizarea științei devine o necesitate publică, nu un simplu exercițiu de comunicare sau de autopromovare. Conferințe precum cea susținută de academicianul Nicolae Zamfir au rolul de a apropia publicul larg de marile întrebări ale cunoașterii: cum funcționează universul, ce este materia, ce sunt găurile negre, cum se explică energia sau structura atomului. Curiozitatea științifică este una dintre cele mai importante resurse ale unei societăți, deoarece ea

---

* PhD, Institute of Sociology, Romanian Academy, e-mail address: monamitarca@yahoo.com.

stimulează gândirea critică, spiritul de observație și capacitatea de a pune întrebări. O societate care nu mai cultivă în oameni curiozitatea devine vulnerabilă la manipulare, prin intermediul instrumentalizării pseudo-cunoașterii.

În prezent, ne aflăm într-o epocă deseori descrisă drept „era post-adevărului”, în care emoția și opinia personală tind să cântărească mai mult decât informația demonstrată științific. Fenomenul este vizibil peste tot: teorii conspiraționiste, neîncredere în cercetarea științifică, pseudo-medicamente promovate agresiv, *fake news* și apariția pseudo-expertilor, fie ei influenceri sau nu. Într-un asemenea context, știința nu mai este doar un domeniu al specialiștilor, ci o formă de apărare intelectuală a societății democratice. Metoda științifică – fundamentată pe observație, ipoteze, experiment, verificare – reprezintă unul dintre cele mai solide instrumente create de omenire în sprijinul cunoașterii.

Este important să înțelegem că fizica constituie nu doar baza pentru apariția unor noi tehnologii, ci și un model de gândire, fundamentat pe un proces de cunoaștere care cuprinde drept etape intermediare îndoiala, testarea ipotezelor, urmărirea riguroasă a demonstrației și acceptarea chiar și a invalidării ipotezei. Orice știință sau disciplină științifică ne învață, dincolo de noțiunile (limbajul) și formulele proprii, să acceptăm și chiar cultivăm îndoiala, să ne testăm ideile și să înțelegem zonele de suprapunere dintre ce *cred*, ce *știu* și ce *cunosc*. Acest tip de disciplină intelectuală este vital într-o societate suprasaturată de informații, cum este cea în care trăim – și mai ales de cele generate de inteligența artificială, ale cărei artefacte încă nu am învățat să le recunoaștem.

Însă tocmai aici apare una dintre marile vulnerabilități ale sistemului educațional românesc: învățământul excesiv compartimentat și lipsa unei perspective transdisciplinare – pentru că disciplinele sunt adesea tratate ca niște teritorii complet separate. Fizica este izolată de filosofie, matematica de literatură, biologia de istorie sau de etică. Această teză a necesității unificării câmpurilor cunoașterii, promovată de Solomon Marcus atât în lucrările sale, cât și în alocuțiunile ținute cu diverse prilejuri, încă nu și-a găsit loc în politicile publice și în valurile de schimbări ale sistemului de învățământ românesc. Elevii învață în continuare formule fără a înțelege legătura lor cu viața reală și fără a percepe conexiunile dintre diferitele domenii ale cunoașterii (exemplul meu preferat fiind pârghia și clanța). Or, civilizația umană nu evoluează prin memorare, ci prin interferența dintre idei, prin exersarea curiozității științifice și prin explorare.

Fizica influențează economia și politica prin tehnologiile create pe baza descoperirilor din câmpul său; cele mai recente provocări cu care vine orice cunoaștere nouă apărută într-un câmp – biologia, să zicem, mai ales în domeniul geneticii și a noilor direcții din medicină – duc la necesitatea studierii filosofiei, sociologiei sau chiar antropologiei în paralel, pentru a înțelege funcția socială a aplicării noilor achiziții teoretice în mod practic. Informatica modifică relațiile sociale, societatea și, ultimamente, chiar modul în care funcționează democrația. Iar lucrul acesta este valabil pentru toate științele. Societatea are nevoie de punți între domenii, nu de ziduri artificial ridicate între ele.

Conferința lui Nicolae Zamfir are și meritul de a readuce în atenție ideea că marile descoperiri științifice sunt parte a patrimoniului cultural al umanității. De multe ori, vorbim despre cultură doar în sens artistic sau literar, trecând peste faptul că teoria relativității, mecanica cuantică sau descoperirea structurii atomului sunt la fel de importante pentru istoria civilizației precum marile opere de artă. Albert Einstein, Isaac Newton sau Marie Skłodowska-Curie au influențat lumea poate la fel de mult ca marii filosofi și scriitori ai omenirii.

Paradoxal, însă, deși trăim în cea mai tehnologizată epocă din istorie, societatea contemporană pare să manifeste un reviriment, sub asaltul pseudo-cunoașterii. Astrologia, teoriile conspiraționiste, pseudo-știința și diferite forme de misticism comercial capătă tot mai multă popularitate, hrănind nevoia de explicații simple, emoționale și spectaculoase (a se citi, la îndemână) în locul adevărilor complexe și nuanțate oferite de știință. Acest fenomen este amplificat de algoritmi rețelelor sociale, care favorizează senzaționalul și emoția, nu rigoarea intelectuală.

În fața acestei tendințe devenite realitate, oamenii de știință și instituțiile academice au o responsabilitate uriașă: aceea de a comunica mai bine cu publicul larg. Cercetarea nu trebuie să rămână captivă în limbajul tehnic al revistelor de specialitate. Pe de altă parte, însă, popularizarea științei nu înseamnă simplificare (cândva, termenul prin care se realizează transferul cunoașterii în afara școlii era acela de „vulgarizare științifică”), ci transformarea cunoașterii într-un bun accesibil societății și un motor al stimulării curiozității științifice a generațiilor următoare. Conferințele publice, documentarele, muzeele interactive, spațiile precum Casa Experimentelor, Fab Lab-urile, maker space-urile, dar și podcasturile științifice și prezența cercetătorilor în spațiul public pot contribui la restaurarea respectului pentru adevărul verificabil.

Discursul despre fizică și civilizație este, în fond, un discurs despre viitorul societății. O civilizație care abandonează gândirea critică și respectul pentru cunoaștere riscă să devină prizoniera manipulării și a obscurantismului. În schimb, o societate care investește în educație, în cercetare și în cultura științifică poate genera progres autentic, libertate intelectuală și dezvoltare durabilă.

Conferința susținută de academicianul Nicolae Zamfir reamintește faptul că știința nu este doar un domeniu profesional rezervat cercetătorilor, ci o componentă fundamentală a culturii moderne și a înțelegerii lumii. Într-o epocă în care adevărul este adesea contestat, iar pseudo-cunoașterea se răspândește rapid, promovarea spiritului științific devine nu doar un act educativ, ci unul de responsabilitate civică.

IN MEMORIAM

MARIA LARIONESCU – LECȚII CARE RĂMÂN
BINELE FĂCUT DISCRET

MARIAN V. NĂSTASE*

Opera Mariei Larionescu acoperă câteva dintre marile teme ale sociologiei din România: istoria disciplinei, sociologia rurală, recuperarea tradiției gustiene, analiza tranziției postcomuniste, studiul structurii sociale și al clasei mijlocii, precum și reflecții metodologice asupra cercetării sociologice.

A publicat volume, studii și articole în lucrări colective și reviste de specialitate, în țară și în străinătate. A fost autoare, coautoare, coordonatoare, traducătoare și comentatoare a unor lucrări de referință. Printre acestea, pot fi menționate: „Școala Sociologică de la București. Tradiție și actualitate”, „Istoria sociologiei românești”, „Constituirea clasei mijlocii în România” și a îngrijit ediția românească a lucrării lui Nicolae Petrescu, „Principiile sociologiei comparate”, distinsă cu Premiul „Dimitrie Gusti” al Academiei Române.

Aceste câteva rânduri sunt mai puțin despre contribuțiile profesoarei Maria Larionescu în domeniul sociologiei, deși ele sunt remarcabile. Despre acestea vor scrie, poate, alții mai îndreptățiți decât mine. Eu aleg să vorbesc despre o altă moștenire, la fel de importantă: ceea ce a lăsat în sufletul meu și, sunt convins, nu doar într-al meu. Câteva lecții, câteva momente, câteva experiențe formative care mi-au influențat discret, dar semnificativ devenirea mea umană și profesională.

PRIMA ÎNTÂLNIRE

Prima mea întâlnire cu Maria Larionescu a avut loc la Institutul de Sociologie al Academiei Române, la sfârșitul anilor '90, în cadrul unei ședințe a Departamentului de Istoria Sociologiei.

Am văzut-o de la distanță, înainte de începerea ședinței. Mi s-a părut înaltă pentru o femeie din România și, mai ales, în comparație cu femeile din universul

---

* PhD, Associated Faculty, The Bucharest University of Economic Studies, Faculty of Administration and Public Management, e-mail address: marian.nastase@amp.ase.ro.

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXVII, nr. 1–2, p. 111–114, București, 2026

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

meu relațional, mai degrabă minione. Purta un costum deux-pièces vișiniu. Părul ușor grizonat era atent pieptănat și așezat într-o coafură care trimitea, discret, la eleganța anilor '50–'60. Avea ținuta unei femei de neam mare, din marile familii boierești. Nu aveam cum să verific atunci această impresie: nu existau internetul de astăzi, smartphone-ul sau laptopul la îndemână. Mai târziu am aflat că era ardeleancă, din comuna Mihalț, județul Alba.

Am auzit-o vorbind în acea ședință. Dincolo de bogăția vocabularului – rostea cuvinte pe care nu le mai auzisem și al căror sens nu îl înțelegeam pe deplin – m-a impresionat tonul. Vorbea limpede, fără emfază, cu o precizie calmă. Cuvintele păreau alese cu grijă și se așezau firesc, coerent și fluent în frază.

Mai era însă ceva ce mi-a rămas din acea primă impresie: expresivitatea. După fiecare intervenție mai amplă, apărea un zâmbet cald, prietenos. Aveam să înțeleg mai târziu sensul lui: nu era acolo pentru a domina, pentru a impresiona sau pentru a-și etala superioritatea, ci pentru a participa, pentru a ajuta la realizarea unui proiect comun.

Ulterior, am înțeles că impresia mea nu venea doar din diferența dintre un student nesigur și un profesor consacrat. Venea din întâlnirea cu o erudiție care nu se afirmă zgomotos, ci se lasă intuită firesc; din întâlnirea cu acea bucurie pe care o dă nu doar cunoașterea în sine, ci mai ales dorința altruistă de a o împărtăși.

EXAMENUL DE LICENȚĂ

A doua experiență semnificativă – susținerea examenului de licență. După trei examene scrise, care îmi păuseră deloc ușoare, urma susținerea lucrării de licență. Comisia de examinare era alcătuită din profesorii Septimiu Chelcea, Vintilă Mihăilescu și Maria Larionescu. Niciunul dintre ei nu mă știa decât, cel mult, episodic. Eram deja speriat de proverbiala exigență a profesorului Chelcea. Mă așteptam la o avalanșă de întrebări menite să mă pună în dificultate. Și așa a fost.

Tema centrală a lucrării – identitatea – era una ofertantă pentru toți cei prezenți. Am început prezentarea, am vorbit aproximativ două minute. La un moment dat, domnul Chelcea m-a oprit și a făcut o observație corectă referitoare la titlul lucrării. Acesta conținea o eroare minoră, dar relevantă din punct de vedere semantic și metodologic, una care nu putea să scape unei examinări atente. A fost momentul în care elanul meu a fost aproape complet „retezat”. Întrebările domnului Chelcea au continuat: ce culoare are coperta cărții „X” din bibliografie, în câte ediții a fost publicată cartea „Y”, de ce am interpretat într-un anumit fel un anumit coeficient statistic etc. Eu încercam să răspund cât de bine puteam, în condițiile date.

La un moment dat, doamna Larionescu a atins antebrațul domnului Chelcea, un gest aproape imperceptibil care putea să însemne „ia-l un pic mai încet” sau

poate „vreau să intervin”. Domnul Chelcea s-a oprit, iar doamna Larionescu mi s-a adresat calm: „te rog, spune-mi cum ai înțeles tu și cum ai abordat interpretarea rezultatelor”. A fost clipa în care mi-am recăpătat suflul pierdut mai devreme. Am dus la bun sfârșit prezentarea.

Mulți ani mai târziu, reacțiile primite din partea studenților mei au fost că în discuțiile cu mine se simt încurajați să vorbească. Mi-am amintit, probabil nu întâmplător, acel moment al susținerii lucrării de licență. Am înțeles că autoritatea binefăcătoare este aceea care nu strivește, care face loc celuilalt să gândească și să se exprime.

DOCTORATUL

A acceptat calitatea de îndrumător al tezei de doctorat ca și cum m-ar fi cunoscut de o viață, ca și cum aș fi stat zi de zi în preajma dumneaei, deși intersecțiile noastre de până atunci nu au fost foarte dese. Am întrebat-o, cu sfială, dacă acceptă să coordoneze teza de doctorat a unuia care nu este, în mod direct, un student „crescut” de domnia sa. Mi-a răspuns, cu aceeași expresie blajină pe care o mai întâlnisem: „există cazuri de adopții reușite”. Nu am fost singurul beneficiar al acestei generozități. Îmi amintesc foarte bine că în anul al treilea, a acceptat, la rugămintea mea, o altă „fiică” rătăcită, o colegă al cărei profesor abandonase coordonarea tezei sale. Maria Larionescu a adoptat-o fără ezitare.

Retrospectiv, îmi dau seama că înțelesese foarte bine semnificația conceptului „îndrumare”, rostul și rânduiala aferentă acestuia: un echilibru armonios între libertatea care încurajează apariția ideilor noi, inovatoare și liniile fundamentale care nu trebuiau depășite și pe care le apăra cu fermitate, dar niciodată agresiv. Găsea de fiecare dată cuvintele potrivite pentru a-mi impune cu delicatețe aceste limite, peste care eu mai treceam din când în când. Au fost momente în care m-a dojenit, pe bună dreptate, dar nu tunător, ci într-un mod în care m-a făcut să-mi fie rușine că am supărat-o.

Când a început corectarea tezei, mi-a spus: „Să știi că eu o să-mi iau treaba în serios”. Și chiar așa a fost: fiecare cuvânt a trecut prin filtrul său extrem de riguros. Era foarte mândră să-mi spună că se acomodase cu tehnologia, folosind „Track Changes”. A reușit să scoată cea mai bună variantă din ceea ce livrasem eu.

Am fost în casa domniei sale de câteva ori, undeva în cartierul Titan, pentru a discuta și pe materialul tipărit. M-a așteptat de fiecare dată cu masa pusă: „Nu ai cum să lucrezi dacă nu ești hrănit”.

După câțiva ani de la susținerea publică a tezei de doctorat, am lansat cartea rezultată din cercetare, la Cărturești - Verona. A acceptat imediat invitația de a participa și de a vorbi. Cei aproximativ douăzeci de participanți au remarcat la dumneaei ceea ce încerc eu să spun acum în multe cuvinte: „Ce om frumos!”

ULTIMA CONVORBIRE

Ultima conversație a fost telefonică, a avut loc în ianuarie 2026 și nu știam că avea să fie ultima. Avea același ton pozitiv, amabil și cald, care ascundea încă destul de bine oboseala și epuizarea fizică.

Am sunat-o să-i dau vestea trecerii la cele veșnice a profesorului Ioan Mărginean. Mi-a explicat că se găsește în situația de a nu putea participa, că nu poate pleca decât însoțită de un membru al familiei, dar m-a rugat să aprind și din partea dumneai o lumânare și să transmit familiei domnului profesor un mesaj de consolare.

M-a întrebat ce mai fac, i-am spus că am finalizat un proiect de cercetare amplu și că urmează să public câteva articole. S-a bucurat și mi-a urat pe tonul binevoitor cu care mă obișnuise de-a lungul timpului, să ajung „un sociolog consacrat”. Chiar și în acele momente, mai avea resurse pentru o vorbă bună, o încurajare.

A fost omul care a răspuns nevoii mele de model, deși era conștientă că una dintre tendințele contemporane merge mai curând în sens invers, aceea de a dărâma modelele. A fost și rămâne, pentru mine, o colecție de exemple de atitudini din care să mă inspir, pe care să mă sprijin, pe care să le preiau atunci când rămân fără idei, fără certitudinea că decizia luată este cea corectă.

A plecat în liniște, fără zgomot, în Săptămâna Luminată. Ultimul său chip păstra urma de senin pe care am simțit-o tot timpul la ea.

LECȚIILE CARE RĂMÂN

Acum, mă simt mai singur, fără vorba blajină și fără zâmbetul mereu binevoitor. Însă îmi rămân câteva lecții fundamentale: erudiția nu trebuie afișată ostentativ, nu îl faci pe student să se simtă prost dacă nu știe, îi faci loc pentru a gândi și pentru a se exprima, ești disponibil, oferi o explicație de câte ori e nevoie.

Sintetic, încurajezi fără să umilești și corectezi fără să rănești. Binele se face discret, mai ales dintr-o poziție de autoritate, în care poți, cu mare ușurință, să marchezi existențe. Acestea sunt lecțiile pe care mi le-a transmis, aproape pe nesimțite, Maria Larionescu. Pentru o societate care a înțeles de multe ori autoritatea ca severitate, ele rămân de mare valoare.

Bădescu, A.I., Bădescu, I.C.¹, *Disoluție identitară sau adaptare la multiculturalitate? Studiu asupra translingvistismului în rândul familiilor cu copii din Manchester*, Manchester, Editura Manchester Expert Academic Press, 2023

Lucrarea celor doi autori, cu o lungă experiență în studiul migrației și al domeniilor conexe, între care și cel deosebit de complex al translingvistismului, are la bază un proiect coordonat cu rigoare metodologică și combină cercetarea calitativă și cantitativă, bazându-se pe interviuri aprofundate, studii de caz și date secundare despre migrația internațională etc. Volumul editat în Marea Britanie cuprinde elemente de noutate metodologică situate la intersecția dintre discursul sociologic și aspectele lingvistice ale moștenirii culturale, oferind un cadru de referință deopotrivă pentru factorii de decizie și cercetători.

Prin finanțare din partea Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, acest proiect susține direct obiectivul vital de a informa factorii de decizie din România cu privire la riscurile disoluției identitare în contexte translingvistice, în special în cadrul familiilor de români migranți cu copii din străinătate. Studiul relevă amploarea și dinamica fenomenului translingvistismului, situându-l în planul realităților socio-economice și culturale ale migrației. Lucrarea avansează ipoteza că limba română, deși încă vorbită în rândul acestor familii, este expusă riscului de marginalizare sau abandon din cauza unui mix de factori instituționali, socio-economici, culturali și emoționali.

Implicațiile acestei cercetări sunt profunde. Marginalizarea lingvistică poate duce la difuzia identitară și, în cele din urmă, la abandonul limbii, ceea ce nu numai că afectează creativitatea copiilor, dar erodează și profilul identitar pe termen lung al diasporei românești. Lucrarea celor doi autori articulează aceste probleme cu

---

¹ Alina Ionela Bădescu este doctor în sociologie al Universității din București. Contribuția ei la studiul translingvistismului în cadrul comunităților de migranți români este reflectată de bogata sa experiență de profesor coordonator al Școlii românești „Nicolae Iorga” din Manchester. Urmează cursurile Școlii doctorale în cadrul Facultății de Politici Sociale a Universității din Leeds.

Dr. Ciprian Ilie Bădescu este doctor în sociologie al Universității din București, având o experiență vastă în domeniul politicilor sociale și a regimurilor de bunăstare din Europa Centrală și de Est. MA în Business Administration la Anglia Polytechnic University, Cambridge. A fost cercetător asociat al Institutului de Dezvoltare Globală de la Universitatea din Manchester în cadrul proiectului intitulat „Îmbunătățirea infrastructurii de cercetare în domeniul asistenței sociale în țări cu venituri mici și medii” (proiect finanțat în comun de către *European Social and Research Council din Marea Britanie și Foreign, Commonwealth & Development Office (FCDO)*).

precizie, situându-le în realitățile mai largi ale provocărilor demografice ale României, având în vedere că în ultimele trei decenii țara a pierdut aproximativ 20% din populație din cauza migrației.

Lucrarea publicată este riguroasă din punct de vedere metodologic, inovatoare din punct de vedere intelectual și cu impact asupra politicilor de răspuns. Aceasta răspunde unei nevoi naționale urgente și contribuie la discursul științific despre impactul migrației asupra moștenirii identitare. Publicat în limba română de Manchester Expert Academic Press, editură din Marea Britanie, cu sprijinul Departamentului pentru Români de Pretutindeni, volumul este axat pe evidențierea experienței trăite de familiile românești în medii multilingve din Marea Britanie și se dorește să contribuie la afirmarea moștenirii culturale românești din diaspora.

Mesajul central al lucrării este unul evident: menținerea limbii materne în diaspora este o necesitate strategică pentru vitalitatea pe termen lung a identității naționale românești.

Cartea este recomandată cercetătorilor în migrație, sociologie, lingvistică și educație, precum și factorilor de decizie în domeniul politicilor migraționiste. Nu este doar o lucrare de referință ci și un demers cultural – un apel la recunoașterea, conservarea și consolidarea limbii și identității românești peste hotare.

Cristi Pantelimon

SECULARIZAREA CONTEMPORANĂ ȘI NOILE CAMUFLĂRI ALE SACRULUI

Sociologul, antropologul și eseistul Nicu Gavriluță este cunoscut pentru cărțile sale apreciate atât de către specialiști, cât și de publicul larg. După ce a publicat mai multe volume apărute la Editura Polirom: *Mentalități și ritualuri magico-religioase. Studii și eseuri de sociologie a sacrului* (1998), *Culianu, jocurile minții și lumile multidimensionale* (2000), *Antropologie socială și culturală* (2009), *Sociologia sportului. Teorii, metode, aplicații* (coautor alături de Cristina Gavriluță, 2010), *Sociologia religiilor. Credințe, ritualuri, ideologii* (2013), *Noile religii seculare. Corectitudinea politică, tehnologiile viitorului și transumanismul* (2018) și *De ce ne plac supereroii? Mitologia și simbolistica filmelor Marvel* (2022) și *Mit, magie și manipulare politică* (Editura Institutul European, Iași, 2015), în 2025, îi apar cărțile *Secularizarea și camuflările sacrului*, la Editura Polirom și *Valori creștine și patologii sociale. De la „forma mentis” la „modus vivendi”* (coautor Vasile Bănescu), la Editura Junimea. Nicu Gavriluță este preocupat de studiul multor probleme actuale referitoare nu numai la viziunea asupra religiei în era desacralizată, dar analizează și termeni ca transumanism, simulacrele realității, tranziție, hermeneutică, patologii cotidiene, corectitudine politică, tehnologiile viitorului, globalizare și impactul lor asupra mentalului individual și colectiv. Cele

mai recente volume, din 2025, au fost lansate la Universitatea *Andrei Șaguna* din Constanța, în prezența unui public numeros.

În cele 250 de pagini ale cărții *Secularizarea și camuflările sacralului* sunt cercetate, mergând pe urmele lui Mircea Eliade și ale altor savanți, sensurile și teoriile secularizării, teoria secularizării fiind o competiție între religie și societate, ca o cerere și o ofertă pe piața religioasă, ca fenomen multidimensional aflat în interconectivitate socială, după cum rezultă din primul capitol. Nicu Gavriluță recunoaște că secularizarea este analizată din mai multe perspective, existând teorii clasice și actuale, vizând concepte-forță din filosofie, sociologie și antropologie. Pornind de la etimologie, *secular* (din latinescul *seculum*, însemnând „secol, veac, din aceeași epocă”, dar și „apartenență la lume, la viața secolului”), secularizarea a ajuns să însemne eliminarea conținutului religios din diferitele sfere culturale și promovarea unei perspective laice cu privire la lume. Autorul îl citează pe patriarhul Daniel care consideră secularizarea „autoafirmarea omului în absența lui Dumnezeu, fapt care produce adesea în suflete vid spiritual, fragmentare și însingurare”.² Secularismul este înțeles ca „stare de spirit ce se caracterizează prin autoafirmarea agresivă a omului în raport cu Dumnezeu și cu lumea”.³ Nicu Gavriluță precizează că și Cassian Maria Spiridon, în cartea *Lumea și păcatele ei*, Iași, Editura Doxologia, 2023, menționa că riscul pe care și-l asumă omul secularizat este cel ultim, al „desființării omului”.

Volumul *Secularizarea și camuflările sacralului*, cuprinzând o serie de conferințe susținute la mai multe simpozioane naționale, este util nu numai prin tema interesantă și temeinic abordată, ci și pentru sursele bibliografice bogate, care permit alte noi deschideri pentru aprofundarea cercetării. După lectura acestei cărți, vom înțelege că nimic nu este întâmplător, ci totul este proniator. De altfel, în prefața *Tâlcul ascuns al unor întâmplări neîntâmplătoare*, autorul recunoaște că există experiențe realmente destinale. „Am învățat un adevăr esențial, astăzi devenit, din nefericire, un truism: nimic din ceea ce ni se întâmplă în această viață nu este întâmplător. Totul are semnificații ascunse și rosturi abil tănuite”, mărturisește Nicu Gavriluță.⁴ În acest sens, îl citează pe Mircea Eliade: „Lumea este un camuflaj de semne ce se cer descifrate cu răbdarea unui ghicitor în pietre”. Invitația de a contribui cu un capitol despre „Secularizare și secularism în Europa de Sud-Est” într-un volum colectiv ce urmează să apară la Edinburgh University Press din seria *Edinburgh Companions to Global Christianity*, coordonată, printre alții, de Kenneth R. Ross și Todd M. Johnson și invitația de a oferi spre publicare un text tot despre secularizare pentru revista *Horeb* și pentru încă o revistă internațională, l-au determinat pe Nicu Gavriluță să scoată la lumină această carte.

---

² Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, „Prefață” la *Comuniune și înnoire spirituală în contextul secularizării lumii moderne*, Pr. Gheorghe Popa, Iași, Editura Trinitas, 2000, p. I, apud Nicu Gavriluță, *Secularizarea și camuflările sacralului*, Iași, Editura Polirom, 2025, p. 20

³ *Ibidem*.

⁴ *Secularizarea și camuflările sacralului*, Iași, Editura Polirom, 2025, p. 11.

În calitate de sociolog, Nicu Gavriluță distinge două dintre sensurile majore ale secularizării: primul definește secularizarea ca pe o „ideologie care urmărește să scoată discursul religios și religia din spațiul public”, iar al doilea se referă la un „proces prin care cultura dominantă este epurată de orice referință la Dumnezeu și religie”. Aceste perspective au fost elaborate de Tristram Engelhardt.⁵ În lumea dominată de fantezmele secularizării, în societatea modernă, occidentală, de după Revoluția Franceză din 1789, religia a fost separată de stat, iar europenii au adoptat viața laică. Totuși, în anumite țări europene și chiar în Statele Unite ale Americii, alegerea religiei sau a confesiunii religioase este un fenomen social în creștere. Pentru a exemplifica, autorul menționează că în campaniile electorale, apartenența religioasă a candidaților este speculată politic, iar religia se secularizează, devenind un instrument de manipulare în masă a alegătorilor. Mai ales Donald Trump își afișează public apartenența religioasă, președintele Americii este considerat de unii susținători un veritabil „Mesia”, „confirmat destinal pentru misiunea lui soteriologică de celebrul glonț care i-a sfărțecat lobul urechii”⁶. Pentru a-și argumenta ideea, Nicu Gavriluță se referă la un articol scris de Anca Manolescu, în care liderul republican ar fi „campionul unui creștinism prepotent, agresiv, xenofob, ostil față de diversitatea religioasă”, iar manifestarea credinței asumate de Donald Trump este „un fel de bâlci isteric, care inventează spaime apocaliptice, exaltă frustrări și resentimente, pentru a le trata compensator cu promisiuni mesianice”.⁷ O idee similară are și Ștefan Bratosin, care consideră că Donald Trump readuce în atenția tuturor motivul mitologic al vârstei de aur, cel de-al doilea mandat al lui Trump este anunțat ca fiind „epoca de aur a Statelor Unite ale Americii”, iar Casa Albă este comparată cu împărăția lui Dumnezeu pe Pământ.⁸ Președintele recurge la mitul salvatorului, la soteriologie, la componenta sacră care se camuflează în profan.

Nicu Gavriluță nu este de acord cu astfel de practici electorale bazate pe emularea religiozității, deoarece „ideile, credințele, valorile, simbolurile, arhetipurile și ritualurile religioase sunt realități foarte subtile, intime și prețioase în viața unui om sau a unei comunități”, de aceea ele nu pot fi reduse la condiția unor „bunuri de consum”, fie el și simbolic, ele nu se „vând” și nu se „cumpără” pe o imaginară piață a tranzacțiilor spirituale.⁹ Un om al lui Dumnezeu nu este mândru, nu se laudă cu lucrurile materiale, ci cu hărnicia și smerenia, cu bogăția duhovnicească.

---

⁵ *După Dumnezeu. Morala și bioetica într-o epocă secularizată*, ediție îngrijită, traducere, studiu introductiv și note de Andrei Dirlău, prefață de Emil Jurcan, cuvânt-înainte de Ryan Sampson Nash, postfață de Vasile Astărăstoae, Iași, Editura Doxologia, 2023, p. 205, *apud Secularizarea și camuflările sacrului*, p. 21.

⁶ *Ibidem*, p. 27.

⁷ Anca Manolescu, „Religia la alegeri”, *Dilema*, nr. 22, 1–7 august 2024, p. 20, *apud Nicu Gavriluță*, p. 27.

⁸ Ștefan Bratosin, „Donald Trump – președinte. Casa Albă – împărăție a lui Dumnezeu?”, *Euractiv.ro*, <https://www.euractiv.ro/opinie/donald-trump-presedinte-e2-80-93-casa-alba-imparatia-lui-dumnezeu-69495> (accesat pe 9 noiembrie 2024), *apud Gavriluță*, p. 29.

⁹ *Secularizarea și camuflările sacrului*, p. 33.

Referindu-se la secularizarea din Europa, autorul remarcă faptul că religia se retrage în intimitatea familiei sau în adâncul sufletului omenesc, considerând că „Faptul religios se privatizează”, scrie Nicu Gavriluță.¹⁰

Cercetând cauzele privatizării faptului religios și ale secularizării societății, cercetătorii actuali observă influența bunăstării materiale asupra practicilor religioase. „Mai exact, specialiștii iau în calcul cel puțin șase variabile atunci când cercetează corelațiile dintre economie și religie: urbanizarea, speranța de viață, mentalitățile sociale, sărăcia și, mai nou, diversitatea culturală. Prima corelație susține ideea că oamenii foarte educați sunt mai puțin credincioși și mai puțin angajați în practici religioase. Teza a fost confirmată în varii spații istorico-sociale din Europa Centrală și de Nord și mai puțin în Europa de Est și Statele Unite ale Americii. Nicu Gavriluță citează mai multe studii care confirmă această teorie.¹¹ Comparativ cu Europa Centrală și de Nord, în Europa de Est și SUA, gradul crescut de educație și studiile (post)universitare duc deseori la o aprofundare și la o trăire mai intensă a credinței și la practici religioase asumate pe măsură, întrucât esențială nu e numai durata procesului educațional, ci și calitatea și specificul actului didactic. O altă concluzie la care ajunge autorul este că zonele rurale sunt considerate mai religioase decât cele urbane. Totuși, sunt nuanțe de care trebuie să ținem seama. Nu toate țările bogate și urbane sunt secularizate. „Aparent, în țările occidentale în care speranța de viață este mai mare, secularizarea este mai profundă. În realitate, speranța de viață îndelungată este profund influențată în sens pozitiv de credințele și, mai ales, de practicile religioase”, susține autorul.¹² Nu toți bogații lumii renunță la valorile și principiile religioase. În acest sens, Nicu Gavriluță dă exemplul clasic al țărilor din Orientul Mijlociu, mari producătoare de petrol, dar care sunt foarte puțin secularizate. Aceste țări cu bani și cu tehnologie avansată sunt apărate de tăvălugul istoric al secularizării datorită tradiției religioase. Totuși, chiar și țările occidentale, puternic dezvoltate, se întorc la valorile sacre, au nostalgia religiei mai ales în momentele limită, în cazul dezastrelor naturale, atacurilor teroriste, războaie etc., când catedralele sunt din nou pline. „Corelațiile dintre gradul de sărăcie și nivelul bunăstării sociale trebuie nuanțate în funcție de mediul geografic, momentul istoric, contextul social, dotarea tehnologică etc.”, menționează autorul.¹³ Citându-l pe sociologul portughez Jorge Botelho Moniz, Nicu Gavriluță afirmă că există o legătură între secularizare și gradul de diversitate culturală. „Creșterea analfabetismului religios” și, implicit, estomparea semnificațiilor profunde ale sacralului, credințelor

---

¹⁰ *Ibidem*, p. 41.

¹¹ A se vedea Grace Davie, *Religion in Britain since 1945*, Oxford, Blackwell, Oxford, 1994; Grace Davie, *Religion in Modern Europe: A Memory Mutates*, Oxford University Press, 2000; Grace Davie, *Europe: The Exceptional Case*, Londra, Darton, Longman & Todd, 2002; Peter Berger, Grace Davie, Effie Fokas, *America religioasă, Europa seculară. O temă și variațiuni*, traducere de Miruna Andriescu, postfață de Nicu Gavriluță, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016.

¹² *Secularizarea și camuflările sacralului*, p. 47.

¹³ *Ibidem*, p. 48.

și practicilor religioase ar depinde mult de mozaicul interetnic, însă nici în acest caz, teoria portughezului Moniz nu se confirmă pentru America, țara diversității culturale.

Primul capitol se încheie cu teoria interconectivității sociale, cea a interferării secularizării cu desecularizarea. Pornind de la concepția lui Mircea Eliade, profanul coexistă alături de un sacru camuflat, ascuns, poate chiar uitat de cei mai mulți dintre noi. La fel, secularizarea coexistă cu desecularizarea, ca dovadă: instituțiile moderne ale statului laic românesc au o față ascunsă ce reușește să camufleze religiosul. Însăși Președinția României „se află pe vatra mănăstirii Cotroceni”, ctitorie a lui Șerban Cantacuzino; „Palatul Regal a fost construit pe vatra unei biserici”; „Ateneul Român a fost construit pe vatra unei biserici care aparținea Episcopiei Argeșului”; „Cercul Militar Central este construit pe vatra mănăstirii Sărindari”; „Banca de Economii și Consemnațiuni (acum CEC Bank) este construită pe vatra mănăstirii Sfântul Ioan cel Mare”. Aceste exemple evocate de Nicu Gavriluță au fost aduse în spațiul public de Patriarhul Daniel pe 24 ianuarie 2018, cu ocazia aniversării a 139 de ani de la Mica Unire. Chiar dacă ele sunt deseori ignorate sau necunoscute, sacrul există, el este camuflat în profan. „Prin simpla detaliere publică a acestor realități istorice, deseori ignorate sau necunoscute, lumile posibile ale sacrului devin reale. Plonjăm pentru un timp în misteriosul lor univers imaginar, apoi revenim și privim, cu ochii unei minți cultivate, realitățile societăților contemporane aparent secularizate”, notează sociologul ieșean.¹⁴

Al doilea capitol, intitulat *Secularizarea și privatizarea vieții religioase*, urmărește aspecte legate de secularizarea în lume și în România postcomunistă, cercetând diacronic secularizarea în bisericile și mănăstirile românești, dar și sincronizând privatizarea credințelor și practicilor religioase. Referitor la secularizarea în lume, sunt amintite două cazuri. Primul exemplu îi vizează pe preoții care se amestecă în politică, cei care nu aderă la corectitudinea politică fiind stigmatizați. Preotul rus Ioan Koval slujește în exil, în Antalia, pentru că a avut curajul să modifice o formulă de rugăciune validată de regimul Putin din Rusia: în loc de a se ruga „pentru victorie în Ucraina”, Ioan Koval și alți câțiva preoți s-au rugat „pentru pace în Ucraina”. „Avem de-a face aici cu o dublă ipostază a secularizării. Prima vizează amestecul unui regim politic în viața Bisericii Ruse, iar cea de-a doua are în atenție orientarea actului mistic al rugăciunii către solicitarea ajutorului divin pentru a ucide oameni și a stăpâni o țară străină”, afirmă Nicu Gavriluță.¹⁵ Un al doilea exemplu este cel de pe 26 iulie 2024, când, cu prilejul festivității de deschidere a Jocurilor Olimpice de la Paris, a fost parodiată celebra pictură a lui Leonardo da Vinci, *Cina cea de Taină*. În locul lui Iisus și al apostolilor apar travestiți și homosexuali. Astfel, „pictura (necanonică, dar iconică) a ajuns să fie desacralizată prin transpunerea ei într-un kitsch estetic.”

¹⁴ *Ibidem*, pp. 56–57.

¹⁵ *Ibidem*, p. 60.

Scriind despre România postcomunistă, autorul citează câteva studii care dovedesc religiozitatea românilor în spațiul privat, unde erau prezente preponderent rugăciunea și meditația creștine, însoțite uneori și de alte practici spirituale (yoga, zen etc.). Cercetări sociologice din perioada anilor 2000 certificau faptul că „practica privată are valori cuprinse între 90 și 99%, arătând că majoritatea covârșitoare a românilor acordă o atenție sporită chestiunilor spirituale”.¹⁶ După prăbușirea regimului comunist în 1989 s-au observat două tendințe opuse: cea a unei „secularizări incomplete” și cea marcată de o certă „vitalizare religioasă”, după cum menționează Mihaela Tudor și Ștefan Bratosin.¹⁷

Parcurgând mai multe studii, Nicu Gavriluță ajunge la concluzia că toți cercetătorii confirmă religiozitatea foarte ridicată din România, comparabilă cu cea din țările catolice – Malta, Polonia sau Irlanda. Întrebându-se cum se explică acest fenomen, autorul vine cu răspunsul părintelui profesor Ion Vicovan,¹⁸ preot care susține că în Răsăritul Europei s-a păstrat caracterul dinamic și statornic al credinței, grație trăirii curentului isihast și paisian, care a dus la diminuarea tensiunii dintre rațiune și credință, pe de o parte, și dintre temporal și veșnic, pe de altă parte. Isihasmul practicat în Răsăritul Europei a dus la estomparea semnificativă a fantasmelor secularismului, cel puțin în anumite medii sociale și culturale. Dacă Franța este printre campioanele secularizării, România, predominant ortodoxă, este la polul opus. Nicu Gavriluță explică această creștere a religiozității în România după 1989 prin: tradiția învățată în familie, studiul religiei în școală, creșterea insecurității existențiale în perioadele de criză, implicarea socială foarte puternică a Bisericii Ortodoxe Române, dar și a altor culte, neîncrederea crescută în partidele politice și în anumite instituții ale statului, identificarea credinței ortodoxe cu sentimentul unității de neam, plasarea foarte onorabilă a creștinismului românesc, alături de țară, limbă, familie și cultură națională în cadrele fundamentale ale identității românești, păstrarea semnificativă a „creștinismului cosmic” (Mircea Eliade) în acest spațiu sud-est-european etc.¹⁹ Mihai Eminescu a recunoscut rolul credinței creștine și al Bisericii în crearea unității națiunii, religia contribuind la construirea conștiinței naționale, identitare. Un alt factor care explică religiozitatea românilor este ortodoxia majoritară și slaba diversitate religioasă.

---

¹⁶ Mălina Voicu, „Afiliera și practica religioasă în post-comunism: România în context european”, *ORMA. Revistă de studii etnologice și istorico-religioase*, nr. 7, 2007, p. 20, *apud* Gavriluță, p. 62.

¹⁷ „The Romanian Religious Media Landscape: Between Secularization and the Revitalization of Religion”, *Journal of Religion, Media and Digital Culture*, nr. 7, 2018, pp. 223–250, *apud* Gavriluță, p. 62.

¹⁸ „Secularizarea – repere istorice. Ortodoxia – remediul ei verificat”, în Ion Vicovan, Radu Preda, Cristian Bernea (coord.), *Ortodoxie și modernitate. O dezbatere necesară. Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”*, ediția a VIII-a, Iași, 11–14 mai 2021, Iași, Editura Doxologia, 2022, p. 155, *apud* Gavriluță, p. 63.

¹⁹ *Secularizarea și camuflările sacralului*, p. 64.

Pentru a demonstra marele procent al oamenilor care cred în Dumnezeu, Nicu Gavriluță inserează datele unui sondaj. *Barometrul vieții religioase*²⁰ din decembrie 2022 (ultimul apărut public în România) arată că 91,6% dintre români cred în Dumnezeu, dar numai 26,6% merg constant (o dată pe săptămână sau mai des) la Biserică. Din moment ce 53,9% se roagă zilnic (sau aproape zilnic acasă), rezultă clar o formă de *privatizare a religiei*, susține autorul, reiterând că marea majoritate a populației României simte că trebuie să aibă o raportare la religie. „Din această imensă majoritate a românilor care se raportează la religie, aproape jumătate (46,7%) consideră că religia este extrem de importantă (cel puțin la nivel declarativ). Faptul acesta se explică și prin transmiterea intergenerațională a unui stil de viață religios asumat de părinți și bunici. Nu întâmplător, 48,7% dintre intervievați declarau în 2022 ca părinții lor sunt „foarte religioși”, iar 42,1% că sunt „mai degrabă religioși”.²¹

Cu toate acestea, secularizarea este prezentă și în România, la fel ca în celelalte țări est-europene. Exemple de secularizare în România postcomunistă pot fi identificate în presă sau în lucrări de specialitate, mai ales în campaniile împotriva construirii Catedralei Naționale și în cele de interzicere a icoanelor în școli. Se mai amintesc unele emisiuni care critică Biserica sau tendința de a transforma pelerinajele în circuit turistic. Mai ales tinerii își asumă acest stil de viață secular, golit de conținuturi religioase. O altă ipostază a privatizării credinței religioase este o consecință a infuziei de noi tehnologii în ritualurile religioase. „Omul recent” nu se mai deranjează să meargă la Biserică pentru că „Biserica vine la el”. Nicu Gavriluță să referă la credincioșii „speciali” pentru care preoții oferă „slujbe în direct pe Facebook, grupuri de rugăciune pe WhatsApp sau «spovedanii» pe Messenger...”²²

Capitolul al treilea – *Desecularizarea și pluralismul religios* – pe lângă faptul că analizează contextul mondial actual al desecularizării și termenii ca ateism, agnostici și creștini culturali, desecularizare și pluralismul vieții religioase, reiterează un adevăr „*Homo religiosus* nu a luat niciodată premiul Nobel”. Pentru a ne convinge de *pluralismul religios*, autorul aduce ca argument cifrele, atât de dragi sociologilor. Referindu-se la distribuția specială a marilor religii pe glob, cifrele din anul 2021 ne arată că la nivel mondial numărul creștinilor era 2 432 007 000, dintr-o populație totală de 7 875 465 000 de locuitori, cât avea Terra la acel moment. Așadar, creștinii reprezentau în 2021 puțin peste 32% din populația globului. Clasamentul marilor religii ale lumii rămâne relativ același în ultimii ani. Pe primul loc este creștinismul (2 432 007 000 de suflete), urmat de islam (1 926 115 000 de credincioși) și de hinduism (cu „doar” 1 073 619 000 de adepți declarați). Aproape

²⁰ Secretariatul de Stat pentru Culte, Academia Română, Laboratorul pentru Analiza Războiului Informațional și Comunicare Strategică, *Barometrul vieții religioase*, București, 2022, *apud* Gavriluță, p. 72.

²¹ *Secularizarea și camuflările sacralului*, p. 73.

²² Lucian Cîrlan, „Driftul secularizării...”, în Ion Vicovan, Radu Preda, Cristian Bernea (coord.). *Local și universal...*, ed. cit., p. 312, *apud* Nicu Gavriluță, p. 73.

90% din populația lumii își declară apartenența la o religie sau la alta. „Rezultatele cercetărilor sociologice de tip cantitativ legitimează științific ceea ce noi știam deja: centrul global al creștinismului s-a mutat în emisfera sudică, iar Africa și America Latină devansează statistic Europa și Rusia la numărul de creștini.”²³ Pentru a fi mai convingător, cercetătorul român apelează la concluziile lui Jonathan Evans, în studiile efectuate în perioada 2008–2023 și publicate în 2024, conform cărora cele mai religioase locuri din lume, la ora actuală, sunt: „Africa subsahariană, America Latină, Orientul Mijlociu și Nordul Africii”.²⁴ Aceste realități ne spun și că cele mai puțin religioase ținuturi ale lumii contemporane sunt Europa, mai ales în centrul și nordul continentului, și Asia de Est, unde și secularizarea e mai proeminentă. Cifrele ne mai arată că marile religii ale lumii de azi „nu sunt realități perimate, vetuste, anacronice, simple fosile supraviețuitoare în plin secol XXI. Dimpotrivă, marile religii ale lumii contemporane continuă să confere sens vieții și o doză consistentă de spiritualitate pentru miliarde de oameni din această lume.”²⁵

Următoarea secțiune a cărții – *Sacrul – element consubstanțial condiției umane* – aduce informații despre criza reprezentărilor științifice ale sacralului și urmărește sensul numinosului ca esență a sacralului. Autorul reiterează că sacralul este trăit ca *mysterium tremendum*, ca hierofanie, sacralul ne fascinează, fiind forță unică a societății coercitive și marca destinală a umanității. După ce sintetizează mai multe concepte, Nicu Gavriluță se oprește asupra cărții lui Marius Iosif, intitulată *O ecologie a sacralului*, apreciind importanța trăirii spirituale autentice, a sacralului în viața noastră. Neglijând sacralul, riscăm să devenim prizonierii unui „mecanism al dorinței” care maschează, în fond, „un mizer gol lăuntric, gol care e trăit de foarte mulți ca depresie”, consideră Marius Iosif.²⁶ Pentru a umple acest gol, ca să nu ajungă în aceste situații patologice, Marius Iosif propune să nu fim prizonierii lumilor noastre mentale create prin manipularea dorințelor cu ajutorul fantasmelor prezente în ofertele comerciale. Nicu Gavriluță este de acord cu soluțiile lui Marius Iosif: așa cum milităm pentru „ecologizarea mediului înconjurător”, avem nevoie de „purificarea mediului interior”, de o urgentă terapie de *ecologizare mentală*, bazată pe educație și pe virtuțile clasice ale inițierii.

A doua ipostază a soluției propuse de Marius Iosif este cea a revelației spontane, recuperatoare. „Ea trimite la deconstrucția logicii duale și la asumarea coincidenței contrariilor; la experiența recuperatoare a propriului Sine și la arta spirituală a transfigurării timpului sub semnul eternității; la aduimecarea mistică a ceea ce este Unic, Absolut, Real și la identificarea noastră cu propria esență divină.

²³ *Secularizarea și camuflările sacralului*, p. 76.

²⁴ Jonathan Evans, „Where is the most religious place in the world?”, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2024/08/09/where-is-the-most-religious-place-in-the-world> (accesat pe 13 august 2024), apud Gavriluță, p. 77.

²⁵ Gavriluță, p. 77.

²⁶ *O ecologie a sacralului. Ipoteze literare ale experienței spirituale*, București, Editura Tracus Arte, 2014, apud Gavriluță, p. 118.

O asemenea *revelație recuperatoare* conține în fenomenologia ei și o terapeutică *decuvântare*, adică o benefică și dezirabilă exorcizare a toxinelor mentale fabricate de suprasolicitarea limbajului comun. Mai simplu spus, *tăcerea* noastră trebuie să lase loc *vorbirii lui Dumnezeu*.²⁷ Nicu Gavriluță identifică o idee similară excelent descrisă și de Vianu Mureșan în eseuul său sugestiv intitulat „Când Dumnezeu tace”. Filosoful propune ideea unei necesare tăceri totale despre Dumnezeu dacă dorim să-i (mai) auzim vocea. Doar atunci când omul tace, sacrul și Dumnezeu pot să vorbească.²⁸

Penultimul capitol se referă la *camuflări și căutări ale sacrului în cultura de masă*: cuprinzând formele de spiritualitate alternativă, *bricolajul religios – o șarma spirituală cu de toate, eco-satele spirituale – alternativă New Age la secularizare, muzica – formă de revelare a sacrului*. Nicu Gavriluță se referă la trei studii de caz: primul vizează carnavalul de la Veneția „ca o manifestare exuberantă a sacrului în societate”, al doilea studiu de caz abordează sacralitatea sărbătorilor în două sate maramureșene și ultimul are în prim-plan sacrul arhaic codificat în structurile spațiale ale orașelor moderne. Mulți analiști văd o criză a sensului în civilizația actuală occidentală, preocupată de ipostazele mișcării New Age. „Influența religiozității alogene pare să fie atât de puternică, încât sociologul Colin Campbell avansează ideea *orientalizării Occidentului*. În joc ar fi chiar o *schimbare de paradigmă* prin trecerea de la *cultura occidentală tradițională* la *paradigma orientală*”.²⁹ Pornind de la aceste idei, se poate ajunge la existența unui bricolaj religios care aduce schimbări de paradigmă.

Oamenii caută sacrul în iubire, în muzică. În acest sens sunt aduse în atenție mărturiile soției lui Warner Allen, care a trăit suprema experiență mistică a identificării cu marele Tot în timpul audierii muzicii de Beethoven. Sunt evocate și alte trăiri mistice din timpul audierii lui Bach, în Catedrala Notre-Dame din Paris, cântecul la orgă transpunând ascultătorii într-o stare de beatitudine pe care ei nu o pot descrie în cuvinte. Muzica ne deschide calea spre cer, ne ajută să auzim vocea lui Dumnezeu într-un mod perceptibil urechii umane. „Acest tip de hierofanie sfârșește prin a crea o certitudine interioară, bazată pe trăire, a prezenței sacrului și chiar a revelării existenței lui Dumnezeu, susține Nicu Gavriluță.³⁰ Aflăm că filosoful Emil Cioran s-a lăsat tot timpul călăuzit până la poarta Paradisului de muzica lui Bach, însă niciodată nu a reușit să „intre” în Paradis cu muzica marelui

²⁷ *Secularizarea și camuflările sacrului*, pp. 119–120.

²⁸ Vianu Mureșan, „Când Dumnezeu tace”, în *Rescrieri. Sobru și fidel în lumea literară*, București, Editura Eikon, 2023, pp. 103–110, *apud* Gavriluță, p. 120.

²⁹ Constantin Iulian Damian, „Modernitate, secularizare, religie: în căutarea conjuncțiilor adecvate”, în Ion Vicovan, Radu Preda, Cristian Bernea (coord.), *Ortodoxie și modernitate. O dezbateră necesară. Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”*, ediția a VIII-a, Iași, 11–14 mai 2021, Iași, Editura Doxologia, 2022, pp. 228–242, *apud* Gavriluță, p. 134.

³⁰ *Secularizarea și camuflările sacrului*, p. 149.

maestru german. În *Cartea amăgirilor*, Emil Cioran scria despre această muzică prin care ne sunt deșteptate „amintirile unei lumi divine.”³¹

În celelalte studii de caz, Nicu Gavriluță demonstrează că sărbătorile înseamnă o ruptură la nivel ontologic. Cercetând sărbătorile din două sate maramureșene, constată simbioza dintre tradițiile precreștine și religia hristică. Creștinismul a preluat mituri din memoria colectivă, resemnificându-le. Astfel, vâlva băilor devine Sfânta Varvara, patroana minerilor, sărbătorită în fiecare an pe 4 decembrie, după cum menționa și Ion Ghinoiu. Un alt element de originalitate se referă la imaginile și reprezentările sociale ale toacei de lemn în două sate din Țara Lăpușului (Poiana Botizii și Lăpuș). Toaca de lemn era un substitut al clopotului, având multiple roluri: de a-i chema pe oamenii satelor la ritualurile creștine și, uneori, la război; de a alunga norii negri și amenințatori, dar și duhurile necurate. De asemenea, aflăm că paltinul, lemnul preferat din care se face toaca, avea semnificații magice. Sunt analizate mai multe simboluri și ritualuri care sunt cunoscute numai de către puținii inițiați ai satului, practici magico-religioase descrise de Ivan Evseev, Mircea Eliade și de Ciprian Coc, pe care Nicu Gavriluță le-ar dori cercetate de noile generații de intelectuali care „vor reuși astfel să-și regăsească rădăcinile culturale adânc înfipte în geografia sacră a creștinismului cosmic românesc.”³²

Pentru a demonstra existența sacrului arhaic codificat și în structurile spațiale ale orașelor moderne, autorul identifică reperele transcendente din spațiile urbane, construite pe spațiile cele mai frecventate și cele mai înalte, pentru că templele sunt *axis mundi*, centre simbolice și spirituale. Nicu Gavriluță ne convinge de acest adevăr îndemnându-ne să observăm zona centrală a Iașului contemporan unde sunt ridicate Catedrala Mitropolitană și Catedrala Romano-Catolică „Sfânta Fecioară Maria, Regină”, Primăria și Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, Prefectura, Judecătoria și Tribunalul, Palatul Culturii și noul „templu” (post)modern – Palas Mall –, acolo unde vin periodic în „pelerinaj” zeci și sute de mii de oameni. Centrul orașului este simbolul puterii religioase și profane. „Așadar, sacrul supraviețuiește camuflat în cuprinsul unor spații publice și instituții moderne din societățile occidentale contemporane. Ne reamintim că funcțiile acestor instituții moderne – de exercitare a puterii, de menținere a autorității, de păstrare a memoriei culturale etc. – erau inițial sacre. Ele erau apanajul specialiștilor sacrului din diferite culturi, tradiții și religii ale întregii lumi. Astăzi, ele sunt preluate și exercitate de persoane și instituții (aparent) profane”, susține autorul ieșean.³³

Comparativ cu centrul, periferia marilor orașe se află în spațiul profanului. Dacă vom citi romanul *Groapa* a lui Eugen Barbu și cărțile lui Panait Istrati, vom înțelege această simbolistică. La margine se adună mizeria, întunericul și nesiguranța, inclusiv vagabonzii, prostituatele. Nicu Gavriluță îl evocă pe Roger Caillois care a

---

³¹ Emil Cioran, *Cartea amăgirilor*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 88, *apud* Gavriluță, p. 150.

³² *Ibidem*, p. 163.

³³ *Ibidem*, p. 166.

teoretizat conceptele de „pur și impur”, trecerea din domeniul religios în domeniul laic, devenită opoziție dintre lege și fărădelege. Conform unei logici simple, de tip binar, Nicu Gavriluță menționează că situația este mai complexă pentru că sacrul se poate camufla oriunde, nu doar în zonele centrale ale așezărilor moderne din lumea de azi. „Mai exact, orice loc consacrat printr-o epifanie sau kratofanie devine un centru simbolic și spiritual. Prin urmare, nu este deloc nefiresc să urmărim și să regăsim urme ale prezenței camuflate a sacrului chiar și în cuprinsul vieții politice, a crizelor pandemice și, mai nou, în cel al recentelor tehnologii și ideologii aparent secularizate”,³⁴ teorie pe care o va explica în ultimul capitol al studiului.

Partea finală a cărții – *Camuflările sacrului în politică, crize, tehnologii și noi ideologii* – conține informații despre sacrul ascuns în politic și manipulat electoral, ocultări ale ritualurilor sacre de inițiere în timpul pandemiei, căutările și camuflările sacrului în lumea noilor tehnologii, dar și despre sacrul raportat la transumanism, postumanism și extropianism. Există mituri ale Răului și ale salvatorului, dar și fantasmă de exploatare a fricii, de manipulare. Autorul ne îndeamnă să înțelegem simbolismele și ritualurile de inițiere, de renaștere sau de reînviere, să luăm partea bună a timpurilor pe care le trăim, să dăm sens profund durerii, bolii și suferinței, să le regândim ca probe inițiatice îngăduite de Dumnezeu pentru a trăi apoi bucuria unei noi renașteri sau reînvieri. Nicu Gavriluță ne amintește că pandemia de coronavirus a apărut pe fondul general al crizei omului secularizat în fața iminenței morții. Acest fapt cauzează în mod repetat neliniște, nesiguranță, disperare, frică, depresie sau angoasă, însă acestea pot fi interpretate din perspectiva unui scenariu inițiativ: stările de criză aduc o moarte simbolică și o înviere. „Viața în pandemie, interpretată ca un ritual inițiativ, ne demonstrează cât de importante sunt valorile religioase asumate profund și trăite autentic. În cazul creștinilor, aceste valori se numesc credință și smerenie, autenticitate și rugăciune, disciplina trupului și a propriei vieți, valorizarea spirituală a singurătății, bolii și suferinței, cumpătare, echilibru și dreaptă măsură în toate cele existente și îngăduite de Dumnezeu. Provocările aduse în viața noastră de pandemia cauzată de coronavirus ar trebui să fie o lecție majoră în sensul regândirii importanței decisive pe care o au cultura și credința în Dumnezeu în viața fiecărui om”, mărturisește autorul.³⁵

„Sacru este camuflat până și în lumea noilor tehnologii”, afirmă Nicu Gavriluță. Citându-l pe Elaine Kasket, autorul român reiterează că suntem *veritabili emigranți digitali*, iar tehnologiile actuale sunt „noile Câmpii Elizee”, accesibile în mod democratic tuturor. Acolo, în spațiul virtual, morții *supraviețuiesc*, dar nu ating *nemurirea* și, cu atât mai puțin, *mântuirea*. „În noile lumi virtuale nu mai există efemerele cadavre ale defuncțiilor, ci nemuritoarele *imagini* ale celor care nu mai sunt. Pericolul de a fi ros de „viermii digitali” (Elaine Kasket) este totalmente

³⁴ *Ibidem*, p. 167.

³⁵ *Ibidem*, p. 189.

absent.³⁶ Până și sensul morții capătă alte conotații, după cum rezultă din lucrarea Ștefaniei Matei, *Noile vieți de apoi. Imortalitatea socială în contextul tehnologiilor digitale*, (București, Editura Tritonic, 2020). Oamenii vor să supraviețuiască, să iasă din captivitatea trupului, a timpului și a istoriei, să devină nemuritori în *nemurirea digitală*. În noile lumi virtuale, ei doresc o *amprentă digitală*, acolo își mobilează spațiul de-a lungul întregii vieți cu: imagini, fotografii, filme, conversații online, e-mailuri primite și trimise etc. „Avem de-a face cu o nouă ipostază a *nostalgiei Paradisului* și a dorinței noastre de a depăși limitele condiției umane, marcată destinal de suferințe, boli și moarte. A-ți dori și a fi nemuritor reprezintă un vis ce conferă o *semnificație* majoră vieții tale... Este doar o *formă de căutare a sacralului*, în sensul dorinței de a accede la o condiție biologică, socială, mentală superioară celei specifice în momentul de față lui *Homo sapiens*. Această nemurire de tip digital presupune și crearea unui *avatar virtual*. Ar fi vorba despre un alter-ego exterior, situat în afara profunzimilor sinelui, mai precis în realitatea virtuală a unui computer”, scrie autorul, întrebându-se de viitorul omenirii în contextul ascensiunii inteligenței artificiale.³⁷

De la *avatar virtual* la transumanism ori postumanism nu este decât un pas. Sunt citați cercetări care au publicat studii despre acest subiect incitant.³⁸ Din punctul de vedere al lui Nicu Gavriluță, transumanismul este, în esență, o nouă religie seculară, o religie falsă, bazându-se pe credința în puterea soteriologică a noilor tehnologii, pe *mitul invincibilității umane* și al *tinereții fără bătrânețe*, teorii demonstrate în alt studiu.³⁹ Se fac trimiteri către Nick Bostrom, care, în lucrarea sa *A History of Transhumanist Thought*, are frecvente referințe la resurecția mitologiei grecești, mai ales la mitul lui Prometeu, eroul care încalcă porunca lui Zeus și fură focul pentru a-i ajuta pe oameni, sau la mitul lui Dedal care visează la depășirea condiției umane prin intermediul zborului. Mai este citat Ray Kurzweil, pornit și el în căutarea nemuririi. Alți cercetători (ca Francis Fukuyama, în *Viitorul nostru postuman. Consecințele revoluției biotehnologice*, București, Editura Humanitas, 2004), discută despre riscurile asumării transumanismului în viața noastră, avertizându-ne asupra potențialului pericol al manipulării codului genetic uman care ar duce la disoluția „normelor comportamentului civilizat, adâncirii clivajelor sociale și subminării valorilor democrației”.

---

³⁶ Elaine Kasket, *Toate fantomele din mașinărie. Iluzii ale nemuririi în era digitală*, traducere de Adina Barvinschi, prefață de Emil Ștețco, București, Editura Corint, 2023, p. 26, *apud* Gavriluță, p. 191.

³⁷ *Secularizarea și camuflările sacralului*, p. 193.

³⁸ Printre acești autori se regăsesc Stephen Lilley, *Transhumanism and Society: The Social Debate over Human Enhancement*, New York, Springer, 2013; Stive Fuller, Veronika Lipinska, *The Proactionary Imperative: A Foundation for Transhumanism*, Palgrave, Macmillan, 2014; Michael Hauskeller, *Mitologiile transumanismului*, Iași, Editura Cartea Românească Educațional, 2022.

³⁹ A se vedea Nicu Gavriluță, *Noile religii seculare. Corectitudinea politică, tehnologiile viitorului și transumanismul*, Iași, Editura Polirom, 2018, pp. 167–180.

În concluzie, supraviețuirea camuflată a sacrului în scenariile futuriste ale entuziaștilor susținători ai transumanismului sunt alte argumente solide ale convingerii noastre că omul va rămâne întotdeauna o ființă dominată de *nostalgia absolutului* (Mircea Eliade) și de dorința unei mai bune viețuiri în timp și istorie”, își încheie studiul Nicu Gavriluță.⁴⁰ Autorul este conștient că dincolo de alternanța dintre 1 și 0 este un *vid binar*, expresie în plan tehnic a vidului cosmogonic din marile religii ale lumii. Funcționalitatea acestui tip de vid este una strict tehnică, el fiind total lipsit de componenta metafizică, cosmogonică și simbolică. Altfel spus, vidul tehnic este complet desacralizat”, este o altă concluzie a sociologului ieșean care pledează pentru regăsirea sacrului sub forma „nostalgiei absolutului” și a efortului permanent de a conferi un sens religios societății în care trăim și propriei vieți.

Studiul *Secularizarea și camuflările sacrului* ne îndeamnă și la o relectură a operelor lui Mircea Eliade, Roger Callois, Rudolf Otto, René Guénon etc., scrieri tot mai actuale în contextul întâlnirii lui *homo religiosus* din Occident cu cel din Orient. De asemenea, lectorul este invitat să mediteze asupra unor date care ne îngrijorează: deși nereligioșii sunt relativ puțini (în jur de 2% pe glob), ei sunt extrem de vocali și agresivi. Aproape 900 000 de creștini ar fi plătit cu viața în ultimii zece ani pentru credința lor. Cifrele publicate în raportul de cercetare pe 2021 de către Center for the Study of Global Christianity ne pun pe gânduri.⁴¹ Deși se vorbește despre pace, faptele ne arată că ne aflăm într-un război continuu, pe toate planurile, în special, este un război duhovnicesc, între ateii și religioși. Primii se îndoiesc de procentul ratei de creștere a vieții religioase în lume, în special, în Europa, invocând secularizarea profundă din Europa de Vest și de Nord și pledează contra religiei în epoca globalizării și a inteligenței artificiale. Deși ateii nu acceptă religia, numind-o basme de adormit copiii, totuși, Richard Dawkins, „acest faimos cavaler al ateismului contemporan,” recunoaște importanța culturală a creștinismului în lumea occidentală. „Deși ateu, Richard Dawkins se declară un „creștin cultural”. Apreciază colindele de Crăciun, admiră catedralele occidentale și se arată îngrijorat de „pierderea parohiilor creștine în favoarea miilor de noi moschei islamice care se construiesc în Marea Britanie”.⁴²

Cartea lui Nicu Gavriluță este un demers necesar, o invitație de a medita asupra necesității încrederii în sacru, în epifanie și în misterul existențial. În era digitalizării și a IA avem nevoie de *homo religiosus*, de încrederea în resacralizarea lumii. După ce vedem efectele secularizării, constatăm că reînțoarcerea la sacru poate fi soluția impasului lumii disperate, care trece prin toate crizele. Oare de ce Nicu Gavriluță îl citează pe Mircea Eliade, care pleda pentru mitul eternei

---

⁴⁰ *Secularizarea și camuflările sacrului*, p. 207.

⁴¹ Cf. *Secularizarea și camuflările sacrului*, p. 80.

⁴² A se vedea Carmel Richardson, „Richard Dawkins’ «Cultural Christianity» Is Thin Gruel”, *The American Conservative*, <https://mihailneamtu.eu/crestinismul-cultural-al-lui-richard-dawkins-este-un-creuzet-subtire> (accesat 27 iulie 2024), *apud* Gavriluță, p. 82.

reîntoarceri? Oare de ce îl citează pe Michel Maffesoli, autorul cărții *Revrăjirea lumii. O etică pentru timpurile noastre*, un studiu apărut la Editura Institutul European, în 2008? Aflați în tunelul profanului existențial, avem nevoie de sensul sacralului, de căutarea ascezei, de transcendentul salvator. Mai ales „omul recent” din epoca postadevărului are nevoie de metanoia, de fiorul sacralului, de sentimentul numinosului, conform teoriei lui Rudolf Otto. Autorul volumului *Secularizarea și camuflările sacralului* demonstrează că sacralul este elementul consubstanțial condiției umane, fără acest reper, am asista neputincioși la disoluția lumii.

Anastasia Dumitru

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Year XXXVII • No. 1–2 • 2026

CONTENTS

COMMUNITY DEVELOPMENT

- ANDREEA (ACASANDRE) PENE, ANTONIA DINU-PANAITESCU, Induced Participation
As the Basis for the Development of A Socially Inclusive Community. The Case Study
of Tărlungeni Village, Braşov County, Romania 3

BUCHAREST SCHOOL OF SOCIOLOGY

- MANUELA GHEORGHE, Dochia Ioanovici: A Quasi-Unknown Contribution to the Research
of Magical Beliefs and Practices Within the Bucharest School of Sociology 29
- ADRIAN PĂDURE, Gusti's School of Sociology and the Problems-centered Monographs 47

SOCIOLOGY AND MERITOCRACY

- MADHUSMITA PATI, JATINDRA KUMAR NAYAK, The Meritocratic Turn: Perspectives
on Two Odia Autobiographies 61

SOCIOLOGY OF MIGRATION

- MATEI SOARE, "Garbagemen Are Also Important". How "low-skilled" Romanian Migrants
View Political Representation and the "Brain Drain" Discourse..... 77

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXVII, nr. 1–2, p. 1–134, Bucureşti, 2026

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

DALLES CONFERENCES OF ROMANIAN ACADEMY

MONICA MITARCĂ, Acad. Nicolae-Victor Zamfir, “Physics and Human Civilization”	107
---	-----

IN MEMORIAM

MARIAN V. NĂSTASE, Maria Larionescu – Lessons That Endure. Quietly Done Good.....	111
---	-----

COMMENTARIES AND REVIEWS

Bădescu, A. I., Bădescu, I. C., Identity dissolution or adaptation to multiculturalism? A study on translingualism among families with children in Manchester, Manchester, Manchester Expert Academic Press, 2023 (<i>Cristi Pantelimon</i>); Contemporary secularization and the new camouflages of the sacred (<i>Anastasia Dumitru</i>)	115
--	-----

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Année XXXVII • No. 1–2 • 2026

SOMMAIRE

DÉVELOPPEMENT COMMUNAUTAIRE

- ANDREEA (ACASANDRE) PENE, ANTONIA DINU-PANAITESCU, La participation induite
comme fondement du développement d'une communauté socialement inclusive. Étude
de cas: Commune de Târlungeni, le département de Braşov, Roumanie 3

ÉCOLE SOCIOLOGIQUE DE BUCAREST

- MANUELA GHEORGHE, Dochia Ioanovici : une contribution quasi méconnue à l'étude des
croyances et pratiques magiques au sein de l'École sociologique de Bucarest..... 29
- ADRIAN PĂDURE, L'école de sociologie de Gusti et les monographies axées sur les
problèmes 47

SOCIOLOGIE ET MÉRITOCRATIE

- MADHUSMITA PATI, JATINDRA KUMAR NAYAK, Le tournant méritocratique :
perspectives sur deux autobiographies Odia..... 61

SOCIOLOGIE DES MIGRATIONS

- MATEI SOARE, « Les éboueurs aussi sont importants ». Comment les migrants roumains
« peu qualifiés » perçoivent la représentation politique et le discours sur la « fuite des
cerveaux » 77

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXVII, nr. 1–2, p. 1–134, Bucureşti, 2026

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

LES CONFÉRENCES DE DALLES DE L'ACADÉMIE ROUMAINE

MONICA MITARCĂ, Acad. Nicolae-Victor Zamfir, « La physique et la civilisation humaine »	107
--	-----

IN MEMORIAM

MARIAN V. NĂSTASE, Maria Larionescu – Des leçons qui demeurent. Le bien fait discrètement	111
---	-----

COMMENTAIRES ET COMPTE-RENDUS

Bădescu, A. I., Bădescu, I. C., Dissolution identitaire ou adaptation au multiculturalisme ? Une étude sur le translinguisme chez les familles avec enfants à Manchester, Manchester, Manchester Expert Academic Press, 2023 (<i>Cristi Pantelimon</i>); La sécularisation contemporaine et les nouveaux camouflages du sacré (<i>Anastasia Dumitru</i>)	115
--	-----